

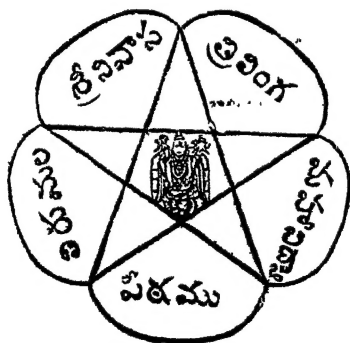
శ్రీ తులసిదాస చరిత్రము

భాగము ౧.

(మద్రాసు యూనివర్సిటీ, బి. యే. పరీక్షకు పాఠ్యగ్రంథముగా)
నిర్ణయింప బడినది.

గ్రంథకర్త:

దంట్ల త్రినివాసశర్మ, బి. యే., బి. యెల్.,
వకీలు, బెజవాడ.

మొదటికూర్పు 1000 ప్రతులు

All Rights Reserved.

కే. వాణీ ప్రిన్, బెజవాడ.

1938

[వెల: రూ 1-4-0

మన్నారాయణచర
ణోమమృతారహితహృదయనళిసససంత
రామ! శరణంప్రపద్యే
భూమానందప్రదేపిభూసుమహంతా

కవి యీ గ్రంథమును బ్రధానముగా నాత్మవిజ్ఞాన విషయమై మనమునకుఁగాను వ్రాసికొంటిని వాకొనెను. ఆ మననదశలో గురువాక్యము, దాని కుపకారకమైన యుపనిషద్వాక్యార్థము, నన్వయించుకొనుచు, సచ్చాత్రియగు కనకాంబగారి జీవయాత్రాది గ్రంథములనుండియు, సత్యక్షము గాఁ “దా ము గు రు ము ఖ ము న ను ం డె యు, విని” జీవయాత్రాపథమున సనుభవములోఁగనిన యుపమానములమూలమున సుబోధముగా జ్ఞానమును స్థిరపరచుకొనుటయే యీ గ్రంథరచనమునకుఁ గారణమును గ్రంథకర్త కంతోక్తి గమనార్హము. ఇది సూక్ష్మదృక్కులగు యోగులధర్మము. పురాణములయందలి సత్రయాగాదిప్రశంసలు, సభ్యాత్మచర్చలు నిండులకు నిదర్శనములు.

సృష్టిచిత్రమును గాముకుఁడును, యోగియును సమముగానే పరిశీలింతురు. కాని కాముకుని పరిశీలనమతాత్మికము, బాహ్యము. యోగిపరిశోధన మట్టిదిగాదు. అతని దృష్టవేగు. అది తత్త్వసమన్వయైకమూలము. అంతరంగము. ‘యోగః కర్మసుకౌశలమ్’ అనుటచే సట్టి కర్మ కౌశలమును, ‘సత్సాధనమగు చిత్తనిరోధనమును యోగమని పిలువబడెను. అదియే సమాధి. సారస్వతోపాసనము నిపుణైకగమ్యమగు రహస్యము. అట్టియుపాసనాస్థితికి సమాధియే యుపాయమని పెద్దలనిరి.

“సారస్వతం కిమపి తత్సమహారహస్యమ్
యద్దోచరే చ విదుషాం నిపుణైక సేవ్యమ్

తత్త్విద్యయే పరమయం పరమోఽభ్యుపాయః
యచ్చైతస్ విదితవేద్యవిధే స్సమాధిః.”

కవికి సమాధి (ఏకాగ్రత) యెప్పుడు ప్రధానమంటిమో;
తత్కార్యమగు కావ్యమునకు ‘మోక్షము’ ప్రధానఫలమని
తెల్పినట్లే. మోక్షమానందరూపము, అది విగళిత వేద్యాం
తరమును శాశ్వతమును. దానిఁ బొందఁగోరి యోగమార్గ
మున సకచువానికి దారిలోఁ దత్సదృశములగు నానందము
లెన్నో యానుషంగికముగ సనుభవమునకు వచ్చును. ఆరు
దుక్కువున కవిసోపానములు. నాదానుభవగమ్యమగు గానము
శబ్దార్థగమ్యమగు కవిత్వము మొదలగు కళారూపముల
ఖండానంద తేజోమూర్త్యుగ నాత్మయొక్క కిరణలేశములు.
వాని కంతర్లక్ష్యమన సమన్వయము వేటు. ఇది తెలిసివ్రా
సిన కవితయందాలక్ష్యములు మణిశకలములువ్రాలె మిణుకు
మిణుక్కునఁ దేజరిల్లును. వానింగని రససిద్ధులు ముగ్ధులగు
దురు. నూత్నదృక్కులగు రత్నపరీక్షకుల పరీక్షల కవి నిలు
చును. అవిలేనికావ్యము లసత్కావ్యములు. ‘కావ్యాలాపం
శ్చ వర్జయేత్’ అను శాస్త్రమిట్టి కావ్యములనే నిషేధించు
చున్నది.

సవిద్యతే సత్ బ్రహ్మ తదసత్ కావ్యమ్, (బ్రహ్మ
ప్రతిపాదకముగాని కావ్య మసత్కావ్యము) అని వేత్తల
హృదయము. బ్రహ్మవత్ప్రతిపాదకముగాని కళ కళయేకాదు.
శాస్త్రము శాస్త్రమేకాదని మన్నాది స్మృతుల నిన్ద్రయము.
ఇది భంగ్యంతరమున నీ గ్రంథమునఁగూడ యిట్లుదెలుపఁ
బడెను.

భక్తిరసహీనశుష్క వాక్సోస్థిపలనః
 గమలహమోదగరిమంబు నలుగునెట్లు
 వట్టివడగాలితాకున వట్టివేళ్ళఁ
 బుట్టునే తావి రసపరిపురినిగాకః

జీవుఁడు తురీయోపస్థాయండున్న తఱి 'మోక్ష' సాధనము
 లన్నియు నందేలందును. అపుడు కేవల బ్రహ్మస్వరూపుఁ
 డగును. ఆదృష్టితోఁ గవిత్వాదులనిత్యనాథకములే. అయినను
 యోగవధగాని యగు వానికి గవిత్వసిద్ధి యొనఁపంగీకము
 కానట్లును.

గురువది పంకజంసమా
 ఘోరజోక్త్యుడు యోగి యుక్తశ్శిలు సేయ దుబం
 భరిమిట్లు; లనుభవమునర
 కిరయన్రొద సేయ శ్రుతిలనాత్మారాగా!

అనుటసహేతుకము. అదిగాక పానకరసాస్వాదన
 పదండగు వానికి తత్సంపాదనయత్నమున, నేలకులు, పచ్చ
 కష్పరము మొదలగు సుగంధద్రవ్యముల సౌరభానుభవ మ
 వాంతర గిమ్యమైనట్లు, బ్రహ్మానంద రసాభిలాషికిఁ దత్స
 ద్యకములగు కవితాచికిలే లాత్మ వికాసజనకములగును.
 కావుననే కవిత్వము యోగిస్థులలో నొకటిగాఁ బరిగణింపఁ
 బడినది. అయాచిత లభ్యమైనయీసిద్ధి కభ్యాసి(ఉపాసకుఁడు)
 ముగ్ధుఁడగును. అమాగ్ధ్య మొకప్పుడు పెడదారిం బట్టింపఁ
 గలదు. అప్పుడేయోగభంగమగును. ఆనమయమును నివృణ్ణుఁ
 డుగమనించి తప్పుకొనును, ఆట్లుతప్పుకొనవలయునని యోగ

తత్వోపనిషత్తు చదివి చెప్పుచున్నది. అట్లు పడివడిన వాడే
ధీరుడు.

ప్రకృతమనః గలిగి యీ త్రోక్కులు పాటలలోని
పరీక్షలో నిలిచెననుట కీక్రింది పద్యములే సాక్ష్యములు.

“సాధుజనుల పంచల విజ్ఞాన కళలములను

నేరుకొనువాని నను నరియించె గవిత”

“చేతగానిరీతిఁ జేతులు జోడించి

స్థానములు గురులదాని గొలుప

దఱిని తలుముకొని కడంబకోరకము

సరణి నకలసిద్ధు లరుగుడెంచు”

గురుస్మరణ పూర్వకముగా నహంకారమును ద్రోషు
కొనుచు జాలువారిన యీ సూక్తి సుధా పరిమళపుల
హస్యము సహృదయైక గమము.

“బ్రాహ్మీవరివస్యను నే బ్రహ్మ ఘృడనైతి”

“అగ్రీజులు నాకు బ్రహ్మ వి

దగ్రీసకు లిద్ద రాప్తు లలఘుచుతులు నా

కగ్రీహ్య ధర్మసూక్ష్మము

నుగ్రహమునఁ దెలియఁ బలుకు నుతచరితులెక్క”

అని కవి మంత్రోపాసనావైభవమును, కులీనత్వమును,
వర్ణించుకొన్నట్లున్న సది స్వాతికేయ సూచకముగాక, అతి
తానందానుభవమునకనుభావమని ముముక్షువులగు నుపాస
కుల కర్థము కాకపోదు.

ఇది కావ్యమంటిని. కావ్యము కాంతాసమ్మితము. అగుచో నిందు వ్యంగ్యార్థమేది? అనునది చర్చకుఁ జక్కినవిషయము. ఆలంకారికులందఱు కావ్యసామాగ్రీ నిరూపణమున వ్యంగ్యమున కుదాహరణముగా నొక్కొక వాక్యము నుదాహరించుచువచ్చిరి. దానినిబట్టియే “వాక్యం రసాత్మకం కావ్యమ్” అనికావ్యమును వాక్యమాత్రముగా లాక్షణికులు వాకొనిరి. ఈలక్షణము యథావస్థితముగా నన్వయించిన భారత భాగవతాదులయు మఱియితరపురాణములయు, రచనములయందుఁ గావ్యత్వము ప్రసక్తముకావలసినదే. కాని యది రూఢమగు విషయముగాదు. కావ్యము వ్యంగ్యప్రధానమనఁగా, కావ్యము నందలి యఖండార్థమున వ్యంగ్యము ప్రధానముకాదు గునని భావము. ఆప్రాధాన్యమునఁదరతమభేదమును బట్టి కావ్యము తమమధ్యమాధమ భేదముచే మూడుతెఱఁగులగుచుండును. తులసిదాసు చరిత్రము వ్యంగ్యప్రధానమగు నుత్తమకావ్యము. ఆ యంశమును గవియే “భక్తుని చరితమిషము నన్ జెప్పువాడఁ ద్వచ్చరితంబున్” అనిసూచించెను. ఇందు ‘మిషము’ అనుపదము వ్యంగ్యత్వసూచకము.

తులసినిదొంత “బ్రహ్మచారిఁగాఁబిమ్మట గృహస్థుగాఁ జీరించి, ధర్మార్థ కామ స్వరూపములఁజూపి, యావల వానప్రస్థునిగామార్చి యా ధర్మములకు మోక్షపర్యవసాయిత్వము గల్పించెను. ఇందుఁడులసి కథప్రధాన వాక్యార్థము. మోక్ష విషయమిందు ప్రధానవ్యంగ్యార్థము, ఈవ్యంగ్యబీజమే.

“తివిరి యోనమాలు దిద్దించు నాఁడెద్ది
మాణవకుఁడు నేర్పు మానులదియె

జనము నేయుచుండు సంసారము క్రిత
మొదలె తుదియె నిత్యపూర్ణమునకు”

అనుచద్యమున నిక్షిప్తమైనది. ఇదియక్షరాభ్యాస
బోధకమై చుయ్యక్షరాభ్యాస మూలకమైనది. ఇందలిపూర్ణ
వన మాతృకార్థకము. తక్కి శాస్త్రములకువలెనే గణితము
నకుఁగూడ తత్త్వబోధము పరమలక్ష్యము. బిందు - సంఖ్య
లచే నాత్మప్రకృతులను సూచించుచు ‘సాంఖ్యశాస్త్రము’ అను
నొక దర్శనమును శ్రీవిరూపాక్షపీఠాధిపతులు శ్రీ శ్రీ బోధా
నంద భారతీస్వాములవారు వ్రాసిరి. “ఓం పూర్ణమదః పూర్ణ
మిదం పూర్ణాత్పూర్ణముదచ్యతే, పూర్ణస్య పూర్ణమాదాయ
పూర్ణమేవానశిష్యతే” అనునర్వణచేద శాంతిపాఠము నూ
తగాఁగొనియీసిద్ధాంతమువిస్తరింపఁబడినది. నిత్యపూర్ణమునకు
మొదలె తుదియుననుట యీసిద్ధాంతరహస్యమే. అక్షరసంకే
తమగులిపి యీకుండలీ రూపమునుండి యుద్భూతమైనది. ఇది
కుండలీశక్తికిసూచకము. ఇది క్షుద్భజ్యయము. సూలదృష్టి

కిఁగూడ ప్రాచ్యుల వర్తులాకారలిపులిండులకు సాక్ష్యము నిచ్చు
చున్నది. ప్రకృతమునఁ దులసికి దిద్దించిన ఓనమాలు శివమం
త్రమును సూచింప, లిపిరచనమునకుఁ బూర్ణానుస్వారముల
బోధించిరను నభిధేయముమూలమున జానోపదేశము వ్యంజిత
మొనర్పఁబడె. మఱియును శైశవేభ్యస్త విద్యానామ్ అను
నట్లుబ్రహ్మచర్యాశ్రమ ధర్మలింగసూచితము ఇట్లు “తొలుత
నాటినబీజంబెమొలచి, పెరిగి, శాఖయై, పుష్పఫలంబులొసం
గు” ననుటలో, బాల్య, కౌమార, యౌవన, వార్ధక్యవర్ణలు,

భ్యంతరము లించుకయు నెఱుంగుండునో యట్లే బ్రహ్మవేత్త
యగునాతఁడు బౌద్ధభ్యంతరముల నెరుంగఁడు) అనుచువనిమ
తాత్పర్య పర్యవసానమున విలీనములగుచున్నవి. క్రమ
ముక్తికి గార్హస్థ్యము? సోపానము అవి యెఱుఁగదుమని లేనిది.
అందు నిలిచిన ధీరుఁ డిహమును బరమును చేజి జీచిపనిధిచే
గాంచును. 'మనితాచందన మాల్యభేదములు' ఘనము, నిర్భ
రము, అఖండము, నిష్కామము, శాంతమునైన బ్రహ్మసుఖ
మునుస్థూలార్థశీగ్ధాయమునఁ జూపఁగలవు. తాకికుండగు
నరున కితాకిక బ్రహ్మనందము బోధకు రావలయునన్నచో
విగళిత వేద్యాంతరిమగు 'నిస' స్వరూప మనుభవమునకు
రావలయును. ఇదియే కామ పురుషార్థముయొక్కరహస్యము.

భార్యను జేవతామూర్తిగాఁజిత్రించి తులసికి హితో
పదేశము సేయించుటలో నామెకు గురున్దానమిచ్చుట కవి
తాత్పర్యము. అది శ్రుతిస్మృతి పురాణాది తాత్పర్య పర్య
లోచనైకనిపుణులకు మాత్రమే గమ్యమగు రహస్యము.

.. ఏకాంతబోధ మొనఁగెడు

నాకాంతయే ముక్తికాంత యాస్థానంబే

నాకమా శూన్యస్థానము

ప్రీతామేశ్వరుఁడు గురుడుఁసిద్ధము జీవా!"

అని జీవయాత్రాదులును.

.. విమలచార్మిత శిక్ష కాచార్చ్యకంబు'

అని భారతమును, కాంతాసమ్మితతయూపదేశయుజే'

అను నాలంకారికుల వాక్యమును నిందులకు బలవన్నిదర్శన

ములు. ఇందు 'ఆచార్య' శీపదేశ' వదములు శ్రీయైకల
వాడుటచే బ్రాహ్మణదృష్టిలోఁ గాంతకేఁబడినగౌరవస్థానము
మరెచ్చటను లేదని చెప్పనచ్చును. పుష్పేణా²నినతాడయేత్,
అనిమన్వాదిస్మృతల యాదేశమును బట్టిచూడ గురుదేవతా
మూర్తిగా శ్రీ యుపాస్యయనియేతేలును. ఆ యంశమును
వేదాంతజ్ఞు లెల్లరును జాటిరి.

శ్రీ శంకర భగవత్పాదులు—

“శివశ్చక్తాయుక్తోయది భవతిశక్తః ప్రభవితుమ్
నచేదేవం దేవోసఖిలు కుశలః స్పందితుమపి
అతిస్త్వా మారాధ్యాం హరిహర విరించాదిభిరపి
ప్రణస్తు సోతుం వాకథ మకృతపుణ్యః ప్రభవతి”

అని ప్రశంసించుటలోఁ బైయర్థమిమిడియన్నది. సమఃసమిధు
నము ప్రకృతి పురుషైక్యమును సూచించుననుట విజ్ఞుల పా
టియే.

కాంత కాధ్యాత్మికోప దేశాధికారమెప్పుడు లభించె
నో, యప్పుడు కాంతాసమ్మితమగు కావ్యమునకు విజ్ఞానోప
దేశాధికారములభించినట్లే. కాని యీగ్రంథమున మఱొక
చిత్రముకూడ జరిగినది. కవి యిందొక కార్యమునఁ బ్రయో
జనములను రెండింటిని సాధించెను. కావ్యము మొత్తముమీఁద
మోక్షవిచారమును వ్యంజితమొసర్చుటయొకటి, కావ్య
కథాంతరూఢితమగు మమత పాత్రమునుగూడ మోక్షవిచార
సాధనముగాఁ జేరించుట మరొక్కటి. పర్యవసానమునఁ
దులసినివాప్రపస్థునిగాఁజేరించి కవి కృతకృత్యుడయ్యెను.

కాంతా సమ్మితమును నీ కావ్యమునందు 'రసము'ను గూర్చి కొంత తెలుపవలసి యున్నది. 'రసోజైను' అను ప్రత్యర్థ ప్రతిపాదితమును రసముగాఁ గావ్యరసము నాలంకారికులన్వయించిరి. యీ సమన్వయ మభిమానమూలకము. రసము విగళిత వేద్యాంతరమేకావచ్ఛను. "ఎందే డెందముగందళించు రహితేనేకాగ్రతన్ నిర్వృతిం జెందున్" అని పెద్దన ఈరసము నూతగాఁగొనియే ప్రవచనిబరీక్షించెను. సహజపూర్ణ సోఽస్మి సోఽహమ్" అని యలకార వేత్త లింద ద్వైతమును సూచించిరి. ఇదంతయు తత్వవేత్త దృష్టిలో నకించితక్రమము. ఈ మాటలకతఁడు చలింపఁడు. ఇది తాత్కాలిక సుఖలేనమేకాని శాశ్వతముగాదని యతఁడెఱుంగును. 'సద్యఃపరనిర్వృతయే.' (అప్పటికప్పటికి మాత్రమే యానందముకలిగించునది కావ్యము) అనుమాటలోని 'సద్యః' అను పదమునాతఁడు క్షణక్షణమునుసంధానించును. అతఁడేధీరుఁడు. ఆశ్చర్యముతోడనే—

‘చెప్పకుమిట్టి తాదృశసుఖముల్ మీసాలపైఁదేనియల్’
అని యాంధ్రకవియపితామహుడీ యానందమును ద్రోసిరాజనను. పెద్దన యిట్లునిఁదెలియఁజేశకాలపాతాదులకనుగుణమై, సిద్ధాంతమునఁ బ్రస్తుతముకావచ్ఛను; కాని యీ యుద్ధమునకే యిక్కవి

“చెక్కిముకిరాఁతను గల్గు శి

భుకణముల వెలుగుతిరంబె? కృతీయగు సతఁడా

చెక్కిముకి సాయమునను దీ

పిక వెలిగించి సుఖయించు వీతతముండై”

అనియొక సవరిణమును బ్రతిపాదించెను.

‘తుచ్చసుఖముల్ మీ సాలపైఁదేనియల్
చెప్పకు’మని పెద్దన, వనితాచందనమాల్యవేవ
ములు సంభావింప భావ్యంబగున్’ అనిమనకవి, ఇట్లు
వీరిరువురకు ‘తాతామను మలవరుస’ కిది ఘట్టము.
చెకుముకిరాతి నిష్పకణములు పడును. అట్లే సంసారికిఁ
దాత్కాలిక సుఖలేశము లంటును. ‘తిరంబె’యరుటలో న
నిశాశ్వతములు గావనియే కపి తెల్పెను కాని ‘చెకుముకి’
నాయముననే దీపము వెలిగించి వీతతముడైనట్లే. తాత్కా
లిక సుఖవేశములుగా వనితా చందనాదుల యనుభవమున
శాశ్వతమగు నాత్మాందరిసము ననుభవగమ్యమగునట్లు
ఁగించుచు చుముక్కవగుననియు, నపుడాతఁడు వీతతముఁడు
(తమోగుణరహితుఁడు) అగుననియు, కావున గ్రమముక్తిని
గోరువానికి గౌరవస్థముపకరిణమేకాని యపకారి’ము కాద
నియు కవి సిద్ధాంతముచేసి గెలుపొందెను.

ఈ విషయమునే—

సరస శృంగారరస సుధా సరిసిఁదేల్చి
భేదభావము హరియించి విశ్వమెల్ల
మఱవఁజేయుచు వెతలెల్ల చూపనోల్చు
తరుణిలేకున్న నరున కీశ్వరుఁడుగలఁడె?
పటముకపటంబు బోఁద్రోచి బంధురమగు
బాహుబంధంబునను నర్వబంధము క్తి
సనదృశంబగు లీలమై పొనగఁజేయు
తిరుణిగలఁడె?

ఆరురుక్షుడు దిగజారక శమమున
నున్నతబగు స్థానంబు నొందుపొంటె
గాలిబందంబుగానోవుఁ గాంతయరయ
దరుణి.....గలడె?

పాలలీలను జిత్తంబు భవమహంగి
నుడుకఁ గైవల్య నవనీత మొందభువిని
ఆడుదియెతోడు వాస్తవ మరిసిచూడ
దరుణి.....గలడె?.....

అను పద్యములలో సమర్థించుట గాననగును. సంసార విష
వృక్షమున కమ్మతెత్తుములగు ఫలములు దుచిచూచుట
యన నిదియే. మమతాహంభావ స్తంభసంభవాద్భుతరూపా,
యనుటలో కి రహస్యమే యిమిడెను. కాని యీ లోకి
కానందమాత్రము బ్రహ్మానంద సాధనమని పలికి యూర
కున్నచో, కేవలైహిక విషయోపభోగముల కున్నతస్థాన
మిచ్చినట్లయగును. అదియెంచి పర్యవసానమున దానిని
గూడ తోసిరాజని, యభ్యాసి, గురుకృపాకటాక్ష పాత్రుడగు
నని సిద్ధాంతము చేయుటలోఁ గవి యేమరుపాటుఁజెందలేదు.
'యదహరేవ విరజేత్ తదహరేవ ప్రవ్రజేత్' అను వాస్తవ
స్థాశ్రమ స్వీకార వైభవమునకు వలయు వునాది యిడుటలో
కవసుఁపుణముగాఁ బ్రవర్తించెను.

కాలిబందంబుగానోవుఁ గాంతయరయ' అనుతులసి
వాక్యమును.

“ఆరురుక్షున కరయనీవన్నయట్లు
కాలిబందంబె యగునుపకారినిజము

పండుమితుకొని క్రిందనే పాకులాడ
ననుగుసాగునె పడఁడె యాజడుఁడుచెడఁడె”

అని మమతమాటలఁబూర్వపక్ష మొనర్చెను. మఱియు

“కైవల్య సవనీత మొందుపొంటె
అడుదియెతోడు” అనితులసియు,
“తోడుబెట్టినఘాతాన దుగ్ధమందు
వెన్నఁబడయఁగవచ్చునె యెన్నఁడైన?
నిశ్చలంబుగిక్కిరింబు నిలువవలయు
సాధ! యఁబుసైన గురుమథనంబువలయు”

అనిమమతయుగావించిన పూర్వపక్షసిద్ధాంతములు యోగి
జఃహృదయంగమములు. ఇట నిక్షిప్తమైన ‘భావ’ మద్భు
తియు. ఇట్లుతులసివాక్యములయందు గార్వాస్య ధర్మమును,
మోక్షసాధనముగా నిరూపించి, మమతగార్వాస్య
ధర్మమునందే విశ్రమించుట మోక్షసాధనముగాదని
‘గురుమథనంబు వలయునని’ శ్లేషచమత్కృతితో సయుక్తిక
ముగా ‘బల్కించి’ క్రమముక్తిసాధించుటలో విహంగ
మార్గము ‘పమాదకరమనియు’ నందులకు గురుచరణసమా
శ్రయణము, వేదాంత తత్వవిచారము ముఖ్యములనియు తో
పింపఁజేసి, తులసియొక్కవానప్రస్థాశ్రమాధికారమును వ్యం
గ్యరూపముగా బోధించెను. తులసియొక్క- తురీయాశ్రమ
వైభవమును భవిష్యత్కథాపథమునఁ జిత్రింపనెచిం
యందులకు బీజముగా గురుమథనంబువలయునని యిటుచుచు

సూక్ష్మలనిక్షుప్త మొనర్చుట గమనార్హము. ఈగురుమథనము ముందు భాగమున జరుగును. అప్పుడు కైవల్యనవనీతముపుట్టును. అప్పుడు తులసితో బాటు భావుకులురసాస్వాదన మొనర్తురు. ఆపుడు వారమరు లగుదురు.

“అంభోజాక్షుడు మమతా

హంభావ స్తంభమందు నగపడును”

ఇక్కావ్యమునందలి ప్రధానవ్యంగార్థము లివియ. ఆనాటిర వాక్యార్థములఁ బెక్కుచోట్ల వ్యంగ్యసంపదయిరవు కొనికవిని నిసర్గ సంస్కారఁగారూపింపఁజాలియున్నది. విస్తరి భీతినింతట సంక్షేపింపవలసె.

కావ్యమునఁ గథావస్తువు రసపాకశయ్యాదులు ముఖ్యములు. కావున నిందయ్యై విషయములఁగూడస్థానీవులాకముగానిరూపించి నా విమర్శనమునకు సమగ్రతను సంపాదించెదఁగాక.

నిసర్గకవికలంకారాది సామగ్రిసంస్కారలభ్యము. అభ్యాసమున నించించుక సాధింపఁజూచిన నది కృత్రిమముగానేగోచరించును. కామశాస్త్ర పఠనమాత్రమునఁ గళానుభవము కాని యట్లు, కేవల శాస్త్రులు కవితాచిత్ర మలంకారసాత్రము నొనర్ప నాత్రవడిననది స్తుతిపాత్రముగాదు. ఆతని వాఙ్మయ ప్రవాహమున నపి నిసర్గ సుందరగమనమున దమంతవచ్చి యిరవుకొ, వలయును. అప్పుడే యీ చిత్రమును జూచి “కికిమివహిఃకుఠురాణాం మండనం నా కృతీనామ్” యని రసికుఁడు తన్మయుఁడగును. అవి యమత్సరులగు సూక్ష్మ పరీక్షకులకే గోచరించును. అట్టి భావుకలబ్ధియు కవియదృష్టమే. అపు డిరువురును సంభావ్యులే.

“ఏకఃసూక్ష్మతే కనకమువల
 స్తత్పరీక్షాక్షమో న్యః।
 కశ్చిద్వాచాం రచయితుమలం
 శ్రోతుమే వాపర స్తామ్॥”

కథావస్తువు- తులసిదాసునుగూర్చి భక్తవిజయమున నొక గాథ వినవచ్చుచున్నది. ఆకథాచ్ఛాయ నూతగాఁగొని, రస పోషకములగు మరికొన్ని సంఘటనములను గూర్చుకొని కవి కవితారథమును నడిపించెను. ప్రసిద్ధుఁడగు నాయకుని గొని, యితివృత్తమును రసానుగుణముగామూర్చి పెంచి తగ్గించి, కావ్యము వ్రాయవచ్చునని లాక్షణికు లంగీకరించియేయున్నారు.

వర్ణనములు—కావ్యమున సప్తాదశవర్ణము లుండవలయు ననుట మొదలుగాఁ గొన్ని నియమములున్నవి. ఇందుఁ బదు నెనిమిది వర్ణనములును గానరావు. అందుచే దీని కావ్యత కొఱవడదు. కావ్యలక్ష్మికివ్యంగ్యముప్రధానమగుటచే తత్సహాకారి సామాగ్రికి వర్ణనములు ప్రధానములనుట శాస్త్రకర్తల హృదయముగాని యన్ని వర్ణనములు పూర్తిగానుండి తీరవలయునని కాదు.

“ఏనిలో నెవ్వయేని లోపించినంతఁ
 జెడదు కావ్యం బుపాత్తముల్ చేవగలిగి
 కావ్యహృదయజ్ఞతా విచక్షణులమదికి
 సంతసంబు నొసంగఁగఁ జాలునేని”

—ఆంధ్రకావ్యాదర్శము.

గ్రంథము ప్రాచీన ప్రబంధలక్షణముల బాడనేనడచి నను, నేటివారాక్షేపించు ప్రత్యంగశృంగార వర్ణనములకుఁ దావు గల్పింపని కతన నవనాగరికులనుగూడ యాకర్షించునని తోఁచెడిని.

రసములు-ఇందుశాంతముప్రధానరసము. శృంగారఃహాస్య, కరుణ, అద్భుతరసములంగములై, పరిపుష్టములైనవి. తులసికి సామాన్య నాయికాయోగమున శృంగారము గోచరించినను నది మమతా శృంగారరసపరిపోషమున కంతిరాయముగా నుండుటచేఁడుదకాభాసమైనది. వియక్తులగు మమతకును తులసీదాసునకునుపునస్సంయోగప్రసక్తికలుగుటలోశృంగార రసరూపము సహృదయహృదయావర్జకమైనది. ఇవన్నియుఁ దుదకు మమతా నిరాకరణచరణములగు మమతాచతుర వచన రచనలలో జాలువారిన శాంతరసమున కంగములై కథాబీజమునఁజిందెడు శాంతరసస్థాయిభావమునుకుఁ బరి పోషకములై యలరారుచున్నవి. వీరము, భయానకము భీభత్సము, రౌద్రము, ననురసములు ప్రధానరసపోషకములు కాకమిఁదు మిక్కిలి తద్భంజకములగుటకవి వానికిందుఁదావు గల్పింకపోవుట వింతగాదు.

అలంకారములు:— శబ్దాలంకారములు: ఇక్కావ్యమున ననుప్రాసము విరివిగా గోచరించుచున్నది. నైసర్గికమగు పోక డయే యిందుఁగలదు. ఛేకానుప్రాసము, వృత్త్య నుప్రాశము 121 పుటలో 49-51 పద్యములు.

అరాలంకారములు- ఉపమ (2౪-82) దృష్టాంతము (2౪ - 88). ఉపమాలంకారధ్వని (3౪ - 65) అప్ర

స్తుత్రవశంస (2 ఆ- 102) వక్రోక్తి (2 ఆ- 109 జాతీయ శ్లేష (3 ఆ-88) శ్లేషానుపాణిత మధ్ధాంత రన్యాసము (3 ఆ- 114) పరిణామము 3 ఆ- 134.

వృత్తి: శృంగారకరుణముల కువయుక్తముగ మధ్యమ కై శికియు హాస్యశాంతాశ్చుత రసముల కువయుక్తముగ భారతీవృత్తియు నిందు గోచరించుచున్నవి. సార్వత్రిక ముగాఁ బొంచాలి- వైదర్భీకీతు లిందుగోచరించును. పాక- శయ్యాదులు రసోచితముగా నున్నవి. ఏదియోయొక్కపాక మే సమగ్రముగాఁ బోషింపఁబడెననుట సాహిత్యవేత్తలసక్కి- కాదు. రసోచితములగు పాకాదులయ్యెచోట్ల భావుకులకు రుచిగొల్పుచునే యున్నవి.

గుణములు—ఇతి గ్రంథము మొత్తముమీఁద హృద యంగమములై యున్నవి. లక్ష్య లక్షణ సమన్వయమున విస్తృతియగునని దిష్టాత్రముగా నూచించుచున్నాను. భావు కులయ్యై పద్యములను దప్పక గమనింతురుగాక! ఓజస్సు, (1ఆ-2వ) అర్ధవ్యక్తి, 1ఆ6వ ఊర్జితము 1ఆ-20 శ్లేషగాం భీర్యాది గుణములు 2 ఆ11వ. గాంభీర్యము 2-38, 3-9 ప్రసాదము 2 ఆ 73. సౌక్త్యము 2-99 ప్రేయము 2 ఆ. 103. 2-105. ప్రాధి 2-120. రీతి 2-120. భావికము 3-3. చాటుక్తి 5-44. ప్రసాదమాధుర్యములు 2-5.

ప్రకృతి శోధనసాధనమగు విశేషదృష్టియొకటి కవి యైశ్వర్యము. దానననుభూతవిషయములను సమయోచిత ముగఁగుదురు పఱచి, రసమూర్తినారాధించు వైదగ్ధ్య మాత నిది. అట్టి సంఘటనములు నిసర్గకవుల రచనలలో సానఁదీరి

యుండును. ఆముక్తమాల్యద, పాండురంగమాహాత్మ్యము మొదలగు నుత్తమప్రబంధములనిట్టి కల్పనములు విరివిగా గోచరించును. లోకానుభవలబ్ధములగు నిట్టి భావరత్నములుకొన్ని యీగ్రంథమున నపూర్వవైభవమునఁ దేజరిల్లుచు గవిప్రతిభను బ్రదర్శింపజాలియున్నవి. దిక్షాత్రముగానిటచుదాహరించుచున్నాను.

గుణముప్రధానము - కులముగాదు. అనినందర్భోచితముగ పలుకవలసి-

కస్తూరియుఁబున్న నాయాత్మగమ్మలందు
బేరుకొనరాని నెలపులఁ బేరుకొనిన
గర్హ సేయుట రసికుల కర్హమగునె
గుణ గణముగలుచోఁగుల గణన మేల,

అని కూర్చుటలో భావసౌష్ఠ్యవము, పేరుకొనరాని నెలపుల, యను జాతీయపదయోగము వ్యంగ్యమోహనమై యున్నది.

స్త్రీలకు నవతిపోరుకంటె దుస్సహమైనదిలేదు. ఆదోనమును నహించుట మహాప్రతివతధర్మము. అట్టి ధర్మనమన్వయముచే మమతపాత్రమును లోకోత్తరముగస్తుతిప్రసాద మొనర్చుట కవికిఁదాతృర్యము. అందులకు-

“పుణ్యగరిమను జండు లావణ్యసుధను
దానకోలి చకోరి యుద్ధతి వహింపఁ
బగవహించునె తొగకన్నె? పంకజారిఁ
గనులఁగాంచిన యంతనేకనదే ముదము”

అనిమమతచేబల్కించెను. ఈయుక్తియందలి యుపమాన మనుపమానము. చంద్రులూవణ్యసుధను గ్రోలుటలోఁ దొగకన్నెకుఁ జకోరియు భాగస్వామియగు చున్నది. పైన యాధత్యమువహించుట (ఆకనమటుట) మఱియొకటి. ఇన్ని జూచియు దానియొడఁదొగకన్నె పగఁగొనదలం. సరికదా నాయక సందర్శనమాత్రముననే హ్స్వించునట ఇట్లునుటలోఁ దొగకన్నె యెడఁద్యనించు మాగ్యమానందము నించుచున్నది. “కనులఁగాంచిన యంతనే” యనుచో కనులన్ యను పదము తొలఁగించుటవసరము. ‘మువము’ కనదె యనుటలో ముదమునకు మారుగ వికాసము అనుపరమి తోధిక సుందరమగునని తెలుపఁగోరెదను.

“దేనఁడవులక యినుఁ డుదాసీనుఁడగుచుఁ
గరముమెరయంగఁ దత్కరగ్రహరణభాగ్య
గరిమ మోదింతువద్ది నీ కాంతలెల్ల
దక్షిణండాట తప్పొనె దక్షురకిల”

అనియొకపద్యముకలదు. పతివ్రతకుఁబతి యెడఁగల చెడుగుకూడమంచిగనే సమన్వయించును. అదియకృతిమము. ఏకరససాధ్యము. ఆసమరసమున కాత్మలోనై క్యమొందిన యోగిపృత్తికంటె మించినవోలిక లేదు. అట్టి సామరస్యమునే మమతపాత్రమునెడఁబోషింపనెంచి కవియిందుఁజూపినపరితన ముగొప్పది. మమతతననాధుని వేశ్యాసహవాసమును దక్షిణానాయకధర్మముగా నన్వయించుట యిందుఁగానగును. అందులకుఁ బద్మినీకాంతలు, ఇనునికరగ్రహరణభార్యగరిమ మోషించుట

సాటిగాఁగొనెను. పద్మినీకాంతలనుటలో, పద్మినీస్త్రీలయుని, తామరలతనియు, ఇనుండనుటలో, నాయకుండు, సూర్యుండ నియు శ్లేషింపఁజేయుట కవినైపుణ్యమునకుఁగుర్తు. అదిగాక 'ఉదాసీనుండగుచు' అనుటలోనొక చిత్రముగలదు. తుల్యోజ్జ్వల సేకతదక్షిణః, (అనేకనాయకలను సమానానురాగమున రంజింపఁజేయువాఁడు దక్షిణుండు) లనులక్షణముంబట్టి ఉదాసీనుండగుట, లాక్షణికముగాను. నాయకారంజకములగు హావ భావాదులఁ గరంగింపవలయుఁగాని, తెల్లఁబోయిచూచుట దక్షిణనాయకత్వమని పించుకొనదు. కావున 'ఉదాసీనుండ గుచు' అనుటయొక్క చు.గాదని శకించుట కవకాశము కలిగినది సత్యమే; కాని యాయుదాసీనత రక్తినిచూపుటలోఁగాదు. నాయకలపలుపురలో దేని కదియే ప్రియునిదనవలలోఁదగు లోకనఁ జేసికొనుటకై విశేషవిశేషభాదులు చూపగా నవి చూచియు 'దేనఁదవులక' యొకేనాయక యందత్యాసక్తుండు గాక యుదాసీనుడైనమరసుండైయుండెననుట కవిహృదయ మని సమర్థింపనగును. ఈయాదాసీన్యమునరసికత ప్రస్తావన మగునేమోయని శంకింపకుండ, 'కరము మెఱయంగ' అని వాడుటయు సరసమై మనఃసమర్థనమునకుఁ జాలియున్నది. ఇదియిట్లుండె, ఉదాసీనుండు ఉద=ఉదకములయందా, అసీనుండు= ప్రతిబింబరూపము ఉన్న వాఁడు, ఇనుండు= సూర్యుండు, అనియు, తత్కరగ్రహణ భాగ్య గరిమను తత్కిరణప్రసార భాగ్యమున తత్ప్రాణిగ్రహణ భాగ్యగరిమను, పద్మినీకాంతలుమోదించు, అనిరెండర్థములు నదృశ్యతరీతిని సమన్వయించుచున్నవి. ఇటదేనియందును దవు

అకయను నర్థమాసింది, దేనడవులక' అనికవిప్రయోగించెను. కావియదియంత సువ్యక్తముగాలేదు. 'దేనినేడవులకినుడుదాసీచండగుచు, ననుట సరి.

ఇట్టిఘట్టములను గల్పించుటలోఁ బరమార్థమునఁ దులసికిని మమతకును గల దాంపత్యధర్మమునందక్రితిమ, ప్రేమరసమూర్తిని బ్రత్యక్షముసేయుట కవితాత్పర్యమనునది మరుఱరాని విషయము. అదిప్రకృతిపురుషులయైక్యమేయని కూడ వ్యంజితమైనట్లు తొలుతనే వాకొంటిని. అట్టి యైక్యసాధనకుఁ దులసియెడ వేశ్యాసహవాసాదులు వికార హేతువు లంతరాయములు. అట్టివియున్నను వికృతి సేయకుండుట ధీరుల లక్షణముగదా! అట్టి ధీరత్వము గురువులకుండును. మమతకు గురుస్థానము కవి యిచ్చినదే, అది

“తరుణులు స్తనజఘనములన్

గురుత్వము వహించుటొప్పగునుగానియిటన్

వరునకు గురువరు తెఱగునఁ

బరతత్వముబోదసేత భావ్యమె”

యని తులసి మమత సపహసించుటలో వ్యక్తము. ఇవి వేదనాసౌందర్యజ్ఞాన మాత్రమునఁ దృప్తుడగు కవికిఁ జేతనైన మాటలుగావు. అగాధవిజ్ఞాన విషయముల నిట్లతిసులభముగ నందించుటకు గంభీరమగు తత్త్వ సమన్వయదృష్టి కవికిఁ గావలయును. ఈ దృష్టితోఁ దిలకించి నపుడే—

భూతకాలంబు మదిదలపోయఁగాల

భుజగభూతంబెయ్యెచుట్టుముట్టుకొనును;

ముందు మైస్కలఁడలఁపక పొందుటావు

వర్తమానంబుతోనై కృతవర్తనంబు.

అను మాటలలోని యర్థ మమృతోపమానమై యమరత్వ
సాధకముగాఁ జాలియున్నది. ప్రకృతిపురుష వివేకమూలమగు
నీ భావమునే కవి,

ఉల్లిగడ్డఁజూపి యువనిషద్దోష్యంబు

నెల్లదానఁజూప నెవ్వఁడోపె

నెవఁడు విశ్వమందు నెల్లఁడఁబరతత్త్వ

మరయఁజాలెనట్టి గురునిగొల్తు

అని గురూపదేశస్మరణమున రహస్యముగా నిమిడ్చెను.
ఈ యంశమే జీవయాత్రాదులందును వివరింపఁబడెను. ఈ
ప్రకృతి పురుషుల వివేకమునఁగాని దృశ్యవిలయము గాదని
యొకచోఁ గవి;

‘మిథునమునఁగాక సాధ్యమే మీననయన

దృశ్యవిలయంబునేసి నర్వృతిని జెంద,

రెండుచేతులు గలియక యుండెనేని

కలుగునే చెలియ! లయసుఖంబు భువిని’

స్పష్టపఱచెను. ‘దిక్కాలంబుల నెన్నక’ దృక్కేశేషించి
నట్టి ధీరవతంసులులేరా? యనియు, సాంబా! దిక్క లంబుల
నెన్నక దృక్కేశేషించినట్టి ధీరులదిక్కై నీవుందువు అను
నిక్కవిమాటలును,

దృశ్యమెందాకఁదోచు నవశ్యమతఁ

దనుక శాంభవి నభ్యసించిన నరుండు

దృక్కుగానిల్చే శాంతిని నిక్కముగను

నాథుడనకల్పభూజః విస్తార తేజః.

అని మఱి పెక్కితావుల జీనయ్య తానులును, నీ దృక్పక్ష్య వివేకమును వ్యాఖ్యాసించుచున్నవి. ఇట్లు బోయినకొలదియు నుపనిషద్వాక్యారరత్నస్థగితమై యచ న ద్య మ గు ష ద్య సోపాన పరంపర మనలను విజ్ఞానశాఙ్గమునకుఁ గొంపోవఁజాలి యున్నది. అందందు దాఁటిలోఁ గన్యాకుమారిస్తోత్రాది ఘట్టము లానందరససుధాసేచనమునఁ బాపవిమోచన ములై యలరారుచున్నవి.

కవితాప్రవాహవేగమున నందం దొందు గెండుదొరు. గులు దొరలు టన్వాభావికముగాను. అవి సహంపవలనుగా నంత సూక్ష్మరూపములుగాఁ గవివిమోహపెట్టును. కానినార గ్రాహులగు చదువరులు కవితాచిత్రము నేకాంతిసుందరముగా గనుఁగొని నిచ్చించినపు డవి యెదుటనే నటించును. అట్టి వానిలో నొకటి,

సానులందునరుంధతి నతినిజోలు

శీలవశాలును గలరె?

అనునది. ఇట నశ్లేలకోషము వారింపరాచున్నది. ఇట్లే

అన్యతః ప్రభుసాహచర్యం నెఱిగి.

మహాః బత్రినతఃకు మునిగాఁ గైస

యాయే నాథుఁగను బామి సంజవడిన

శ్లోద్రదీపంబులను దగ్గరొక్కచురయారె!

అనుపద్యమొకటిగలదు. పత్రినతియని పేరొందిన దానియని

మన ధర్మలోపము గానవిచ్చుచున్నదని సమర్థించు
టకై కవి యీకల్పన మొనర్చెను. ఇందు ఛాయకు
అభిసారికా నాయకత్వము వర్ణించెను. అది చూచుటకుఁ
జిత్రముగానేయున్నది. కావ్యమహావతివ్రతిల కుపమానమై,
అబ్జబాంధవు సాహచర్యంబు నెరపు ఛాయ ఛాయాభిమాన
దేవత; సంజవడిన క్షుద్రదీపంబులనుదగుల్కొను ఛాయనీడ.
ఇట్లార్థకముగా భేదము కనబడుచుండఁగా నా ఛాయయే
క్షుద్రదీపంబులను దగుల్కొనుననుట యెట్లు? అపుడలంకార
లక్షణముపొనఁగదు. అట్లుగాక ఛాయయను నెడశబ్దమాత్ర
ముగాఁగోచరించినయభేదమున కేతృప్తి వడుదమన్నను, 'మహా
వతివ్రతలకు నుపమానమైన' యను విశేషణమడ్డతగులును.
అది 'నీడ' యెడల నన్వయింపదు. అదిగాక ఛాయసూక్యని
భార్య; వివాహదేవత; అయ్యెడనెట్టికల్పన మాచితీకారము.
కావున సేవద్యమన్నిధముల సవరణ మపేక్షించుచున్నది.

మొత్తముమీఁద నిక్కావ్యముస్వతంత్రరచనమగుట,
తత్త్వసమన్వయదృష్టికలిగియుండుట, యను రెండు ప్రధాన
గుణములచే నావింద్రితారార్కము సహృదయాకర్షక
మగునని నావిశ్వాసము.

ఇరువదవశతాబ్దమున నిల్లు స్వతంత్రరచనారమణియ
మగు విమానానందకారమున భాషాయోగ నలంకరింప
నాహసంపడిన కవికి ధన్యవాదము లర్పించుచు నింతతో విర
మించుచున్నాను.

విద్వాంక, కల్లూరి నెంకటసుబ్బాస్వామి దీక్షితులు,
బెజవాడ, బ్రహ్మచారివృత్తి పాఠశాల పండితులు.

చండితాభిప్రాయములు.

బహుశ్రీ దంటు శ్రీనివాసశర్మ బి. యే. బి. యుగ
గారిచే రచింపబడిన "తులసీదాసు చరిత్ర" మినుగ్రంథరాజ,
మును పఠించి యమేయానందము నందితిని.

ఈ కృతియధునాతన కవీనరుల వాఢమిక నిస్మితి
మైయున్న సనాతనులగు పోతనాది కవిపుంగవుల బాలితి కవి
తిలతో మలదూగుచున్నది. గురుకటాక్ష పరంపర నను
కూరిన వారెంతటి మహిమాధ్యులైన నగుదురుకదా! కనుదు
కవితా సుమగంధనూవంతయు నెఱుంగని వాల్మీకికి బహు
నారద సరిస్వతి కటాక్షపరంపరచే నననూన లావణ్యరవిత
యగు వాఢమిక కవితాకన్యకకు జనకుడగు భాగ్యమబ్బలేదా?

అటులనే శ్రీనివాస కవితిలకులకు బ్రహ్మాన్వయావు
సమృతానంద నాథస్వాములవారు గురువులగుటను, ఉభయ
కవితాధారేయులగు నైవ్యరాజ సుబ్బానిధామిలు గారగ్ర
జలగుటను, భారతీయవ తారమనదగు కవితిలక గాంచ
చెల్లి కనకాంబగారు నారస్వత బీజప్రదాత యగుటను,
ఈ కవిత యమృతానంద సువర్ణ భారతి భాసురమై తేజ

రెల్లు చున్నది ఈ విషయమును కఠినముగా తమస్మృతిలో
 "జ్ఞానీజంబు నాగభూషణుడు నాడె" అను వర్ణమున వెల్లు
 డించి యున్నారు.

అనభ్య కవితా సరాగవటలములు చెలరేగుచున్న
 ఈ సమయాన నిట్టి వాచనభావ బంధురమగు సచ్చిత్రా
 మృగమును వర్ణించి, ఈకవిమనులు ప్రేలింగరేశమున కమూ
 ల్యనౌ యమును సమకూర్చునట అతీశయోక్తిగాదు. ఇం
 కను పీఠానికి సత్కన్యముల విడిచించి సోదర సంఘమునకు,
 విజ్ఞానానందముల నందితేయుదు గానానంద.

అట్లు,

రాయరావువేట.
 కాకినాడ

శాశీభట్టు సుబ్బయ్యశాస్త్రి
 సాహిత్య వికాసము.

మి మక్కుర దేవతామైనము:

(కిం కవీంద్రీమూ పంచాననేత్యాది బిరుదాంకితులగు

బ్ర॥ శ్రీ॥ శతావధాని చెళ్లపిళ్ల వెంకటశాస్త్రి గారి

యభిప్రాయము)

బ్ర॥ శ్రీ॥ దంటు శ్రీనివాసులుగారికి

ఆశీః కుశలోపరి—మీరు తులసీదాసు పంపినారు. అప్పటినుండిన్నీ నేను అనారోగ్యస్థితిలోనే వున్నాను. కాని మీరు రెండేండ్లనాడు నాకు వినిపించి ఉన్నారు. అప్పుడే అది చక్కని శైలిలో వున్నదని మీతోచెప్పి వున్నాను పరుండిగాని నేనుకూర్చుండి ఏపనిన్నీచూచుట లేదు. ఈస్థితి లోనే అక్కడక్కడ చదివి చూచాను. మంచిగా రుచించింది కవిత్వం ప్రస్తుతం ఆపిన ఆపుదల చాలాకాలం ఆపక వెంటనే తరవాయి ప్రకటించండి. మీది విద్వద్వంశం మీతండ్రిగారు వైదిక లోకకాలలో నిష్ఠాతులు. మీ అన్నదమ్ములు కూడా అందరు వారిపేరుకు వన్నె తెస్తున్నారు. సంతోషిస్తున్నాను. ఇంతే ఆశీర్వాచనములు.

క డి య ౦
10—4—38.

} (Sd) చెళ్లపిళ్ల వెంకటశాస్త్రి
శ తా వ ధా ని.

శ్రీమద్భక్తదేవకాన్తాచార్యః,

తొలి పలుకు.

అంధవాక్మయమునకు శక్తికొలది సేవజేయుచు
 బరమార్థ తత్వబోధనామృతసారమును గ్రోలుచు బరమ
 పవిత్రముగఁ గాలమును నయాత్రను గడుపుచున్న సుప్ర
 సిద్ధ న్యాయవాదియు, మహాకవియునగు దంట్లు శ్రీనివాస
 శర్మగారి పుణ్యగ్రాథను బ్రబంధరూపమునఁ జక్కని కవితా
 గానముతో గానముజేసి లోకప్రఖ్యాతి నార్జించుచున్న శ్రీ
 తిరుమల శ్రీనివాస శ్రీలింగ మహావిద్యా పీఠమునకుఁ గానుకగ
 బెట్టి సాహిత్యలోకమున కందఁజేసిన పుణ్యపురుషులు. వీరి
 సారస్వత సేవాపరిణామము భక్తి, జ్ఞాన, వైరాగ్య ప్రబోధ
 ముల కాలవాల్మయై తత్వప్రధానమై యలరారుచున్నది.
 కవితాకళ లలితకళలయందు దగ్గస్థానము నహించుననియు,
 నయ్యది పురాకృతసుకృత తపఃఫలముచేగాని లభింపనేర
 దనియు విజ్ఞులెఱిగిన విషయమే. దైవదత్తముగ, నయ్యది
 లభ్యమై వేదవేదాంత బోధనామృతపూరితమై, భగవంతుని
 లీలావినోదములనుఁ జిత్రింపఁజాలినదై, మహాపుణ్యపురుషుల
 భగవద్భక్తుల శుభచారిత్రములను లోకాదర్శముగ నివ్వటిల్ల
 జేయునదైయుండుగని మోక్షసాధరమగుననుటలో సంది
 యములేదు. అట్టి యనన్యభాగ్యము చక్కని గురూపదేశ
 మున లభించును. ఇక్కవిగారు త్రిలింగ మహావిద్యాపీఠము

నకుఁ జేరినవారు. తిలింగ మహావిద్యాపీఠము ననాతన ధర్మ సూత్రములను, సీతావాక్యములను, వేదవేదాంత ప్రబోధమును సర్వశాస్త్ర రహస్యమును, ఆర్యమత సిద్ధాంతములను సూక్ష్మశుద్ధిచేసి వెలికి. సర్వసమత్వమును గాంచుచున్న సత్త్వికమని చెప్పనొప్పు. “అమృతానందనాథస్వామి” వారనబడు (ఓహ్మశ్రీ) పాలావర్ణుల నాగభూషణ మహాతప శ్శాలి యాపీఠమున కాదిపురుషుడన్న దాని తత్త్వ సత్త్వ గుణ ప్రాశస్త్యమును చెప్పవేటికి.

ఇక్కడిగాఁ జింతించును నాధ్యాత్మికదృష్టితో రచించుటకును, నిందుఁగల భక్తిప్రబోధమునకును, సత్యవాక్యతీని వెల్లడించుటకును, మహాపురుషుని జీవితచారిత్రమునందుఁ గల పరమార్థతత్త్వమును నిర్వచన మహాకావ్యముగ్రంథము టకును గల ముఖ్యకారణ మట్టి గురుమహాశయునిఁ గొల్చి చేర్చిన జ్ఞానభాగ్యమే.

గురుమఖమున నిహవర సాధకంబగు జ్ఞానసూత్ర మెఱింగిన వెనుక గవితాహాసమున నయ్యది లోకమున వ్యాప్తిజేయ సంకల్పించి యీ మూలమునైన జన్మజన్మములకును దీర్పరాని గురుబుణ మొకింతయైనను జెల్లుబెట్ట సంకల్పించి హంసని జయ, జీవయాత్రానందామృతసార గ్రంథములను రచించి విజానధన్యయనియు, బరమసాధ్వీమతల్లియనియు నారీమణుల తలమానికంబయనియు, వాక్సిద్ధిగన్న పూతచరిత్రయనియు, విజానలోకమునఁ బేరుగన్న కవితలక కవితావిశారద, విద్వాన్ కనకమాంబగారియొద్ద సరస్వతీ మంత్రోపదేశమునుబొంది కవితారహస్యములను సంగ్రహించుటచే నిట్టి కావ్యమును రచింపఁగలిగినని కవిగారు వ్రాసి

కొన్న యీ దిగువ చాటుపద్యములే, సుధామాధురీభరిత
ముత్తై ధి కివిత్వాస గుణపభావములును, ననర్గళ కవితా
పాటపమును వెల్లడించి యుల్లము పల్లపింపజేయుచున్న
పనుచో నెట్టి రసవద్యాప్తైఖరిని బెదబల్లి యీ గ్రంథము
లలితపదసంయుతంబై, దాక్షాపాకమున మనోహరమగు
శైలితో ధారాళమగు ధారతో నేర్పుకూర్చున నొప్పుచు
న్నదో రసజ్ఞులెఱుంగకపోరు.

కం. అక్షరమెఱుంగనివారల

కత్తరిత త్వంబు కరతలామలకముగా

సాక్షాత్కరింపజేసిన

దక్షన్ శ్రీకృష్ణగురుని దలతున్ గొలుతున్. 1

శా|| వధ్యుల్ గారుపితామహాదులనుచున్ వాసోవుశిష్యున్ జగ
న్మిథ్యాత్వంబెఱుంగంగజేసిమదికిన్ ధీరత్వమున్ జొన్నిసా
రస్యంబున్ బానరించుమాధవుని వికాంతిన్ విడంబించునా
రాధ్యున్ బన్నగభూషసద్గునజస్రంబున్ భజింతున్

మదిన్. 2

కం. ప్రణవార్థ స్ఫురణంబునఁ

బ్రణుతింగన్నట్టి కావ్యఫణుతులచేబా

వనమైనచరితఁ గలమా

కనకాంబాదివ్యపదయుగంబు భజింతున్ 3

కం. సారస్వత బీజముప్రియ

మారగనాయాత్మనాటి యాంధ్రకవులలో

గౌరవమే యమనాకున్

గూరిచెనాకనకమాంబుగొలుతున్ సతమున్. 4

చి1 గురువరు దివ్యబోధనమకుంతితగాంగర్పురీ సకాశమై
 పరువులువారిగాండన ప్రబంధనిబంధములందు నాఁ పా
 మింజన మాచనంబులనుమర్చి నంబును జాలువాన్పు బు
 ధురకకతావిశారదకు నోయిలియొగ్గి సమస్కరించెనన్.

బ్రహ్మసృష్టియందెట్టి పవిత్రతయు, నాకర్షణమును,
 నానందమును ఒకృతి తత్త్వంబైఁజింప తత్త్వజులకు గోచరిం
 చునో యట్టి విష్ణునలావణ్యాతీతయ విాగ్రంధమునఁ బ్రతి
 ఫలించు చున్నది.

ఇక్కవి జీవిక, కనుగుణ్యంబుగ నేర్పరచుకొనిన
 వృత్తికిని, జీవిత తఃకోపాయమున కవలంబించి సాధించిన
 వృత్తికిని, హస్తీమశకాంతర భేదముగలదు. ఈ రెంటికిని సం
 బంధమెయ్యెడలఁ బాసఁగనే పాసఁగదు. కాని యిక్కవి
 మహాస్థిరుఁడుగనుకనే, శాంతి శమదమ సద్గుణ నికరంబులను
 ననస్వాధీనమచ నుంచుకొనఁగల్గిన బలాధ్యుడని ఈ గ్రం
 థరచనా సామర్థ్యమే చెప్పక చెప్పక వియందట్టిసత్త్వగుణము
 శోభిల్లని నాడు కవిత్వమట్టి సుణభూయిష్టమై యుండదు.
 కవి, బ్రహ్మస్వరూపుఁడు. కనుకనే ప్రకృతి చిత్రములను జిత్ర
 ముగఁ జేత్రించి విశ్వప్రేమచే బంధించి విశ్వమోహన మొన
 రింపఁగల సమర్థుఁడు. అట్టిచువమాన నైపుణ్యమికవియందు
 నీకవిత్వంబునందు విరాజిల్లుచున్నదనియు, గ్రంథము సర్వజన
 ప్రీయమై మోక్షసాధకంబై, శాశ్వతానంద సౌఖ్యప్రదమై,
 వేయేల సమస్తమానపులకు జ్ఞానోపదేశముచేయఁ జాలినదై
 యాచంద్రార్కము వెలయఁగల సుత్తమ గ్రంథమని నిరూ

పించుటకుఁ గొన్నిచక్కని కవితాచమత్కృతులతోఁ జూపిం
చిన భాగములను విశదీకరింతు.

కవితన్మయుడై కొన్నియెడల విశ్వమును మఱచియుఁ
గొన్నియెడలఁదన్నుఁ దామఱచియు, మఱికొన్ని యెడల
సర్వమును మఱచియుఁ బరమేశ్వర తన్మయతంగాంచుట
గోచరించు.

కం. భగవద్భక్తుల భజనమే

భగవంతుని భజనమగును భావింపగా

భగవద్భక్తుల చరితలు

భగవంతుని చరితలగుటఁ బన్నగశయనా?

యనుపద్యముతోఁ బారంభింపఁబడిన యీకృతి సుకృతిభూష
ణముకదా.

కావ్యము ఆగ్రాపుర వర్ణనముతోడను, నాఁటికిని నేటి
కిని తనమతములవారికేగాక యన్యమతస్థులకుఁ గూడచిరస్మర
ణీయుడై ప్రియుడై, పరమపావన చరిత్రుడై వెలసిన అక్కరు
చక్రవర్తిరాజ్యరమా విభవముతోడను ప్రారంభమగుట,
శుభసూచకమగుటయేకాక, పాఠకులకు గ్రంథప్రారంభమున
నుత్సాహమును నాహ్లాదమును డెండమున హత్తిముందునకు
లాగికొని పోవుచున్నది. కావ్యారంభ మాకర్షణీయముగ
నుండుటలో కవివృద్ధయ మెట్టివో తెలిసికొనుటకును నాలిని
భావగాంభీర్యముల ముస్కలు వెట్టుచు నానందరసమును
గోల్కలికవినలెఁ దన్మయుడై భగవంతుని లీలావినోదంబులను
నేఱుగుటకును నవకాశముకలుగును. ఉత్తమ తరగతికిఁ జేరు
కావ్యములన్నియు నిట్టులే కావ్యముగ నుండును.

"శ్రీరామాంభోసహజచింతన సుధాసేవావిలోలుండును.

"అఖిలాగమాంత విదుడార్తతాణ పారీక్షిణిడాత్మా రాముండు"ను. నగు బహ్మకుల భూషితుండట్టి ధర్మప్రభువు నకుంవోడు ఏడవలె మంత్రిగమండుటయును బాదుమాకు బ్రహ్మవిజ్ఞాన మును కూడఁ దెలుపుచుండుననియుఁ జెప్పటలో నెట్టిచింతయులేదని చెప్పటకుఁ గాబోలు నిక్కవి

"నిక్కమైనట్టి జ్ఞాన నెలపు కొనిన
జాతిమతే ఛేదమెంతురే జానివరులు"

అని సర్వసమత్వమును హృదయంగమముగఁ జెప్పి సత్యవాక్కియైతిని చాటిన ప్రేమమయుడని తెలియుచున్నది. మనకథానాయకుండగు తులసీదాసుఁ డాత్మారామరత్నాంబి కాపుణ్యదంపతుల నోములపంటయై జనించిన లీలామానుష విగ్రహుండే. తనయున కాత్మోపదేశము చిన్నతనాననుండియు నుపదేశించి తనవలె బ్రహ్మజ్ఞానిగఁ జేయవలయునని సంకల్పించి మాయాపహారియును హరియొక్కరుండే సత్యపదార్థమని తెలిసికొనునట్లు నిరూపింపనెంచి రాజయోగముచే నాత్మ స్వరూపమును నెఱుంగంగఁ బోధించె రాజధర్మమెఱింగిన మానవులకిలనసాధ్యం బొకండునులేదు. ఈ తత్త్వోపదేశ మయిక్కావ్యమునకుఁ బీఠప్రాయము. ఈతత్త్వోపదేశ మొక్క తులసీదాసుని కొరకుఁగాక లోకమంతకు నిదియే యాధారమనియు, భవసాగరమును దాటుటకిదియే చక్కని నావయనియు తెలుపవలయునన్న గొప్పయుద్దేశము మనముననిడుకొని సమస్తసామర జనములకు సులభంబుంగ బోధపడునట్లుత్మా

రాముని ముఖమున నిక్కవి చిక్కనికథ నొకఁడుగల్పించె. శాంతగుణమే ప్రతిమానవునకుఁ బెట్టని భూషణరాజమనియు, సరిపడ్వర్తమును జయించి జగమంతయుఁ తన స్వాధీనములో నుంచుకొనుటకిదియే ప్రధాన గుణరాజమనియు నిక్కధానం దర్శమునఁ గడు నాకర్షణీయముగఁ జిత్రించిన కవిసామర్థ్యముగణనీయము. “సాగరముకంటె గొప్పది శాంతియనుచు” నుడివె, ఆమహావాక్యమొక ఋషిప్రోక్తవాక్యమువలె రామ రక్షిగ నకలసంపత్తులు నీయఁజాలుననిచెప్పి యొకతాళ పత్రమును లిఖించి కుమారునికిచ్చుట దానినతఁడొక రాజున కిచ్చుట, రాజుదానిని తన కత్తిలోనిముచ్చుట కారణాంతరమున దైవమాయచే నజభార్యయందు దోషముకలదని రాజు చంపఁబోవుటయు, సంతలో గత్తినుండి శాంతిపత్రము జారుట తన్మూలమునదాను. సంతల్పించిన ఘోరి కార్యమునుండి విరమించుట, భార్యనిర్దోషియని మంత్రి తనసహజనైపుణ్యముచే నిరూపించుట. తాళపత్రకా మహిమమును గొనియాడుట, సీతాసతివలె రాజభార్య యగ్నిపరీక్షకాగి తన పవిత్రతను వెల్లడించుకొనుట మొదలగు చక్కని విషయములతోఁగూడి కథను తులసీదాసునకు బోధించి శాంతిగుణ ప్రభావమును జాటిచెప్పె. ఈకథలో రాజనేవాధర్మమెట్టిదో, సచివునకుండ వలసిన గుణమెట్టిదో, పాత్రివత్యమన నెట్టిదో, మనకుఁజెలియ వచ్చెడిని. ఇన్నిగంభీర భావములతో నేర్చికూర్చిన కథ కవికలము తిద్దయు సంశ్లాఖ్యమనిచాటెడిని అసంతరమున నాత్మా రాముఁడు తనమంత్రిత్వపదవిని కుమారున కప్పగించి పుణ్య తీర్థనే వాఘలము నాజ్ఞింపనేగె. తులసీదాసుఁడు ప్రవరాఖ్యుని

నలై వానిన చదితుండు లోకులు తన్ను మెచ్చునట్లు సరిచేరించు చుండె. ఒకనాఁడా రాజసభయందు నగరాజకుమారి యను వేష్యవృత్తము చేయుటచూచి దాని కళ్ళానైపుణ్యమునకు, దానిగానమాభ్యుత్థమునకు పరవశుడై క్షణములోఁ దనదేహమును భస్మమును మఱచి మోహపరశుండై.

“కాసున కాసుడేసి తనకాయము నడైలకిచ్చువారి కాంతానహవాసమే తులసిదాసుడు భాగ్యమటంచు నెంచి”

భస్మమునో పోషిక్కించుచుండె. చివరకు విధిప్రేరణమున నగరాజ కుమారికి తులసిదాసుడు దాసుడయ్యె. తన సర్వస్వమునుగాను కడగబెట్టె. జనసిహిత బోధకుఁ బెడచెవిఁ బెట్టె భార్యపై నేవముఁబుట్టె. కలబలాచార ధర్మంబులు మఱియబెట్టె. సతీత్వముగన్న సతికి పతిపై నెట్టి వేళలయందును మారుతలంపుండనుగదా!

“గణనాగరలుండె వారి కాంతలన్” అని యెట్లో తనమనంబున కించుక సమాధానముచెప్పికొని ధీరస్వాంతయై “పతిచక్రిల రోయక” “సుతుని యవలక్షణముల కెంతయఁ గృశించు సత్తగాఁకి వార కాంతయు గు గండకీ వృతాంతమును బూసగ్రుచ్చినయట్లు నచ్చఁజెప్పె వేష్యయయ్యు నొక దీక్షా నూతముచే బంధింపఁబడి గండకీ తన పాత్రివత్వమును నిల బెట్టుకొనుట హరిహరాదులు మాయరూపములు దాల్చివచ్చి నను తన్నెంతగా వలచినను తన దృఢప్రతమును వదలక వారి కిదివరీక్షల కాగుట, త్రిమూర్తులచే వరముఁ గొంట.

కం. సాలగ్రామము నేనై

గ్రామము నీగర్భమందు గంజానన! యశా

లీలక సీపుత్రుడనై

చాలగ సేనచ్చరిత్ర చాటెదమహిలో॥

నని హరి సాక్షాత్కరించి చెప్పట మొదలగు వృత్తాంతమంతయు బాతివ్రత్యమహిమ యిట్టిదని చెప్పడలచి కవి తులసీదాసుని భార్యముఖమున నీయితివృత్తమును గల్పించె. దీని మూలమున దులసీదాసుని భార్యకుఁగల నోఁచిమియు, సతీత్వమును లోకమున కాదర్శముగ నుండెడిని.

అటఁ దులసీదాసుని తండ్రి పుణ్యనదీనదంబులం ద్రొంకులిడి పుణ్యక్షేత్రరాజముల సందర్శించి యాసేతుహిమాచలము తిరిగి యాయాస్థలమాహాత్మ్యమును గుర్తించి ప్రకృతి సందర్శనోత్సాహమునఁ దన్మయై డేవ దేవుల మహిమాతిశయములను నోయార నోరార,

కం. వ్యాపారాపారమహా

కూపారమునందుముచ్చి క్రుంగకయుండన్

జేపైతరిమించకమున్

గాపాడుము దరినిజేర్చి గౌరీనాథా!

యని స్తోత్రముచేసి యిలుచేరె. ఒడలు పులకరించు నీ భక్తి స్తోత్రగీతములఁజూడ మనకవియగు శ్రీనివాసుఁడాత్మారాముఁడయ్యెనేమోయని తలఁపునకు రాకమానదు. క్రమముగఁ గుమారుని దుష్పార్శ్వతమంతయు నెఱింగె. తులసీదాసుఁడు తాను గావించుచున్న యకార్యమునకు స్థిరఁజెంది. తండ్రి మొగమును జూడనోడి యెడ మొగము పెడమొగము బెట్టుచున్నను గన్నకుమారుని మిన్నగ నాదరించి “పుత్రమోహమైత మున్మూరంబా” యను వాక్యమునకు ప్రధమలక్షితుఁ

డయ్యె. “నీ కెక్కడదోకే గామినీ గ్రహముకిటా” యని నయమునఁ బ్రియమున భయమున ననేకవిధముల సుమారుని బుజ్జించె, “భో! నీలకీపి రాగమునచ్చునా? రామావ్యామోహ నిమగ్నమానసులకు వైరాగ్యమబ్బునా? వేదాంతబోధము మూర్ఖునకుఁ దలకెక్కునా?”

కం. చెడగొట్టెడివాడొకఁడను
జెడియెడి వాడొక్కరుండె శివ శివ! తలపకొ
చెడగొట్టినఁ బడగొట్టిన
గడతేచ్చిన నఖలమునకు గర్తవునీవే.

అను తత్త్వమెఱుంగిన మన రామపదభక్తుండగు నాత్మా రాముణ్ణిటి భవసాగర మధిని యములకుఁ దన నిర్మల చిత్తిమును గలతఁబెట్టుకొని పాడొనరింపనొల్లక మెల్లగ గృహముఁదాటి యానందవననివాసముఁ జేయసరిగె. తులసీ దాసు తనకు తన తండ్రిపోరు తీరెనని చెలరేగె. నిజప్రాణ సతినీరంతర దీనాలాపయెనను దులసీదాసుని కఠినచిత్తమును గంగించి మరలింపజాలనిదయ్యె. “దుచింతురే కులసతుల్ వారాంగనా భక్తి కున్” యను మహాకవివాక్కు లీతనియెడ నిజమయ్యె.

“పృథ్వున కంసాలి పృథకి విప్రశీతంబైన, నిరంకుశో పాశునాంతర్గత కళానందర్చము దీనింబోలుకథ యగుటం తేసి పుట్టికివచ్చెడిని. ప్రేమపెంపునఁ దండ్రుయిచ్చిన సవరత్న హరిముఁకుడ “నీవేకొమ్ము ప్రాణేశ్వరీ” యని మనసార వచనమేరి సంబోధించి యీరామామణి కంఠహారముగఁజెసి “తీర్చి శివదంబునందినగతి గడునుబ్బె” కామలోలునకు

ప్రపంచమంతయు గామాక్మతిగనే కనుపించును. మంచి, చెడ్డగను-చెడ్డ మంచిగను కన్పించుటయునుగూడ గలదు. “తన సర్వస్వము ధారవ్రాసి యిటు భృత్యప్రాయుడై కొల్లినన్” వనజాతేక్షణ వానికన్మోహి విశ్వాసంబులేక” చరించుటలో నాశ్చర్యమేమి? కనుకనే “భోగినిపోకతిన్న ననుటెందైనన్ గనన్ వచ్చునే” యని మాయామోహపాశబద్ధ మగు లోకమునకొక సీతిపాతముగా కవి బోధించినాడు. ఈ బోధ తులపీదాసు తన యనుభవముచే దెలిసికొనినవాడై పురాకృత సముపార్జిత బ్రహ్మజ్ఞానలేనముచే గెల్చెనని తన నిజధర్మ స్వరూపమును స్మృతికి దెచ్చుకొని,

.కం పెడచెవిబెట్టితి గురువుల
నుడువుల నిల్లాలియెడద నొగిలించితి నె
చెడివకులోనైపడితిన్
జెడితిని నేరెంటనకట చింతింపంగన్.

అని ధృతిదూలి వలవలనేడ్చి యింకేమొగంబుతో నిజ పాణ సఖిని జూచుభాగ్య మొదవం గలదనియు, నిందనుకల గన్గప్పి సంచరించిన తనప్రవర్తనముపై నాప్త బంధుజనంబుల కెట్లు నమ్మక ముదయింపగలదనియు, దనమూలమునగదా భూలోక దైవతంబులనంబడు తన జననీజనకులకు నార్పఁ దీర్పగరాని పోకాగ్ని డెందంబుచే బ్రజ్వలించెననియు.

గీ॥ ఎంచుమనియెడ నెచ్చు సేమనియెడ
సిగ్గు పోనాడి మదిగల చింతయెల్ల
నున్ననున్నట్లు చెప్పకో నొప్పుకొన్న
దప్పుక్షమియింపంగల మహోదారుడేడి.

యనియు నేమియుం దోచక దిక్కులఁ జూచుచు, గట్టగట్టఁ
బడుచుఁ జేయునది లేక యెట్టికేలకుఁ దృష్టంబుఁ జక్కఁబట్టు
కొని

కం త్తమియింపుమనుచునే దీ
నముగా నొరువేడనేల! సయమొప్పంగా
త్తమియింపుము రమియింపుము
మమతా నీవాఁడనన్న మానిని వినదే.

యనియు.

కం పశ్చాత్తాపముగల్గి వి
వశ్చిత్తంబగు నాపులొద్ద బల్కుటయే ప్రా
యశ్చిత్తమనుచు నెఱుఁగుము
నిశ్చయముగ ధర్మ సూక్ష్మ నిర్ణయమిదియే.

యని తొలుదొలుత తనతండ్రి బోధించిన వాక్యంబులు తన
మనోనిశ్చయంబునకు మఱికొంత బలంబునీయఁ దన కాంతా
మణిని గూడ నిశ్చయించుకొనిన వాఁడయ్యె.

అగ్నిసాక్షిగ వివాహము చేసికొనిన భార్యభర్తల
కన్యోన్యాయురారాగ మేనాఁడును నెట్టి సంయోగ వియోగ
విపక్షటములయందును దురుగనిది | పేమ పదార్థముగదా: స్త్రీ
హృదయము సహజముగ నవశేషింతుమమునలె కోమలమై
మృదువైయుండు. అందు పరివ్రతయగు తనభార్య తన తప్పు
లను పైచి యాడరింపకపోవునాయను దృఢసంకల్పముగూడ
తులనీదాసుని హృదయమునకుఁ దట్టె. భర్తపై భార్యకుండు
బాధ్యత మరెవ్వరికుండును. భర్తకు భార్యపైనుండు ప్రేమాతి
శయమును జనువును, స్వాతంత్ర్యమును మరెవ్వరిపైనుండును.

ఆ యీ నమ్మకమే తులసీదాసుని గృహభిక్షాఖాబునకు ముం
దంజనేయఁ బురికొల్పి.

కం॥ మునుజేసిన యచరాగం

బున కిదె నిష్కృతియటన్న పొసిమినంతకో,

దన హస్తవద్యములన

వ్వనితామణి పాదపల్లవంబులఁ బట్టన్॥

జేసి, ఆంతలో సౌదామినీలతవలె మెఱయు

“సాధ్యయొడిలోన మమతాయటంచు వ్రాలివినంజ్ఞఁ
డయ్యె”

ఇట॥ “ఒండురులఁగూర్చు సతియు నాధుండుగలియ,
జగముతోచునె కైవల్యమగు”గాక.

యనియొక్కప్రేమ ఘంటానాదంబు కవివాక్కునండి వెడలుట
కావ్యమునకు నూతన వికాసమును గల్పించి కావ్యము
శుభాంతముగ ముగియునట్లుచేయుట యొక సంకోచకరమగు
వార్త. ఇంతలో మమతల్లి వచ్చి మమతకు

“కం॥ పతికింగూరుచు బంధు

ప్రతతిని మిత్రాభి నుభితవైఖరి నెపుడు

న్నతిసేసి ప్రీతిగొల్పుము

పతిఁ శ్యండుగుట కిదె యుపాయముతిల్లీ.”

యని ప్రతివ్రతాధర్మం బుపదేశించె. ఈ సందర్భమునఁ జెప్పఁ
బడిన పద్యభాగమెల్ల సుద్యోగపర్వాంతర్గతమగు సత్యభామా
త్రాపదీ సంవాదమునందలి పద్యభాగముతో నిండుమించు
భావగాంభీర్యమునందును, బాత్రోచిత్యవ నందును, పదలాలి
త్యమునందును సరివచ్చు ససవచ్చు సమరీతిగ, జ్ఞాతించఁబడిన

దని చెప్పట సాహసోక్తిగాదు భగవత్కరుణాకటాక్షవీక్షణ
 స్థితిలు తమయగు ప్రసరించుటచేసి యీ పుణ్యద్రవతులు
 "పోకబోడెననసి యలుకొనుడు గాగవలిబోలె" కలసి
 మెలసి గాగ రసనూర్తి మెలయ గవితాగానమున గ్రీసింది
 సుఖముగనుండిరి. కవితారసాస్వాదన నిపుణులగు పుణ్యద్రవ
 తుల కిదియొ పెట్టనిసామ్యు.

కం. ఎన్నమనోహరిణియగు
 నన్నులమిన్నతన వెంటనమరినగాదే
 వన్నెయొసంగును గవితక
 దిన్నని సంగీతమునకుఁ దెన్నుఘటించున్!

అని చాటిన కవివాక్కులయందలి యథార్థ మనుభవైకసే
 ద్యము, తులసిమమతానందభాషణము, తత్త్వరూపమున వెలువ
 రించుటచో గవి యాశయము కావ్యప్రాశస్త్యమును చెల్పు
 చున్నది. కవిసామర్థ్యమన్నిరసములయందు నొకేతీరున మనో
 హరముగ దొలుకాడుటయును భాగ్యవశేషమే. కాంతతన్ను
 విడచి పుట్టింటికేగినవార్త విని విరహవేదన సహింపలేక,
 వెనువెంటనే, "తరుచీలేకున్న నరునకీళ్ళరుండు గలఁడె,"

యని ప్రణయకలహరహస్యమంతయు విప్పిచెప్పె. ఈ తత్త్వ
 వాక్యమలతో గ్రంథము ముగిసె. తులసిదాసుని తదనంతర
 పనిత్ర జీవితమునకీ యమృతవాక్యములే దోహదములయ్యె.
 ఇంతటిలో నశాశ్వతంబగు శ్రీకేశరీర వ్యామోహమంతయు
 నాతనికి సంతరించె. అంత తులసిదాసుండు శ్రీనివాసుడయ్యె.
 ఈ కావ్యము శృంగారరసప్రధానమైనను నియతి కాల్ప

వాలమై జానమునకు మూలకందమై, వైరాగ్యమునకు మార్గ
దర్శమై భక్తికి నెల్లవై యొప్పుచున్నదనుట నిర్వివాదాంశము.

ఇక నుత్తరారమున తులనీదాసుని భక్తివైరాగ్యము
లేఖించుతని మన శ్రీనివాసకవిగా రివరిపోతన్నయను బిరుద
మున కెంతమాత్రముఁ దీసిపోవని వైఖరి పాఠకుల డెందంబు
కరగించుచందాన గ్రంథము నడపించగలరని యీక్రిందనుక
హరింపఁబడిన నుత్తర భాగములోని పద్యముల ఛోరణియే
చెప్పుచున్నది.

కం॥ స్మరలీలాసౌఖ్యంబుల
స్మరణమురానీకు నాకు స్మరహరయింకన్
స్మరణా స్మక్తియ నెడుభవ
హరమగు వాక్యార్థబోధమర్థింతునదా!

కం॥ మానినులఁదలప కేయన
మానసమురానీకనిరభిచూనవ్రతినై
మానసమందిరము న రా
మా! నీపదపద్యయుగము మానకకొలుతున్ ॥

శా॥ రామా! మారవిరోదలఁపటుఁడనై రామావరీంభమే
భూమానంద దమంచు నెంది మదివ్యామోహంబునుం
బెందిను

త్రామాదిత్రిది వేశపూజిత భవత్పాదాంబుజధ్యానమా
ధ్వీమాధుర్యము గురైఱుంగనయితిన్ దేశేశమన్నింపవే

ఉ॥ కైతయొకింత నేర్చి నిజకైతవ మంతయుఁ గప్పివుచ్చియీ
నీతినినీతిమార్గమురరీకృతమయ్యెనటంచు నేర్పుమై

సీతఁడువల్కు నోయనియు పేక్షయొనర్పకురామచంద్ర! నా
చేతమనీకుఁ దైవనముచేసితి జీల్చి పరీక్షచేయునీ!

ఉ॥ గానుగఁద్రిప్పనట్టి తిలఁఘాతకు నెదువితానగమ్యమున్
గానఁగ లేక యింతదనుకన్ భ్రమియించితి రొప్పవచ్చెనా
చే నికగాదు నీకు సిద్దచేతులుమోడ్చి నమస్కరింతుగా
మానుజ! నందగోవ్రజమునందు రహిత్ నను జేర్చి
కావుమీ॥

ఉ॥ అక్షికి పక్ష్యలంబటులహర్నిశమున్ని నుభక్తిగొల్పున
నృక్షఁడు లక్ష్యఁడండతనివై ఖరిసాధ్యమెనాకునీకృపా
వీక్షణమబ్బినన్ భరతువీకభజించెద నయ్యహమకా
దీక్షనొనంగ వేవసుమతీతనయాహృదయాధినాయకా

ః॥ దశరథుండయ్య నిన్ను సీతఁడొరఁగు
జేసిరాకాసి మూఁకలఁ జెనకబంపె
నామనోరథమిత్తురా రామ! రార!
యశివసింపుము ధశకంఠునణచి నైవ॥

శా॥ సాకేతాధిపపాదపద్మమధుకోశం బైన వాల్మీకిక
స్తోకాలంబమొసంగి సంయమిజనస్తోమంబు నేనింపను
క్లోకత్వంబును గంచి నారహాహ! ముల్లోకంబులన్
మీరవ
స్మీకోత్తరములార ! తెల్వొకొ సౌమిత్ర్య గ్రజస్థాన
ముల్

ః॥ నేనురూపముదాల్చి గోపీననాథు
ధనువుచందమానొంది కోదండరాము

సతతముఖజించి నట్టివంశంబుమీది

వంశమా! రాముడెందున్నవాడె చెప్పుము॥

రమణీయార్థ ప్రతిపాదకమును రసాత్మకమును పర
లాలిత్యమును, నర్థగౌరవమును, నలంకారచమత్కారమును,
రసానుభవసామ్రాజ్యమంద జేయఁజాలు చక్కని యుపమాన
ములును, సూచించి నిరతిశయానంద సంధాయకమగు నిట్టి
రసనత్కావ్యమును రచించిన కవి యెంతయు ధన్యుడు,
కల్పనాకౌశలమున వెనుబడక నింత నరసముగ నిట్టి యనర్థ
ధారతో సర్వజనామోదముగాఁ గావ్యము వాయువా
రరుదు. “పుణ్యశ్లోకస్యచరితం ఉదాహరణమర్హత్రి” యను
ప్రతాపరుద్రీయవాక్యమందు లక్ష్యముంచి యిట్టి యుక్తిమ
చరితమును వ్రాసి కవిలోకమున కందఁజేసిన మనకవిగారి
ధీరత్వము గొప్పది.

“గీ॥ జ్ఞానబీజంబు నాగభూషణుడునాటె
శాఖగాఁబెంచె పెద్దన్న శ్రద్ధమెఱయ
నరికనకాంబచేసె దోహదముదాన
ఫలముగంటిని నాజన్మఫలమదంటి”

యని వ్రాసికొనిన కవిగీతమే, వారిప్రజ్ఞావైభవములకుసాక్షి.
వంశమా విద్వద్వంశము. తాతతండ్రుల నిఖిలవేదవేదాంత
కోవిదులు. జ్ఞానబీజమా నాగభూషణకృపావలోకనము పోష
ణమా, వైద్యలోకమునఁ గవిలోకమున నుతిగన్న వీరి పెద్దన్న
గారగు సుబ్బావధానిగారి హస్తప్రావీణ్యము, దోహదమా,
కనకమాంబికాకృపాకటాక్షము కావ్యవస్తువా, సర్వజనాభిలాష
సమాపాదకమగు భక్త తులసీదాస చరితము. కృతిపతియా.

లోకావననమర్థుండగు శ్రీ వేంకటేశ్వరుడు. | తాయదలపెట్టు
శ్రీనివాసచిత్రమూ, భక్తిరసపరిపోషిత సహజపేశలము, అభి
వృద్ధిహేతువా, త్రిలింగమహావిద్యాపీఠము. ఇతఁ గావ్యము
శ్రావ్యముగ నుండకసోవునా, ఇంతటిమహావైభవము కవిగారి
పూర్వపుణ్య ఫలమున లభించె.

ఇతోఁగికభక్తిరస కావ్యము లనేకము లిట్లే రచించు
సామర్థ్యమును తాహము చిరాయురున్నత్రశీల నిచ్చి భగ
వానుడు మన కవిగారిని సర్వదా రక్షించుగాతయని ప్రార్థిం
చుచు నిట్టి యుత్కృష్టకావ్యమునకు తొలిపలుకు వ్రాయు
భాగ్యమును, నవకాశమును నాకుఁ గలుగఁ జేసినందులకు
కృతజ్ఞతాశీర్వాదమును గవితారూపమున గానుకగాఁ బెట్టి
విరమించుచున్నాను.

కవి శ్రీతులసీదాసుని వ్ర

ఖ్యాత మహాతత్వమెల్ల నన్యుతకవితా

చాతుర్య ప్రతిభఁడెలుపు

రీతిన్ వ్రాసితిగదయ్య కృతకృత్యుడవై.

చ॥ కలమును జేతఁబూని కవికాండము తద్దయుమెచ్చురీతి న
ల్లలితపదార్థ సారభ విలాసవికాస మనోజ్ఞభావముల్
నలుదెసలంటురీతి వదిలఁబుగ వ్రాసెను నేర్పుకూర్పు నీ
కలవడె నాపరాత్పర మహామహిమాదరణంబునన్ సఖా!

ముద్దులుమూటఁగట్టు రసమున్ గురిపించుచుండక్కువ్రాతలన్
వద్దనిరద్దుసేయఁగల ఘక్కిని తీయదనంపుమాటలన్
దిద్దుచుఁదీర్చుచున్ మిగులఁ దేజముఁగాంచగఁ దేనెతేటలో
నద్దుచునుంటి వాకలము నాదర మొప్పుగఁ జెప్పుమోకవీ?

మ॥ విననింపైర మణీయమైను కవితా శేషంబునై యర్థ గుం
భనమై భక్తులకెల్ల కల్పకమునై భవ్యంబునైజాహ్నవీ
ఘనవేగవతిమానమై లలితమై కన్పట్టు నీ కావ్యమో
యనఘా! శ్రీయుత శ్రీనివాస! కవిచందా! కీర్తిభారేయమై.

శా॥ శ్రీ లావణ్య విలాసవైభవగుణ క్రైస్తవకాళించు స
త్యాలోలాక్షి యరుక్మిణీనతియు నిత్యానందమున్ గొల్పు నె
వ్వేళన్ సత్కగుణకటాక్షతతులన్ వేడ్కన్ బిసాళించు గో
పాలస్వామి చిరాయుగున్నతులచే బాండు నిన్నెప్పుడున్.

ఇట్లు
బుధజననిశ్చేయముడు

కొల్లాపురం
శ్రీ బలరామసంస్థానము
15—12—37.

వాజపేయయాజుల
రామసుబ్బారావు
డి. ఓ. వి. పరిశి.
స్నేహాల్మకవితానంధూభ్యక్షుఁడు.

శ్రీ తులసీదాస చరిత్రము

ప్రథమాశ్వాసము

నాథా! గురునాథా!

నానా కల్యాణ గుణసనాథా! వజరాం

తానాథ! విశ్వనాథా!

మానింద్ర హృదబ్జనాథ! మాయానాథా!

చం॥ కరివరదా! భవార్తిహర! కంజదళేక్షణ! శ్రీనివాస! ము
ష్కర దనుజాదినాథ బలగర్వవినాశక! భక్తభక్త! శ్రీ
కర! కరుణాలవాల! కలికల్మష శండన! నాగభూషణ!
హరిహర ధాతృరూప! యభయప్రద! శాశ్వత! వేంకటేశ్వరా!

కం॥ నిమిషంబేమహకయేనీ

విమలాంధ్రీ సరోజయుగము వీక్షించుచుని

ర్మముఁడౌ నీభక్తుని చరి-

తమిషమునంజెప్పవాడ౯ ద్వచ్చరితంబున్.

కం॥ భగవద్భక్తుల భజనమె
భగవంతుని భజనమగును భావింపంగా
భగవద్భక్తుల చరితలు
భగవంతుని చరితలగుటఁ బన్నగశయనా॥

కం॥ హృత్కమల మందు నిన్నెపు
దుత్కంతను దలఁచి కొలిచి యుష్మత్కథలన్ ।
సత్కవుల తెరువుఁబట్టి చ
మత్కృతి మత్కృతినిఁ దెల్పి మహిఁగృతి సగుడున్ ।

ఆ॥ సుకవినికరమునకు జోహారుల్పించి
కుకవిజనులఁ బేరుకొనక విడిచి
శౌరి! నీకు నిత్తునహృదయ మధుపంబు
లలరఁగావ్యమనఁగనలరు దండ॥

గీ॥ భక్తిరసహీన శుష్కవాక్ప్రౌఢివలనఁ
గమల జామోదగరిమంబు గలుగునట్లు
వట్టివడగాలి తాఁకునవట్టివేళ్ళఁ
బుట్టునే తావి రసపరిప్లుఠినిగాక॥

కం॥ సారాసారి విచారము
భారతి, వ్యర్థప్రపంచ వాంఛావిరితిన
శౌరి భజించెదనామన
సారఁగ భారతిని నగసిజానను రాణిన్ ॥

కం॥ సకరదనుఁ గొల్తునెపుడు
లోకపశేకరణ నాత్మలోన సుకవితా
ప్రకట సింహాసనమున
శీకర శీకరముల నభిషిక్తుండేమన్ ॥

గీ॥ ఆయవారంబునను జీవయాత్రఁ గడపు
హాసునిఁ బార్వతి వరియించినటులుసాధు
జనుల పంచల విజ్ఞాన శకలములను
గఱుకొనువానినన్ వరియించెఁగవిత ।

చ్యుతునిచేత భూషితుఁడయ్యెనెవ్వఁ
శివఁడు భూషణమైయొప్పు నిందుధరున
కట్టి నాగేశ్వరుని భక్తినిభినుతింతుఁ
శిత్తమందున నెపుడు వాక్పిద్ధిఁగోరి॥
వర మేఁపిగురుని మల్లా

కరామళాశ్రీ బరమగురుధీరున్ నాగే
శ్వరుఁగోరాడన్వయహిమ
కరు గురువరు నాగభూషుఁ గరమర్చింతున్ ॥

సీ॥ బాలులీలను శిష్యజాలంబుతో వేడ్కఁ
గ్రీడించు గోపాలకృష్ణమూర్తిఁ
బ్రీతిమై శ్రితజన వ్రాతంబు కోరకే
వాంఛలొసఁగు శ్రీనివాసమూర్తి
విమత పాపండాది భేదవాదంబులఁ

జీల్చి చెండాడు నృసింహమూర్తి
కపట భక్తుల యహంకారంబుఁ గ్రక్కించి
పాటఁదోలెడు వీరభద్రమూర్తి

గీ॥ సకల దైవతమయమూర్తి సాధుకీర్తి
సవరసస్ఫూర్తి సచ్చిదానంద మూర్తి
సర్వసమవర్తి బుధతోక చక్రవర్తి
పుణ్యమూర్తిని నాగురుమూర్తిఁదలఁతు ॥

కం॥ ఏషణ శోషణములును మ

నీషాజనకములుఁదత్వనిష్ఠులకున్ సం

తోషణములు శ్రీవిద్యా

పోషణములు నాగభూష బుధ భాషణముల్ ॥

కం॥ శీఘ్రువును మించఁగల్గెడు

మాధుర్యముతోడ వెలసి మమతనహంతన్!

శోధించి నాగభూషణ

బోధము స్వాస్థ్యఁబునిడు, ముముక్షులకెల్లన్ ॥

కం॥ ఉపమాన సహస్రములని

రుపమంబగు శైలిలీల నుపనిషదర్థం

బుపదేశించి ముముక్షుల

కవవర్గమొనంగు ప్రోడయహి భూషణుఁడే

ఆ॥ ఉల్లిగడ్డఁజూపి యుపనిషద్గోప్యంబు

నెల్లఁదానఁజూప నెవ్వఁడోపె

నెవఁడు విశ్వమందు నెల్లెడఁబరతత్త్వ

మరయఁజాలె నట్టిగురునిఁగొల్తు॥

గీ॥ కాంచినట్టివియెల్లను గాంచనముగఁ

జేయఁజాలిన యారససిద్ధు నటులు

గన్నదెల్లను బ్రహ్మంబుగాఁగఁదెల్పు

సముఁడు తత్త్వఘనుండు నిర్మముఁడు గురుఁడు॥

ఆ॥ తాత తండ్రులెంత దాఁచియిచ్చిరయేని

స్పర్శవేధి కలిమి సాటియగునె

తాత్రునంచితంబు జ్ఞానమొత్తెనను

స్వానుభూతి భూతికొనె సాటి॥

ఆ॥ చేతఁగాని రీతిఁ జేతులుజోడించి

స్థానువటులు గురుల దరినిఁగొలువఁ
దరిని తక్కుముకొని కదంబ కోరకముల
సరణి సకలసిద్ధు లగుగుడెంచు॥

ఆ॥ గురుఁడు శిష్యవరునిఁగరుణించుచందంబుఁ
దాఁచి కఠినునట్లు తోఁచుదొలుత
రాత్రిచరులఁజంప రాముఁగోరినమాని
సీతపెండ్లిమాటఁజెప్పడయ్యె॥

గీ॥ పర్ణములడాఁగుతీఁగ సంపంగిలీల
బ్రహ్మవేత్తలు జ్ఞాన సౌరభమునింఁతు
కానరాకుండ గూఢులై మానులగుచు
నేర్పు నోర్పునుగల్గు తన్నిష్ఠులెవరొ
వెదకి సాధింతు వారిఁదద్విదులుబుధులు॥

ఆ॥ చెంతనున్నఁ జాలుఁజింతలెల్లనుమాని
చేరఁదీసి గురుఁడె శిష్యునిఁదన
యంతఁపనిఁజేయుఁగాంత మాకర్షించి
తనదుశక్తి లోహమునకుసేదె॥

గీ॥ అనుభవంబునఁ గాంచనియట్టి వట్టి
దంటమాటలు వల్కూరీ దంటులెప్పు
డంబుజోదరువదము సూదంటురాయి
నినుము చందానఁదన్మతి యెనయుచుంట॥

ఆ॥ న్యాయవాదివృత్తి కాయవారముమేలు
కలియుగమున నిజము కంజనాభ!

కోడమైన నీదుక్కిడను దలపోసి

బురదయనక యందె పొరలుచుందు.

కం॥ కనకమున కంగలార్పుచు

గనుకని జరియించునన్నంగని, కరము, మదిన్

గనికర మెనంగంగ నిన్నున్

గనకాంబర ! చూపెనాకు గనకాంబరహిన్॥

కీ॥ పూనబీదంబు నాగభూషణుడు నాటె

శౌభాగంబుచెందెన్దన్న శ్రద్ధమెరియ

నన్నగనకాంబరచేసె దోహదము దాన

ఫలముగంటిని నాజన్మ ఫలచుదంటి.

కం॥ బ్రహ్మభూతుని పాత్రుడ

బ్రహ్మకరునుతుడ నచ్చివ్వువశమున నాత్మాత్

బ్రాహ్మణునివస్యనునే

బ్రహ్మజ్ఞుడనైతి కేశ! ఫణిభూషుక్తవన్॥

కీ॥ సత్యవధవర్తి సాహిత్యచక్రవర్తి

దర్శకోపమమూర్తి విస్తారకీర్తి

దాంతుడనఘుడు నిఖిలవేదాంతవిదుడు

జనకుడగు వేంకటప్పయ్యశాస్త్రి మాకు॥

కం॥ పుణ్యచరిత్ర పతివ్రత

పుణ్యకథానక్త పూర్వపుణ్యోదితసా

ద్గుణ్య ప్రభావబంధు శ

రణ్యయు, దుర్గాంబయంబరాజీ వాత్సా!

కం॥ అగజలు నాకు బ్రహ్మవి

దక్రేసరు లిద్దరాపుల లఘుమతులునా

- క గ్రాహ్య ధర్మనూక్షుమ
 నుగ్రహమునఁ దెలియఁబలుకు నుతిచరితులిలన్॥
- కం॥ బుధలోక మాన్యులును నవ
 బృథ పరిపూతాత్మలార్య విద్యాకుశలుల్
 విధిచోదిత వేదవర్తులు
 మధుసూదన! సూరివరులు మాతామహులై ॥
- గీ॥ వెలయుమరు వారిగోపల నలఘుమతులు
 సూరిజనవంద్యుఁ డౌరామసుబ్బశాస్త్రి
 శ్రీతజనావనరతుఁడు నృసింహశాస్త్రి
 మాన్యులీయిద్దరును మేనమామలైరి॥
- గీ॥ ఆత్మబోధంబుకొఱకు సహర్నిశంబు
 భక్తపర్యుల చరితముల్ భావమునను
 నిలిపికొనుటకు నిది మంచి నెఱియఁటన్న
 యాప్తవాక్యంబు భక్తిమైనవధరించి
 వల్కితిని తులసికథ బ్రబంధశైలి॥

ష ష్ఠ్యం త ము లు .

- కం॥ నిష్కపటహృదయ సదనా
 విష్కృతకల్యాణరూప విభవ్రాన్నతికిన్
 నిష్కలునకు స్క్రిష్టియునకు
 నిష్కంచనభక్తలోకనిధికిన్ విధికిన్ ॥
- కం॥ జననమరణ రహితున కజ
 జనకునకున్ దుష్టదనుజసంహారికి న

జ్ఞాన రక్షాదీక్షితునకు
 జనారనునకున్ విభునకు తార్జునునకున్॥
 కం॥ సంకల్ప ప్రేరకునకు
 శంకరమిత్రునకు భావజజనకునకు న
 వృంకజనాభునకహింప
 ర్జుంకునకచ్యుతునకుఁ గనకాంబరునకునున్॥
 కం సురవర సేవితునకు భూ
 సురరూపున కాత్మ భక్తసురభికి హరికిన్
 గరివరదున కరిగణ భి
 కరునకుఁజ్ఞానతి మిరకమలాపునకున్॥
 కం॥ పురహర శరరూపునకు నృ
 హరికిన్ లక్ష్మీమనోవిహారికి నింద్రా
 వరజనకున్ గురురూపున
 కరవిందాక్షునకును భువనాధారునకున్॥
 గీ. విన్నపంబుగ బుధలోకవిశ్రుతుండు
 భక్తిసామ్రాజ్యపద పట్ట భద్రుడైన
 తులసిదాసుని చరితమిటులను వినుతుఁ
 జిత్తగింపుముదేవ! దాక్షిణ్యభావ॥!

క థా పాఠ్య రంభ ము .

కం॥ కాపురమై సిరులకు సల

కాపురిఁబురుడించి రత్నకాంచనమయసా

ధోపేతయగుచు భువినా

గ్రాపురివిలసిల్లు సగ్రగణ్యంబగుచున్॥

౧

కం॥ పావన యమునాభంగ

ప్లావితకుట్టిమ పదములు స్వర్లోకధునీ

సావర్ణాం భోజవరా

గావలవలభీ స్థలంబులా పురిమేడల్॥

౨

కం॥ వెలలేని మానికమ్మల

నిలువెల్లన్ స్థగితమగుచు నింగినొరయుచున్

వెలయున్ దుర్గము శత్రునృ

పులు చేరఁగ నలవిగాని బురుజులతోడన్॥

౩

గీ॥ భారతీయులమేటి శిల్పంబునొఱపు

నెఱపఁగా నింద్రనీలమణీ వికార

ములుగజంబులు దిగ్గజములొయనంగఁ

గోట తూరుపువాకిట నీటుఁగులుకు॥

౪

కం॥ పురుహూతుని పురమునకున్

బురుడనఁదగు నాగ్రపురిని భూదేవులుడె

ప్పరములఁగుడుచుచు నకటా

పరతంత్రతఁదేజమేది బ్రతుకుదురెటులో॥

౫

గీ॥ యవనదారాత్మ్య మూడుతాహతిననే:

భూసురి ప్రాంశు భూజముల్ యిం బావ:

జిక్కినక్కెడు కట్టకోకిరములటు

కొలది బావలుమిలిచి గూఢవృత్తి

౬

నీ యష్టావపీతముల్ యవనులుగ నకుండి

వేర్వూణ మేనెక్కి నేయువారు

తురకలు బక్తిమై పెరికపంజరజట్టు

తురికే కళాయిలో దోలుమునారు

మొగలులకాతిక్యము నొసంగనిక్షలో

మాకొక్కను గుడిగుడి నుంచుదారు

నుద్యోగముల గోరి యున్న బావను నేర్చి

యలుపాలగొంపోయి యొసంగువారు

గీ॥ నగుచునప్పటి భూసురులార్యవేష

భావలను మానివైదిక పథమువిడిచి

ఉండెనో లేదో నూటికినొక్కరుండు

నిజకులోచిత సర్మంబు నెఱపుద్విజాడు

౭

కం॥ సామాగమ గానంబుల

నేమటుచుగొరాను పండియిపాదవంగా

నోమరుఖాయము జదివిరి

భూమిసురులార్వ కావ్యములువలదంచున్

౮

కం॥ సుక్షత్రియులై బహుసమ

రిక్షత దృఢగాతుల మృగ బొరబ్బమునన్

రక్షింపుమనుచు గట! యవ

నక్షితివతి భృత్యులైరి నగరపురాజుల్

౯

కం॥ కులధర్మము వదలకజ

క్కులరాయని నిధులనైనఁ గొనఁగల్గిసిరిన్

దులఁదూగుచుండు పురివణి

జలుసంతతె దానరతులు సుకృతముకలిమిన్ ॥

౧౦

గీ॥ అగ్రవర్ణాల వార లేయవిధఁ బడగఁ

బాదజలమాటవేఱ చెప్పఁగ నేల

మాననీయులు పురిముసల్మానులగుటఁ

గడఁగి యెల్లరు వారికింకరులెయ్యెన్

౧౧

గీ॥ యవనపాపండులీగతి నార సంతప్ర

దాయములకెల్ల దాయలై తనరమాను

పాపభూపతియైన ప్రహ్లాదునటులు

యవన సింహాసనంబున నక్కరొప్పెన్

౧౨

కం॥ శూరుఁడు ధీరోదాత్తుఁడు

సూరిజనవిధేయుఁడు పరిశుద్ధాత్ముఁడహం

కార విదూరుండకృరు

భూరమణుఁడు శ్రేష్ఠతముఁడు మొగలునృపులలోన్ ॥

౧౩

కం॥ నవ్వఁడు పరులమతములన

నెవ్వగమదిజెందఁడెట్టి నెగులుగలిగినన్

గ్రొవ్వి నయపరాధులనే

నవ్వసుధాధిపుఁడు కరుణనరసిక్షమించున్ ॥

౧౪

గీ॥ అరుణుఁడు దయించువేళ మధ్యాహ్నమందు

సాయమందున నడిరేయి జనవిభుండు

నిజమతోచితమైనట్టి నియమమునను

భవన కర్తకు భక్తిమై మొక్కుచుండు ॥

౧౫

గీ॥ చూడని వియన్ని యాపరంజ్యోతి కళలె
యంచు దీపంబులను, నూహ్ను, నబ్జు, ననలు
భక్తీబూజించుచుండు నాప్రభువరుండు
దినదిన మొక్క పొద్దుండు దీక్ష మెఱచు ॥ ౧౬

గీ॥ తనివితీరని జిజ్ఞాసజనవిభుండు
శ్రవణ మొనరించు నెపుడుసద్గ్రంథములను
కడగి నేర్పరులైన లేకరులనే
ప్రతులు వ్రాయించు సద్గ్రంథ రాజికెల్ల ॥ ౧౭

గీ॥ భారతంబును శ్రీరామ భద్రుఁ ధయు
నిషధ నాథుఁ డచరితంబు నేర్పుమీఱఁ
బాఁసీ భాష వ్రాయించి పేరుగన్న
చిత్రకారులచే తిరిసి కవరుండు
తత్కథోచితమైన సందర్భములను
జితపలుములు వ్రాయించి చేర్చెనందు ॥ ౧౮

కం॥ నలు దెసలు కలియ వెదకిన
కలులను రావించియంతి కమున సతతమున్
నిలుపుకొని వారిగోష్ఠిన్
దెలియున్ నకలంబు నతఁడు ధీచాతురిమై ॥ ౧౯

శా॥ శ్రీరామాంఘ్రి సహోదచితన సుధాసేవా విలోలుండు స
త్కారుణ్యాంబుధి పాపహారుండు మహాగర్భర చిత్తుండు నా
త్మరాముండఖిలా గమాంత విదుండాత్త్రాణపారీక్షుండా
త్మరాముండననొక్క విప్రవరుండయ్యా గాపురి భాసిలున్ ॥

సీ॥ ఆత్మయే బ్రహ్మవిష్ణుశివ దేవతలెల్ల
నాత్మయే నిత్యమైనట్టి వస్తు

వాత్మయే సత్యమానాత్మయే తారక
 మఖిలవిశ్వంబులు నాత్మమయము
 లాత్మయే బ్రహ్మ మానాత్మయే మూలంబు
 శ్లోకవాది సర్వమంత్రములకెన్నఁ
 దత్వమియ్యది దీనివచ్చింకఁగల్గిన
 వారెగెల్చెద రహంకార, మద్ది

గీ॥ చచ్చినంగాని భవంధజాలమూడ
 దనుచు నెల్లప్పుడతఁ డవ్యాజకరుణ
 బోధనేయుచుచుండు సమ్మోక్షమెసఁగఁ
 గదిసియాచింపు నట్టి జిజ్ఞాసువులకు॥

౨౧

కం॥ ఆత్మారాములు గండీ
 యాత్మే తరఁస్తునితయైనను లేదం
 చాత్మజ్ఞానముఁ దెల్పుట
 నాత్మారామఁడతఁడ నఁగనవనిన్ బఱఁగున్॥

౨౨

ఉ॥ ఆతని సత్త్వవర్తనము నాతనిపాండితి సూక్ష్మబుద్ధియున్
 జేతమునందు నారసిషిద్ధమొగల్ ధరణీధవుండు ప్రే
 మాతిశయంబునంబిలువ బంచిస్వరాజ్యమునందుమంత్రిగా
 నీతివిశారదఁడతఁడునిల్పె బృహస్పతినిండుచాడ్పునన్॥

ఉ॥ తాకికభోగవాంఛలనలంపఱుడై ముప్పైపాద చిం
 తాకలితాత్మఁడయ్యును గతస్పృహఁడయ్యునురాజ
 కార్య మెం

తోకుశలత్వ మొప్పనతఁడుత్సుకతన్ నెఱవేర్చుచుండునా
 గా! కరణీయకార్యములఁ గౌశలమేసుమియోగమార

యన్॥ ౨౪

గీ॥ తీటుబడిగల్గిన పుడెల్ల ధీయుతుండు

బ్రహ్మవిజ్ఞానమానుడెల్లుఁ బాదుపాకు
నిక్కమైసత్తి జ్ఞాననెలవుకొనిన
జాతిమత భేదమెంతు నీ జ్ఞానివరులు॥

౨౧

కం॥ జనకుఁడు రాజ్యంబట్టులు

జనవల్లభు దండునుండి సచివ్వాగణియై
జనపరిపాలనలీలన్

జనవంద్యుడతండు శాంతి సలుపుచునుండున్॥

౨౨

కం॥ పాయక యెప్పుడు రత్నా

బాయి యనంబఱుగు సాధ్య వాల్లభ్యమునన్

దీయము పెంపై తనచెడు

తోయమ నంగొలుచు భక్తితోడుత నతనిన్॥

౨౩

ఉ॥ తారకమూర్తియైన వసుధాతన యాధవు పుణ్యగాథలం

గూరిచె నాదికావ్యమునఁ గోవిదుడెవ్వడతండ్రి యీశ్వర
ప్రేరితుడౌచు భాగవతరీతులు దెల్పఁగఁబుణ్యదంపతుల్
వీరిని రత్నగర్భమున లీల జనించెను నోముపంటయై॥

౨౪

కం॥ రాముని మఱి మఱి యాత్మా

రాముఁడు స్తుతియించె సుతుని రాకేండుముఖున్

రామా జనమనసిజనభి

రాముంగనుఁగొనుచు మదిని రత్నచెలంగన్॥

౨౫

కం॥ ఇచ్చెను గోభూ కనకము

లెచ్చుగ ధరణీ సురేంద్రులెంతయు మదిలో

మెచ్చఁగఁ, దులసీదాసని

యచ్చిఁబుతకునామకరణమస్మిలికేసెన్॥

౩౦

గీ॥ శుక్లవర్ణంబుచందుని చొప్పుమెఱుయ
 దినదినంబును బొలుండు జేబల్లిలి
 శల్లిదండ్రులు మనసు నంజలుచుండ
 వరుస నై దేండ్ల పాయంబు వాడుగాంగ్ 30

కం॥ భవవంశై భవహరమై
 భువి నెయ్యెవా న్యమయ్యె మునివృషభులకా
 శివవంచాక్షరై శివసికి
 నవితథముగజేసి రక్షరాభ్యాసంబున్ 31

ఆ॥ తివిరి యో మాలు దిద్దించునాడెది
 మాణవకుండు నేర్పు మానులదియె
 జడము నేయించుండు సంసారముక్తికై
 మొదలెతుడియు నిత్యపూర్ణమునకు 32

గీ॥ అక్షర జ్ఞాన పూర్ణుడై నట్టి తండ్రి
 యక్షరాభ్యాస మొనరించెనతనికిట్లు
 నొలుతనాటిను బీజంబెమొలచి వెఱిగి
 శాఖయై పుష్పఫలము లొసంగుగాడె 33

కం॥ తులసీ దాసంతటని
 స్తులమా విజ్ఞానగరిమతోడుత వేదం
 బులును దదంగంబులునున
 ఖలమగునితి హాసచయముగ గ్రీడ్ నేర్చెన్ 34

చం॥ అతని ప్రజాధిపండుడు పదారుకశల్దనుజెంద

[బూర్ణుడై
 యతులితలీల నొప్పెను పదారవయేటి కనంతరంబునన్
 ముతీదలపోసె దండ్రియనమాన సురూప సుశీలసంపదు

న్నతివెలుగొందునట్టి యొకనాతినిఁగూరిచి పెండ్లిసేయఁగన్
గీ॥ కులము గోత్రంబు గుణమును దెలియరాని

వింతపడుచుల కాసింది వెతలఁబడక

మేనమామ కొమారిత మేలఁటంచు

మమతయను కన్యకామణి మమతఁదెచ్చి

పరిణయముఁజేసి జనకుండు వైభవమున॥

36

గీ॥ ప్రతిదినంబును దనతోడ రాజనభకు

సుతుఁగొంపోయి లోకము వితముఁజూపి

చెంతనాసీను గావించి చెప్పుచుండు

రాజనీతి రహస్యంబులోజ నిటుల॥

37

ఉ॥ భామలచిత్తపృత్తులటు పార్థివచిత్తములోకు మారకా!

ప్రేమముఁబైకీఁజూపిరని పేఁగుచునేమఱుపాటుఁ జెందియకా

గాములెఱుంగకుండ నధికంబుగనమ్మి చరించుటాచ్చెవకాఁ

బాములతోడఁజెల్మిసుమిపార్థివ సఖ్యములెంచిచూడఁగన్॥

కం॥ వాద ప్రతివాదంబుల

భేదము మదినరసిచూచి విజ్ఞతతోమ

ర్యాదా తిక్రమణములే

కౌదార్యముతోడఁ దీర్పనౌవాదంబుల్॥

౪౦

కం॥ హితులైననహితులైనను

మతిలోపలఁ బక్షపాతమాలిన్యములే

కతిశుద్ధబుద్ధి న్యాయం

బతులితగతిఁ జెప్పనచివుడాపుఁడు పతికిన్॥

౪౧

గీ॥ ఉల్లమందునశాంతిఁ బూర్వోత్తరముల

నరసియధిపుఁడు తన్నుడునట్టివశ్చ

కుత్తరంబీయ నొప్పును తత్తరంబు
హానిఁదెచ్చును మంత్రీకే నధిపునకునొ॥ ౪౨

గీ॥ దయయు ధర్మంబు విడనాడి ధరణివిభుఁడు
ప్రజల కవకార పరుఁడౌచుఁ బఱఁగెనేని
యుఁజిత్తరీతుల బోధించి నచివవరుఁడు
మంచితోవ్రోవకు నతనిఁదే నెంచవలయు॥ ౪౩

చం॥ నచివుడనేను నాకెవరు సాటియటంచు మదంబుపెంచి నీ
చచయముఁజుట్టుఁ జేర్చుకొనిసాధులబాధలఁబెట్టకుండఁబా
పచకితుఁడౌచు న్యాయపరిపాలనచేసెడు మంత్రీసత్తముం
డుచిరముఁ గీర్తిగాంచుచుఁ గడుంజగమందునఁ బెంపుఁ
జెందెడుకా॥ ౪౪

గీ॥ సాధుసేవయె సంసార సాగరమున
మునిఁగి జేలెడు గేస్తులౌ జనులకెందుఁ
బరమతారకమల్లెట భాగవతుల
స్థితిగతులు గనిపెట్టి పూజింపవలయు॥ ౪౫

గీ॥ అష్టగజములుగావు కేషాహిగాదు
భువనభారంబుఁదలపై న మోయుటరయ
సాంద్రకాననములయందు జపమునేయు
తావసియె నిల్పుధారణి ధర్మమెల్ల॥ ౪౬

గీ॥ దట్టమెనట్టి యడవి సుధర్మయగును
సాధశోభితనగరంబు సంద్రమగును
సాధుజనమ ల మహితతేజంబువలన
వారినొప్పించి రాజులు బ్రతుకఁగలరె॥ ౪౭

కం॥ ఎన్నిగుణంబులుగల్గినఁ

బున్నెములెన్నెన్నో చేసి పొగడితఁగన్నఁ॥

సున్నయగునన్నిక న నో

యన్నా! యొక శాంతి లేని యాప్రగ్గడకు॥

౪౪

సీ॥ శాంతియే సర్వార్థసాధకంబగు విస్మయ

కలదు ప్రాకృతమైనకథ యొకండు

వసుధలోపల మున్నవంతియన్ పురియందు

విప్రవద్యుడొకండు వెలయుచు దు

నాతండు గృహమేధి యయ్యును సతతంబు

సభ్యాత్మతత్త్వంబునందు నిలిచి

యచ్యుతంజైన బ్రహ్మకండమనుభవం

చుచు సంత్సరించుచు సుతుసంజూచి

గీ॥ సాధునేవయు నజ్ఞాక్షుచః శసేచ

వరమవైరాగ్యమును భవవార్జిచాటఁ

బంచజనులకు నెంచ నుపాయములని

బోధ సేసినదెలియని మూఢుఁడతఁడు॥

౪౫

ఉ॥ నాయన! నీప్రపోయి-చు నాగతియేమగు నాకుఁ బెండ్లిలి

జేయు నెవండు కానయినఁజేర్చి యొనంగవయింక నట్టులే

జేయుదు జీవనంబనుచు సిగ్గుచియ్యగలమైనరీతి వా

పోయెనుడం డియున్ సుతునిబుద్ధికోకించుక నవ్వి

యంతటన్

౪౬

గీ॥ తాళవత్తంబుఁ పెప్పించి దానిపైన

సాగరముకంటె గొప్పది శాంతియనుచు

వ్రాసి కొనిపొమ్ము దీనిని రాజకడకు
ధనమునతడిచ్చు నీ దరిద్రతయడంగః

౫౧

కం॥ అని చెప్పి విప్రవర్యుడు

ఘనబోధము మదిని వెలయునా శాంతిం గై

కొనెఁ గైవల్యపదంబును

ధనసుతదా రామలందుదాసీనుండై॥

౫౨

చం॥ జనకునియు త్తరక్రియలు సర్వముఁదా నెట వేర్చియంతనా

తనయఁడు తాటియాకుఁడనతఁడైనచించినరీతి జేసికొ

వినయముతోఁపనీయఁగనుబితినెఁ గైకొని దీని నెవ్వలో

ఘనులు లిఖించిరంచుఁ గడు గౌరవ మొప్పుఁగదాళెపత్ర

ముఖ॥

౫౩

కం॥ తన కత్తియొటనునిడుకొని

మనుజేఘుఁడు విప్రబాలు మన్నించి తగ్గ

ధనమిచ్చి యనువ నాతఁడు

చనెజనకుని మెచ్చుకొనుచు సంతోషమునన్॥

౫౪

కం॥ అంతకు వేడుక నా భూ

కాంతుఁడు వేటాడఁజనియెఁ గానన సీమక

శాంతాత్ములైన తాపన

సంతానమునొంచు జంతుసంతానములన్॥

౫౫

గీ॥ వన్యమృగముల వెనుకొని పార్థివుండు

తఱుమఁ దఱుమంగఁ గానలోఁ దరణిగుంకె

మర్లుమాతంగి మెట్టెనో మనుజవిభుఁడు

దారిఁదప్పుచుఁ గానలోఁ దారితడనె॥

౫౬

సీ॥ రాజుతడసిన యవ్వేళ రాజశయన
మందిరంబున శయ్యనమరుచుచుండి
యచటి శృంగార వైభవమంతజూచి
చాకియొక్కడు మదిలోనజాలమెచ్చి॥ ౫౭

చం॥ జతనముతోడనిత్యమును చక్కగనీశయనీయమేనయూ
యితమొనరింతురాజునకు నెన్నఁడెఱుంగనుదీనిహాయి నీ
యతలపుదిండ్లపై నక్షణమైనను నామెయిఁజేర్చితీర్తు నా
కుతుకమటంచు నావెకలికొంకక పాన్పునమేను
వ్రాల్చినా॥ ౫౮

సీ॥ మేనువ్రాల్చినయంతనే మింటికెగసి
నట్టులయ్యెను బ్రాణము లంత,రాణి
లోనికే తెంచి మృగయావిలోలుండగుచు
జేడుశ్రమఁజెంది నిదించినాడటంచు॥ ౫౯

ఉ॥ పానుపువైన నారజకుష్మక నెమెల్లన మేనువ్రాల్చి య
మ్మానిని లోనొకింత యనుమానము నూనకవానితోడనే
తానునున్ద్రవోయెనటధాత్రిధవుండు నిశేధవేశకుం
గాననసిమనుండి యధికంబుగ డస్సి గృహం
బుఁజేరుచు॥ ౬౦

ఉ॥ అంతిపురంబులోనికి రయంబున వంతట నేగి యూత్మనా
వంతయుశేం లేయె సుఖాశీశయంబున వింతవాని య
త్యంతికమందు దాశియితయై తనరారెడునాత్మపత్ని భూ
కాంతఁడు చూచి యిర్వురను ఖడ్గమునం దెగవ్రేయ నెం
చుచు॥ ౬౧

గీ॥ క్రోధఘ్నూర్జితస్తేతుండై కువలయేకుం
డసిని యొలునుండి వెలుకుచు నదయుండగుచు
నలుకగమకించునంతలో నాటి తాటి
యాకువాలెను వింతగనతనిముందు॥ ౬౨

గీ॥ తాళవ్రతంబునద్దాని ధరణిసురుడు
తనకునిచ్చిననాటియుదంతమంత
విస్మృతంబైన కతమున వేల్పులెవరో
దీనిఁ బడవైచిరంచు భూజానిదాని॥ ౬౩

గీ॥ విస్మయంబున దీపంబు వెలుగులోనఁ
జదువఁబోయెడు సంత నాగది వెలువల
వేచియున్నట్టి సచివుండు వేగిరమునఁ
బలుచెలోనికి విభుని సంభ్రమముఁజూచి॥ ౬౪

గీ॥ మంత్రరాకను గాంచి యమ్మనుజవిభుండు
చదువమానుచు రాణి దుశ్చరితమెల్ల
బట్టబయలయ్యెడదసినఁ బరువునక్క
దనుచు నలుకంగ నసిదూయునవసరమున॥ ౬౫

చం॥ తటుకునమంత్రయడ్డమయి ధర్మముగాదిదిరాజచంద్ర! ని
విటులవిచారతఁ నతినహీనగుణాధ్యనునిద్రలోన నే
వటుకరవాలధారఁ దెగవైచెదె? తాళుమయూతఁడెవ్వఁడో
యటమట కాండురాజసతి యందొకదోసములేదు చూడఁ
గన్॥ ౬౬

గీ॥ పరువునకు నీవు భూమిక! పరువులెత్తి
చేయఁబోకుమకార్యంబు బోయచాయ

శాంతచిత్తుండనగుము రాజా! యటంచు
నతచిచేనున్నయాక - దానందుకొనియె.

సీ నాగః ముకన్న బొప్పిని శాంతియనుచు
వాసిరెకయుమి నేని పంబునుదని
దైవయోగంబునుష్కృత్య యాకావత్ర
విట్టియదనున నీకుః గన్నట్లుటెన్న

కిం ఇందలి యాకార్థముః సీ
కుండెలియంగః జేయువాడ కువలయనాథా!
కొండలమండక యీ తెర
సందునఁగూర్చుండుమొక్కు క్షణమని యున్నట్లే!

సీ సచివ వర్మండుచప్పటుచేచుచు రాజా
మేలుకొని సిగ్గుఁ గోపంబు మేళవింప
నెంతవనిగల్గినను నిల్లులంతివురికి
రాత్రివత్తురై మంత్రవర్యా! యటంచు

కం మేలుముసుంగిడికొని యా
లోలేక్షణ సంభ్రమమున లోనికిఁజన భూ
పాలుఁడువచ్చెనె చెవుమా

చాలంబనిగలదటంచు సచివుండు వెంటకొఁ
సీ చనఁగఁగోపంబుగదుర నా సరసిజాక్షి
వనులుగలిగిన బరిచారజనులు లేరె
వారిఁబంపకి మీర లేమేరిమీఱి
చొరఁగదగునయ్యశయనమందిరమునందు॥

సీ॥ మించిపోయెడు వనియున్నమేది నీకుఁ
గాంచనేరవె సెజ్జనించువాని

లేవుకొనుమీనెయందుల కోపు చేని

ననుచు నిష్ఠుర భావలనాడచుకె

23

ఉ॥ కోసములేదు రాణిదెనడుముఁడెవండా నృపుండు లేనిచో

మోసముచేసె నీనతిని మాధవువేసము వేసెనేమొయం

చీసెన మోసులెత్తెన నవీనముంబున ముక్తిసత్తముం

డేసెనుపిమ్మైమహాచుహీన కలుండగు చాకిజేతి

తోన్ 24

క॥ దద్దటిలి రజకుండంతట

నిద్దురమేల్కొలించి సచిపునింగని యెగుటన్

ఉద్దవెఱబుద్ది గదురంగ

మొదెళయనంబు డిగ్గి ఘామింబడియెన్

25

క॥ కొంతవడి కంతతెప్పిటి

యంతకనిభుడైన ముక్తినారసి మదిలో

నింతింత యనంగఁ గూడని

చింతాసాధ్య సములాలయఁజేడ్పడి యాపై॥

26

క॥ గజగజ వడకుచు మదిలో

గజ బిజిగదురంగ ముక్తికాళ్ళను బడియా

రజకాధముండు “సామీ

నిజభృత్యుంగావు” మనుచు నెగులునఁ బొగులున్

27

గీ॥ నిజము చెప్పితివేని యోనీచనిన్నుఁ

గాచివిడిపింతు నటుగాక కల్లబొల్లు

మాటలాడిన నీమేనితాఁట లొలిచి

యుష్పకారంబుఁబట్టించి యూరవైతు॥

28

ఉ॥ దానితవైరి వీరుడగు ధాత్రితలేశుని వట్టుపాన్పువై
 స్వైరత నెట్లు రాఁగరజక పాంసనవండుకొనంగ గుండియక
 ధీరతనూరె నీకు బల తేజసమున్నతుడైన యేడుని
 న్నారసినట్టులైన తిలలంతలుతున్నలుగాంగంగోయఁజే॥ ౭౯

గీ॥ నిక్కమెఱిగింపు పాన్పున నీదు పక్క
 పండుకొని నిదఁజెందిన వారలెవరొ
 యనుచుగర్జించి సచిపుండు తనునడుగఁగ
 వినయ వినమిత గాత్రుడైయనియెఁజాకి॥ ౮౦

ఉ॥ వెకలితనానచే నృపుండు వేటకుఁ బోయిన వేళ వేచిపా
 యకమడిఁ బొంగు కొతుకమునాగఁగఁ జాలకమంచివేళవి
 న్నకకడవంగఁబెట్ట మఱినాకు లభింపదటంచు నెంచి నే
 నొకతృటి విశ్రమింతునని యుబ్బునఁబాన్పునమేచు వ్రాల్చి
 తీన్ ॥ ౮౧

గీ॥ వతిదినంబును నిచ్చోట రాజుసెజ్జఁ
 జక్కఁజేయుచు నామది నొక్కనిముస
 మేనిదీనను బండిన మేచు గలుగు
 ఫలము గల్గునటంచునుదలఁ చితలఁచి॥ ౮౨

గీ॥ సెజ్జవైనట్టె నామేనుఁ జేర్చినంత
 మత్తుమందును జల్లిన మాడ్కివిగత
 చేతనుండైతినిపుడు నీచేతిదెబ్బ
 తగులు నంతకు నెఱుంగ నేతగులమనఘ॥ ౮౩

గీ॥ ఒంటినుంటిని సెజ్జవెనొఱగు నపుడు
 నిదురమేల్కొలించి యెదుటను నిన్నుఁగంటి

ఏడుకొండల వెంకన్నతోడు సుఖ్య..
యింతకంటెను దెలియనే సుంతయైన||

౯౪

గీ|| చాకిలేకిని మతిమాలి సచివవర్య
తప్పనేసితి మనుపుమపయదలిర్ప
ననుచు మొక్కంగ యాథార్థమును గ్రహించి
నేవకునిచిల్చి బందిలో జేర్చు మితని||

౯౫

కం|| అనివానిబంపి సచివుడు
మనుజేకుని జేరి రజకుమాటలు వింటే
కనరాదు దోస మింతయు
ననుమానము మానురాజ్ఞ యనఘాత్మ సుమీ||

౯౬

గీ|| అనుచు సచివుండు చెప్పిన నవనిభర్త
వినియు విననట్లులుండిన వితమురాజ్ఞ
ప్రక్కగడినుండి కనిపెట్టి వనటజెంది
విభునిదరిజేరి మెల్లనవిన్న వించె||

౯౭

మ|| అనుమానింపకు మయ్య! నాయెడల రవ్వంతైనదోనంబుగ
ల్లున? సామాజ్యరమా సతీరమణ! నీకుంగూర్చుపట్టంపు రా
జ్ఞిని నీచాత్ముని వానినంటుమ న నీనిస్త్రిశకధారాక్షతం
బనఘా! చాకినఘాంక పాళికినిమే లొనింతని నిక్కం

బునూ|| ౯౮

గీ|| నిదుర యదనున నీరేయిగడికివచ్చి
పాన్పుమీదను బండినవానిజూచి
నాదుపాపంబు పండెనోనాథ! నీవె
వేటబడలిక నిద్రించితోటటంచు||

౯౯

మ పరమేశ్వర! నీచింతింపింపుడు నీ వాభంగముంజేయనో
 జీవంతేనియు నన్నకే నీయె లి: పాత్రునై కయ్య ని
 గుంజుంబొన్నిటి కలక నీచింపు కళ్యాణంబునన్ లేచినా
 పారసాటున్ కళ్యాణంబు చి క్షితెకనా మూఢత్వమున్ నై
 పవే ౯౦

కం ఇని మనవిసేయ లి: రహస్య
 యుజేయంబు ధూరిని వి: మనదన్ వశమీ
 మనకులరోక్షంబు గట్టుగ
 జనచింతకులొకటయ్యె జా: కియ్యనన్ ౯౧

గీ కలకలకలచను నిమిష రాక్షసుడు
 నై:దె రాజవి కనులాకాశానీ యనుచు
 రం: లేమేమి యాజ్ఞ కరమాని
 తెల్లవారిన లో:దనే యెల్లవారు! ౯౨

జి: శారదచంద్ర చంద్రకల శృంగార సవ్వెడుచారుకీర్తి పెం
 పాకుగుఱోన్నతిన్ జల: నట్టిదె జన్మమనంగనాదురా
 చారవరాయణత్వము నస్తైరతనెన్న మనుష్య జన్మమే
 లా? రసమేలుగావైకొ? లాభాయము లాదిగగల్గు జన్మ
 ముల్ ॥ ౯౩

గీ: పకల వర్ణాశ్రమాచార సుని భగణి
 నిలుపు భారంబు వహించును నేరనైన
 నేనయెట్లు నీమమన్నీకదాచి
 నాచికొందును నాకీర్తిగాతి! చెప్పుము ॥ ౯౪

పం: పలుకులు వేయునేలయి: భామిని! నీ చరితంబులోపలన్
 గలువత సుంత లేదనుచుగల్గువచింపవయ్యేని చెప్పెదన్

నిలుపుము కేపు కేవలశ నీర ఉశీలము నిండుకొల్పులో
గళ పెళ గ్రాంగు తైలమున గాయచుపాయములేక చొన్ను
చున్ ౯౩

చం! అనికతింబుగా నృపతి పూజిత పట్టులునుట్టులైమ
నం

బునఁబెను శోకి నహ్నిని కివులొక్కన కేయల గొలిపేపువి
న్నని వదినంబుతోడ నయనంబులఁ గ్రహింపు బాష్ప
రాజితో

బెనఁగి పెనఁగి యాపయినిఁ బెన్ను శోకముడిగ్గి పూవు
చున్ ౯౪

ఉ॥ పావనమై మహిళ వెలయు వంశమునందుఁ గళరిక లేశమే
నావలసన్ జనించుటకునాథ' సహింతునో భక్తికిమహా
జ్ఞానశవర్తినోచువె స్రగ్రాంగైశ్చ తైలమునందుఁ జొచ్చెనన్
దైవము మున్నువాసిన విధంబున న్నిముచ్చిహితై
చున్ ౯౫

ఉ॥ పావకుడంత నిర్దయుడె! పాతక లేశములేని నన్నుదా
గావఁడెచల్లనై యటులుకాక నహించిననేమి పోప్ర? నీ
కేవము నావయింగలుగ నేబ్రతుకంగల లాభ మేమి? యో!
భూవర నాకు నెట్లయిన మోద మెసుముతలించిచూ
డఁగా॥ ౯౬

గీ॥ ఉడుకునూని యగ్ర బాణంబులడఁగెనేని
యడఁగు నవమానజంబగు నడలుతోనె
బ్రతుకుఁ గంటినయేని యోవ్రాధివేంగ
నీతనీతిని లోకప్రసిద్ధిగాంతు॥

మ॥ ధరణీనాథ! వచింతునర్హిమను నిద్రాభంగముంజేయనో
 డిరవంతేనియు నమసేయకయె నిర్నిప్రాప్త్యనైశయ్య ని
 ద్దురకుంభాచ్చితి నంకి వేనాచిన్ ప్రత్యూహంబునన్ లేచినా
 పొరపాటున్ గ్రహించి సిగ్గెలెననా మూఢత్వమున్ సై
 పవే ౯౦

కం॥ అని మనవిసేయ విని యనె

మనుజేశుడు మానిని విచుచునరున్ వశమే

జనములనోళ్లం గట్టంగ

జననిందకులోకువయ్యె జాగకియైనన్॥

౯౧

గీ॥ రక్షకుసరసను నిద్రించె రాక్షసుచుచు

సైచె రాజది కనులారజుఁచి యనుచు

చింతనేమేమి యాడరు శంకమాని

తెల్లవారిన తోడనే యెల్లవారు॥

౯౨

ఉ॥ శారదచంద్ర చంద్రికల స్వచ్ఛత నవ్వెడుచారుకీర్తి పెం

పారుగుణోన్నతిన్ బఱుగు నట్టదె జన్మమనంగనాదురా

చారవరాయణత్వము నపైర్వరతనున్న మనుష్య జన్మమే

లా? రసమేలుగావైకొ? లుఱాయము లాదిగగల్గు జన్మ

ముల్॥ ౯౩

గీ॥ వకల వర్ణాశ్రమాచార సరణి ధరణి

నిలుపు భారంబు వహించు నేతనైన

నేనయెట్టులు నీదుదుర్నితాదాచి

నాచికోందును నాకీర్తినాతి! చెప్పుమ॥

౯౪

చం॥ పలుకులు వేయునేలయిక భామిని! నీ చరితంబులోపలన్

గలువత సుంతలేదనుచుగల్గవచింపవయేని చెప్పెదన్

నిలుపుము చేపు చేవకడ నీదనుశీలము నిండుకొల్పుచో
గళవెళ గ్రాంగు తైలమున గాయచుపాచుములేక చొన్న
చున్॥ ౯౫

చ॥ అనికతివంబుగా నృపతి చూడెన నల్కులుముల్కులైమ
నం

బునఁబెను శోకి నహిని రివ్వల స్కంధ కేయకఁగొల్ప నేపువి
న్నని నదనంబుతోడ నయనంబులఁ గ్రమ్మెడు బొప్ప
రాజితో

బెనఁగి పెనఁగి యాపయినిఁ బెన్నడు శోకముజిగ్గఁ ద్రావు
చున్॥ ౯౬

ఉ॥ పావనమై మహిమ్ వెలయు నంశమునలమఁ గళంక లేశమే
నావలసన్ జనించుటకునాథ! సహింతు నె? భక్తికిదునా
జ్ఞావళవ ర్తినౌచువె సఁగ్రాంగెడు తైలమునందుఁ జొచ్చెనన్
దైవము మున్నువాసిన విధంబున సర్వమునిర్వహిల్ల
చున్॥ ౯౭

ఉ॥ పావకుండంత నిర్దుయుడె! పాతక లేశములేని నన్నుఁదా
గావఁడెచల్లనై యటులుకాక నహించిననేమి పోవు? నీ
కేవము నాపయింగలుగ నేబ్రతుకంగల లాభ మేమి? యో!
భూవర నాకు నెట్లయిన మోద మెసుము తలంచుచూ
డఁగా॥ ౯౮

గీ॥ ఉడుకునూని యగ్ర బాణంబులడఁగెనేని
యడఁగు నవమానబంబగు నడలుతో నె
బ్రతుకుఁ గంటినయేని యోప్రాధివేంద
నీతరీతిని లోకప్రసిద్ధిగాంతు॥

కం॥ వినయముఁ బ్రణయము శోకం

బునుమనమున నందడించి ముప్పిరిఁ గొనన

వ్వనజాక్షి రాజుతోసి

ట్లను భావముతోఁ ప్రమాటలాడెడు వేళన్॥

౧౦౦

కం॥ పాపము! పాపధ్వారం

బేపారదు రాజమదిని నెంతయు ననుచున్

భూపునకుఁ జెప్పనోయఁన

వ్యాపించెను వెలుఁగు తెల్లవాతెను దిశలున్॥

౧౦౧

ఉ॥ తైలకటాహ మందల సుధమ్మనిపోలిక రాజు నేడున

చ్చీలము ధారణీ స్థలిఁ బ్రసిద్ధికి నెక్కఁ బ్రతిష్ఠఁ జేయఁబే

రోలగమందుఁ గాంతునని యుత్సుకుఁడై వెనఁ దూర్పు

గొండపైఁ

గ్రాలెనుగర్మ సాక్షి నిజకాంతుల ధ్వాంతముఁ బాఱదోలు

చున్ ౧౦౨

ఉ॥ అంతటమేది నీకుఁడు సభాంతర సీమకునేగుడెంచినా

మంతపురోహితాదుల నమాత్యులఁబిల్వంగఁ బంచిచెప్పెని

శ్చింత నొకింతయేనియు విస్మయము నేయక యాత్మపత్నివృ

త్తాంతము సభ్యులెల్లదన ధర్మరతిన్ బలి! యంచుమెచ్చు

గన్ ౧౦౩

కం॥ మెచ్చుకొను సభ్యులెల్లరు

తీచ్చవడంబలికె నంతతేడుగనుండీ

చిచ్చనఁగ్రాఁగెడు పైలముఁ

జొచ్చెడు నాభార్య తన విశుద్ధతఁడెలుపన్॥

౧౦౪

కం॥ అని యనుచగులను బనినొని

మనుజేశుడు ధైరవముగ మనలంగ జేసెన్

బెనుబానలోన నూనియె

దనవత్ని బరీక్ష సేయ ధైర్యముతుండై॥

౧౦౫

సీ॥ గ్రీష్మర్తువున గడుసూక్ష్మచే పసివాడు

లతకూన వితమున వయ్య దాని

వర్షకాలంబున వనదంబులట్టులు

కన్నీటిబిందువుల్ గార్చుదాని

మోడులొశిశిరర్తుభూజంబులట్టులు

భూషణంబులసూక్ష్మ పొలయుదాని

శరదబ్బచందికా స్ఫారతేజముఫౌలె

నకలుషంబగు చిత్తమమరుదాని

సీ॥ రచ్చకెక్కంగ నెట్టోర్తు బ్రజలయెదుట

ననుచు సీతున వడకెడు ననువుదోవ

గంపమొండెడుదాని నక్కంతనంత

గొల్వుకూటంబునకు రాజు పిల్వబంచె॥

౧౦౬

సీ॥ మగని యాజ్ఞానుసారియై మగువమిన్న

నిండుకొల్వున కేతెంచి నిపురుగప్ప

నిప్పుచందాన నిలుచున్న యొప్పుగంచి

మంత్రియిట్లనె రాజుతో మాంతనమున॥

౧౦౭

ఉ॥ విన్నప మొందునీకు బృథివీపరి! చేసెదనల్ల, తాటియా

కున్నదిగాదె నీకడ మహాన్నత సత్త్వముదానంగల్లు నం

చెన్నుదుండెలభాండమున నిప్పుడు దానినివైచి చూతమీ

యన్నులమిన్నదాననఘయైనను నయ్యదికాలకుండెడున్॥

కం॥ కానిమ్మటేయని భూ

జానియు నందులకు నొప్ప సచివుండంతన్

నూనియగ్రాగెడు బాసను

బూనికతోఁ దాటియాకు భూపుడుసభ్యుల్

౧౦౯

గీ॥ చూచుచుండంగ నద్దాని వైచియనిమె

బుణ్యచారిత్రయానేని భూపువత్తి

తైలవహ్నికి నిప్పుడు తాటియాకు

కాలకుండంగ స్వచ్ఛమై కాలుఁగాక॥

౧౧౦

గీ॥ తాళవత్రంబు నటువైనిఁ దైలమందుఁ

గొంతవడియుంచి విస్మయా కాండుడగుచు

సభ్యులెల్లరు వినఁగనా సచివఁడు

వలికె నిట్టులు విస్వప్తభావణముల॥

౧౧౧

ఉ॥ చిత్రమయాఁ! మంబరము సేయదుమండెడు తైలవహ్నియా

వత్రముఁ జూడఁడి సభికవర్యులు రాజ్ఞి సతీత్వమెన్న సా

విత్రి ధరిత్రిజాతముఖ విశ్రుత పుణ్య సతీలలామ చా

రిత్రలఁబోల్పనొనికఁబరీక్షలతోఁబనియేమిచెప్పఁడి॥ ౧౧౨

గీ॥ అని యనూత్ముండు వలికెడు సంతలోన

సంతఁదనుకను వంచిన యాననంబు

మెల్లమెల్లనఁ బైకెత్తి మేదిసీఘఁ

గాంచి యట్లునివల్కె నక్కంచనాంగి॥

౧౧౩

ఉ॥ ఇంతకు వచ్చినంతట మహీవర! చాలునె తాటియాకునా

స్వాంత విశుద్ధతన్ సభికవర్యుల ముందటఁ జాటిచెప్పనీ

చెంతను మిన్నకుండిన విశృంఖలవృత్తిని వీరియిందల్లో

మంతిరి, యాకుపైఁ బసరు, మందెదొపూసెనటంచునాడఁరే॥

౧౦|| అనియంశ నారీకేశముఁ

గొనిరమ్మని దాని నూనెకుంకను వైవం

గను, బెటిలున కదివగులగ

గనిక్రచ్చుటరాణి నూనెకొనుచు ముకెన్ ||

౧౦౫

౧౧|| కంఠదఘ్నంబుగా నామె కంఠమున

మందు నిలుచుండి కంఠిక ఇదిలగించె

నీటముద్దిన తామరతూటపైచె

దేలి వికసించు కెందమ్మి కేటంగుదోష ||

౧౦౬

౧౨|| చేతుల్ మోడ్చి నమస్కృతుల్ సలిపిరాజీతాంశు

బింబాస్యకున్

జేతోపీఠుల భక్తిచంగగ సభాసీనుల్ ప్రహృష్టాత్ములై

మాతా! పూతములయ్యె బన్మములు యుష్మద్దర్శనప్రాప్తివి

ఖ్యాతింబొందుము సీతరీతిని యుత్కంఠన్ బ్రశంసించు

చున్ |

౧౩|| అకలుష చిత్రయా మగువనాటడి వెట్టితినంచు సిగ్గునన్

వికలమనస్కుడై యపుడ ప్రేయసిమోమునుజూడలేమి

న్నకసమితోత్తమాంగుడగు సాధునిజూచి సతీలలామచెం

తకుఁజని వానిపాదమూలదద్దయు భక్తినివాలె సంతటన్ |

౧౪|| అచ్చవుఁ గూర్చి వెల్లిపిరియన్ సరపాలుఁడు లేవనెత్తిదాఁ

గ్రుచ్చికవుంగలించుకొనికుంజముల్ సవవరించిమానినిన్

మెచ్చెచు మంత్రిన త్తమున మేయ ముదంబున జేరబిల్చియే

మిచ్చిన దీరుసీముణమహీనగుణాకరయంచు మొక్కినన్ ||

ఉ॥ రాణనురాజ్ఞిబాష్పములురాల సమాత్యుని పాదపద్మముల్
 పాణులనంటి మొక్కుచు సపరకృపాకరఁడేను నీవునా
 ప్రాణముమాన మొక్కవడి రక్షణఁజేసితి తండ్రివోచు వి
 న్నాణముఁ జూపియంచును బ్రణామముఁ జేసెగ్రమ్మఁ
 నమ్మిమై॥ ౧౨౦

క॥ వింటే యీకథ పుత్రక !
 కంటివైకోశాంతి వలనఁగల్గు ఫలంబే
 వెంటన్ నీమదిఁ దత్తర
 మంటఁగనీకుండ సల్పుమా కార్యంబుల్ ౧౨౧

గీ॥ స్వతమమందున సభినివేశమును విడక
 పరమతంబులు సైరింపభావ్యమగును
 దత్తమెన్నంగఁ బరదైవతం బొకండె
 విశ్వమంతటఁ బూర్ణుడై వెలయుకతన॥ ౧౨౨

క॥ అనియిటు లాత్మా రాముఁడు
 తనయునకుఁ రాజనీతి తత్త్వము మదికిం
 పొనరఁగఁ డెలుపఁగ శ్రద్ధన్
 విని సునిశితబుద్ధి యతఁడు విజృంభయ్యె॥ ౧౨౩

క॥ వేంకటనాథా! నిజపద
 కింకర కైంకర్యలోల! కితవవిదూరా!
 శంకర! దురిత తమోనా
 శంకర! సకలార్థసాక్షి! సర్వేశ! హానీ! ॥ ౧౨౪

మా॥ భుజగపతికలాపా! భూరికల్యాణరూపా!

నిజజనపరిపాలా! నిర్వికారాత్మలోలా!

అజహరిహరమూర్తి! ఆర్తరక్షాచక్రీ

విజయరథకుటుంబీ! విజ్ఞపక్షావలంబీ!

౧౨౫

ఇది శ్రీ తిరుమల శ్రీనివాస త్రిలింగ మహా విద్యాపీఠ స్థాపనా

చార్య శ్రీ నాగభూషణ గురువర్మ కృపాకటాక్షలబ్ధ

సారస్వతోపాసనాసాదిత సరస కవితావిలాస

శ్రీనివాస కవికృత తులసీదాస చరితం

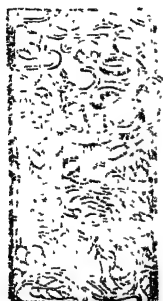
బను మహా ప్రబంధంబునందు

ప్రథమా శ్వాస ము

ఓ మితి శివం.

శ్రీ శ్రీమల దాస వాక్యము

ద్వితీయాశ్వాసము

—o—o—o—

విద్యావంశక హృద
యావానా! చాననాన్తర్యామి వరోజా!
కావాతీర్ణ! అభవా!
గోవిందా! కదనవదున! కదనవదా!!

గీ॥ తన ముండిట్టుల బ్రాజ్ఞులై తనర మెచ్చి
తనదు మంత్ర త్వచవి నదికి నిచ్చి
పుణ్యతీర్థంబులను జూడ బుద్ధివౌతనః
బయనమయ్యెను రాముండు ప్రమళమెరుగ!

౨

కం॥ తలవోవల నామకలైః
దులసీదాసుండు స్వపత్రో మోచనమందా
నలిపెన్ నదివత్సరము
స్తులనై పుణి బుడనుమనుచోతిము నేనుకొ॥

౩

సీ॥ వైరిరాజ్యుల వశవత్తుల జేయు
మంత్రమాదేకిండు మంత్రసముస

నధ్యాత్మచర్చల మాధ్యస్థ్య మొనరించి
 సిద్ధాంతములఁ దేల్చి చెప్పుచుండుఁ
 బండిత కవులతో వాక్యార్థములు నేసి
 తారతమ్యము తెంచి గౌరవించు
 సంగీత నృత్యప్రసంగంబుగల్గువో
 మేలుకీడుల నెంచి మెచ్చుకొనును

గీ॥ ఆటపాటల వేటల మాటలందు
 రాజసత్తమునకు బహిఃప్రాణమగుచు
 నొక్కక్షణమేని పాయకయుండు వెపుడు
 సకల విద్యాపవీణుండా సచివవరుండు ౪

॥ అంతట సార్వభౌముండుమహావిభవంబుఁ బేర్చెయొక్కవా
 సంతదిగొంతమందు దొరసానులు చుట్టును జేరికొల్వన
 భ్యంతరమందిరమ్మున సుఖాననము దిరనంది భోగపుం
 గాంతయొక్కర్తుదా భరత గాన భాగవతమన్ వెలార్పంగన్ ౫

కం॥ రాణులుఁ దానును సత్తటి
 రాణదలిర్పంగ మదిని రసవలతుఁజౌ
 నేణీతో నన నృత్యము
 నాణెము గానంబునందు నయగౌరవము ॥ ౬

గీ॥ మెచ్చి యచ్చెరువంది యమ్మ చెప్పకంటి
 పాట వినుపించువేడుక బార్ధివుండు
 మంత్రసత్తమునచటికా మంత్రణంబు
 నేయఁబంచెను దగినట్టి నేవకులచు ౭

చం॥ నరపతిపిల్పునందుకొని న ర్తకజూడనమాత్యుడంత సం
బరమున రాఁగ, వేశ్య కని, బాపురె! యీనం మోహ
నాంగు సుం

దరవదనారవిందరుచి, దర్పకుదర్పమధఃకరించు; నీ
నరసునిఁగూడకున్న నిఁకజన్మమదేలని చాలమెచ్చుచుక॥

గీ॥ కేలుఁదమ్ములు మోడ్చి యవ్వాలుఁగంటి
నిటలతటమున ఘటియించి నీటుగులుక
మొక్కి కేగంటిచూపులఁడక్కులాడి
చూచి నచివుని చిత్తంబుఁజూఱఁగొసయె॥

౯

గీ॥ పార్థివుండం నచివునివంకఁజూచి
వేడుకయ్యెను విబుధేంద్ర నేడు మాకు
దీని విద్యాతిశయమును దేల్చిచూడఁ
దరిచిచూడుమటన్న నాదరము మెఱయ॥

౧౦

సీ॥ కళ్యాణరాగంబుఁ గాన్పింపు మొక్కింత
బయలుపరుపు చక్రవాకమింక
నీలాంబర మొకింత నేర్పుమై నవరించి
మోహనాకృతిఁ జూపు ముద్దుగుమ్మ!
భూపాలరాగంబు పొసఁగదిత్తఱిఁ దన్వి
దర్పారెఱుంగ వే తరుణి! సీవు?
కోకిలధ్వని చాలఁ గువలయాక్షి! మేలు
'ధన్యాసి' మెచ్చితి తరళనయన!

గీ॥ చాలనొప్పెడు బాలవసంతపిట్టి
తరిని సుఖమిచ్చు మలయమారుతమదెంతో

మదికి సంపయ్యె సింహేంద్రమధ్యమనుచుఁ
గొనరిపాడించె సచివుండు విసువులేక॥

౧౧

గీ॥ గాహముసేసి యారీతిగానలహరి
లాస్యశృంగార లీలావిలాసములను
అభినయభ్యాసనైపుణీ విభవములను
గాంచి లాహిరి గ్రమ్మినకరణిదోఁడ॥

౧౨

కం॥ పరశశుఁడై యతఁడుండిన
పరువముఁదాగాంచి వారభామిని నావా
గురందగులుకొనియె నితఁడని
మురిసెనుమదిలోన సచివముఖ్యుండంతన్॥

౧౩

గీ॥ ఉర్విసాధుండుదన దండనుంటఁదెలిసి
తెప్పిటిలిసానిదాకి నప్పనంబు
లోష్ణవిధముననిప్పించి యూహఁగలఁగి
వేదురుంగొన్న విధమున వెడలుతఱిని

౧౪

కం॥ సామీ! పనివినియెదనని
చామీకరగ్రాత్రవాని నరసకుఁజన, నీ
నామంబేమీ? మీనా
క్షీ! మాకెఱిగింపుమన్న సింగారముగన్॥

౧౫

కం॥ నగరాజకుమారీ! యని
నగరంబునఁ బిల్చుచుండె నన్నందఱు నా
సొగసునువిద్యయు సరసుఁడ
మిగులఁగ శోభిల్లెనీవు మెచ్చినకతనన్॥

౧౬

కం॥ రచ్చుఁబాడెడు పాటల
మెచ్చెదవునె? సచివవర్య! మీదయయున్నన్

విచ్చలవిడిమాయంట వి

యచ్చర గాయనుల వింతునశ్రమలీలన్ ||

౧౩

కం॥ అనిజాణ తనముమెరియం

గనుబలుకఁగ సచివుడంతఁ గాని మ్మిటుపై

సనువగున త్తఱిగనియెద

సనఁబోడిరొ! నీదుగాననాట్యశీలన్ ||

౧౪

గీ॥ అనుచునమయోచితంబుఁగ నాడి వార

కాంతసెలవిచ్చివంపి విభ్రాంతుడగుచు

విశ్వమెల్లనులో వెలి వేశ్యగాఁగ

సేవకులుదారిఁ జూపఁగఁ జేరెగృహము

౧౫

చం॥ అరమర లేనికైమ నయనాబ్జయుగంబునఁజిందు లాడఁ

సరసకువచ్చుభ్రాంతి పిరసంబుఁగ నావలఁద్రోసి లోఁకిన్

సరసర నేగిశయ్య సవశంబుఁగ వ్రాలుచు నుస్సురంచునున్

జ్వరితునిఁగి ల్కి జేవవలఁ బడ్డవిధంబునఁ దాపమొందు

చున్ || ౨

సీ॥ పరమపావనమైన బ్రహ్మవంశంబునఁ

బ్రభఁచి సర్విశాస్త్రములనేర్చి

స్నానసంధ్యాద్యుపాసతత్పరుడనై

యార్జవంబునకుదాహరణమగుచు

సార్వభౌమునియొద్ద సన్మానములనంది

ధీరశాంతుడనన్న పేరుఁగాంచి

వరసనాతనధర్మ పక్షపాతినటంచు

సార్వసన్నుతుడనై యశముఁజొంది

గీ॥ వెలయుచుండెను నేనె యాత్మకైబంది
వలయునొక్కని నెరికే వలసెకైక
కలఁ నొకనవ విడువఁ నొకఁ యొకరయి
నాని నొకటి నొకటి నొకటి మఱి మఱి ॥ ౨౦

కం॥ నా జన్మమునాడెంత
నగరంబుననిరవలెన నర్థకియావీ
నగరంబుననిరవలెన నర్థకియావీ
తగిలితిననుపార పెదవిజాఁటినయేనిన్ ॥ ౨౧

గీ॥ నాదునడవడి తెలివియు నాదువిద్య
నందివాడిలోన నంతోహరించునెల్ల
యెంతచింతిలునొ కొవారకాంతకేను
వసుడ నె బ్రెసిమాలిన వార్తవిన్న ॥ ౨౨

ఉ॥ నవ్విసనవ్వనీ బుధులు నాయన మున్ మదిఁజింతఁజెందనీ
పువ్విలొక్కొక్క తీవ్రశరపుంఖమాలిన్ దృతిఁదూలిశూలియున్
గవ్వొక్కొక్క జవ్వనికిఁగాయమీ సామఁజెనన్న నింకనే
నవ్వికిఁ జివ్వకోర్వంగల నిన్ననవాచనఁబ్బితోడుతన్ ॥ ౨౩

గీ॥ చెప్పినారు నేమి యొకటకుఁజెప్పినవత
చేయఁగలవారలుండిరే చిత్రనీయ
ధరఁబాశితఁజూదియా తత్త్వి విమల
కాయలునికోడి కాంతల కాళ్ళబడకె? ॥ ౨౪

ఉ॥ జావళిఁబాడుచోఁ జెలిరనస్ఫురణంబొలయంగఁజూపు నా
హానములందలంప నమాహా! పుల కాంకురమ లోజనించెడిక
బావడిపాదపద్మములపైదొలుకాడగలాన్యనూడు లీ
లావతికమ్మ బెళ్ళలఁదలంపంగమం పెనఁగున్ మనంబునకె

ఉ॥ ఎందఱునుందరీమణుల నీమహిఁజూడము వారి యందు నీ
చందము సోయగంబు నరసత్వముజాణతనంబులున్నవే?
యిందుశిలావిధంబున మదీయమనంబలిసీలవేణి పూ
ర్ణేందుముఖద్యుతిఁ గఱఁగె నేమి యనంగలనింకవచ్చిరా!!

క॥ దురితంబౌ బరభామల

సురతంబను ధర్మశాస్త్రసూక్తి యెటున్నఁ

ధరవారకాంతఁ గూడుట

పరభామారితమటంచుఁ బలుకంజనునే!

౨౮

ఉ॥ కష్టములెంచకుండ జహుకాలముఁదిండికిమాసి నిష్కతో
నిష్టియొనర్చి వేదముల నెప్పడుఁడప్పక వల్లెవేయుచుఁ
శిష్టులమంచు ఏఁగెడు వశిప్రవరుల్ వివశాత్ములౌచుఁదై
విష్టవ భోగకామినులవెంబడి లోఁబడి సంచలింపరే? ౨౯

మ॥ వనితారత్నము రూపనైపుణులఁదావర్ణించి భావించి త
త్ప్రణయోద్యోతితచిత్తుడై తవులఁగావాంఛించునాలోననే
జననిందాభయరూపమా పెనుపిశాచంబడ్డమైనిల్వ నా
ఘనుడార్తుండయిసెజ్జవైబొరలుఁగింక రవ్యతామూఢుడై

క॥ తులసీదాసివిధమున

వెలవెలఁదినిఁ గూడుటకును వీడుటకైనఁ

వలనింత లేక చింతా

జలనిధినునుఁగంగఁజూచి సాధ్యసమైలయఁ

౩౦

ఉ॥ ఆతనిజాయ యంతట రయంబునఁజేరఁగవచ్చి నిల్చి యే
మి!తడవాయె లేచి,భుజియింపఁగరాఁగఁడెయన్నఁడిట్టి చిం
తాతిశయంబు నీయెడలనక్కటకానఁగరాదు నాథ! నీ
యీతెఱవెల్లఁజూడ మది నెంతయు శోకమునందడిల్లెడుఁ

క॥ ఆరోగ్యమెకద నీకు వి

చారంబిదియెల మాను సోభ్యంబున్నే

దూరంబేగిరి వారిలు

సేరుటకెక నెంతతడవు నేయ దురొకదా?

3 =

చ॥ స్థిరమగుకూర్మి రాఘవనాశ్శాలపోలిక రాజు నీవు నే

యరమర లేక సర్వకృపయంబుల వర్తిలుచుందు రాధరా

వరుడెట్లయేకతంబుననన జయసర్పండుగా! వసుంధరా

మరులకు నెంతవారు నవమ నమసేసినఁ జెంపుఁగాంతురే!

సీ॥ నద్వంశమునఁ బేర్కెఁ జన్మించి తలిదండ్రు

లల్లారుముద్దుగానకయఁజెఱిగి

సర్వశాస్త్రంబులశ్రమ లేలమై నేర్చి

సార్వభౌముని ఋఖ్యునచివుండగుచు

సౌందర్యలావణ్య చాతుర్యబునివోచు

సర్వదిక్కుల నద్యశంబు పర్వఁ

బాడిపంటలతోడఁ బైడిరాసులుకొవ్వి

తండంబులైయింటు దనరుచుండ

గీ॥ నెందు నొక్కఁత లొకఁతెనెఁగునీకుఁ

జిత్తమందిట్టి గాటపకావించి గూరు

టరయరవియందు దక్షమా నిలులు బలియు

నట్లు తోఁచెనొకద మనోహర! తలంప॥

3౫

చ॥ అరయమిఁజేసిననవినయంబొసరింపఁ దప్పదీయచి త్రమి

నరుసనుక్షోభమండెడునె ప్రాణపతి! భవదీయదాసినె

వృరుసున శిక్ష నేయుటది భవ్యమొ యట్లులుచేయకీవ్విధిగా

బురపురంబొక్కుచుంటయిది పోలునె నన్గరుణించి కావవే॥

గీ॥ యుక్తమనినీకుండోచిన యోజనెట్టి
కఠినశిక్షలకేనోర్యగలనుగాని
తమముపైబుడ్డ దేదంబు లేబుగఁచంద్రు
ననుకరించిన నీమోముగనగఁజాల॥

32

గీ॥ మచ్చలేనట్టిచందురు మాడ్కి వెలయు
నీదు సెమ్మోమురుచి శోకనీడముల
బిహితమైపోవ నానాథ! విశ్వమెల్ల
గాఁతుచీకట్లు గ్రమ్మిన కరణోదోచు॥

33

గీ॥ మాటుపలుకవునాథ! వేమాటునిన్ను
బలుక రించిన నిడియేమికలత యొక్కొ
మాటుమోమికినామోము నోరగంట
నేనియొకమారుజూడ వేనేమియందు॥

34

ఉ॥ భ్రాంతియెకాని కల్గదుత్తివర్గసుఖంబులశాంతి యంచునీ
స్వాంతమునందునెంచి యకన్త నిర్లభమార్గ మార్గణ
క్లాంతినిలోకమంద రతిగాఁగితివే హృదయాధినాథ! యా
వంతయు నీమనంబు తెలు గాకమురానిక నేమిసేయుదున్॥

చ॥ మమతఁబరిత్యజించియెచ మానము మానమునాత్మలోపలన్
సమత గణించి ప్రాప్తమగుసౌఖ్యతతిన్ భుజియించి నిర్విచా
రమునఁజరించి, నేన నగరాజకుమారి ప్రియుండనంచుశాం
తిమగ కమింపరాదె యిటుదైశ్యమునొందమనీపకల్మియే

చ॥ తనువిడనాడి వారవనితామణిగూడుమటంచుఁజెప్పరీ
తినినిజభార్యదాఁబలుకుతీరు చెవింబడ దద్దటిల్లియే

యనువుననాడు నిందితహానానెపునేర్చెనునాతియంచులోఁ
గనలుచుదత్తతమనఁజెం బుగనని బుయిలోడియుండఁ

గీ॥ బడువుఁగొన్నట్టి బెలుసునెనఁజెప్ప గన్॥

నులికిపడియెదవిపుడేమిరలఁచి కొంబి?

మనసు మెలివెల్లుభావంబు ననుగలియు

వారికెఱిగింప భారలబు బాగుమఁగాడె॥ ౪౩

చం॥ అనియిటులెన్నిభంబుల కనుబున నారమణీలలామనా

ధునిమనముంగనుంగొనఁబట్టెముఁద్రాణిమదోవబల్కి
నన్

వినివిన నట్టులాతఁ డురు దెడనఁజెందుచు మిన్నకున్నరీ

తినిఁగనిచింతఁజెంది ముగిసి పోయెటనునాత్మలోపలన్॥ ౪౪

ఉ॥ నన్నిభివననఁగాండె యెడలఁ జెల్లితిఘ్నియీత్మలోఁ

బెన్నిభిగన్నపుడువలె నున్నపుడు నెన్నో భంగులన్

మగ్నన సేయఁ గాఢుఁ దలఁచి మానముఁబూనుచున్

మహా

పన్నునిబోలెఘన్నయింక నున్నవలె కేమి హేతువు

గీ॥ కింటికింపైన పరొక్కతొండుండు

మేలుకాడె రాజు, విజయంబులొప్పుతఁ

దూలెఁగాబోలుఁగాకున్నచాల్చి

పలుకిరించిన మలుమూలపలుకి నెన్నె॥ ౪౬

గీ॥ నాదువొల్లభ్య నంప నాచి కొనెమ

నితరభామల ప్పెఁగలయి చ్చిగొన

నాకుఁజెప్పక దాచుమనఁ భువనకిల

నరయ నెవియేని కలవెగోప్పంబులకట॥ ౪౮

చం॥ అనితలపోసి నాథునివదాజ్ఞములల్లన నూరుసీమపైఁ
గొని,వనితాలలామనిజ కోమలపాణులఁబట్టియొత్తుచున్
మనమునఁ బొంగుశోకమణు మాత్రముఁ బైకబుకంగనీకచ
ల్లనిలలితోపచారముల లాలనసేయుచు భర్తకిట్లున్॥ ౪౮

చం॥ మనము ననేమిచింత యిదిమన్మథమన్మథ! పుణ్యరాశియా
వనితయెవరై యేనినిజభక్తి సుశీల సురూపసంపదన్
మనముహరింప నీకిటులు మన్మథమార్గణపుంఘసంహతుల్
బనుపడునొక్కొనిన్ను వలవంతఁగలంచెడుకాంతలుందురే॥

మ॥ నినుమెప్పించి మనంబుఁజూఱుకొనునా నీరేజపత్రాక్షివి
న్ననువున్ వర్ణనసేయఁగాఁదర మొకోనాథా! తగన్ నీదుమ
న్ననకర్తృంబగునట్టిపుణ్యసతి యెన్నన్ నాకునుంబూజ్యయా
ననుమానంబిఁక నేలనోయగఘ!యయ్యబ్జాక్షిరప్పింపుమీ

గీ॥ పుణ్యగరిమనుచంద్రులానణ్యసుధను
దానైక్రోలిచకోరి యుద్ధతివహింపఁ
బగవహించునె? తొగకన్నెపంకజారిఁ
గనులఁగాంచిన మాత్రనేకనదెముదము॥ ౫౦

గీ॥ దేవదపులకయినుఁడు దాసీనుడగుచుఁ
గరముమెఱయంగఁ దత్కరగ్రహణభాగ్య
గరిమమోదింతుపద్మినీకాంతలెల్ల
దక్షిణుండొట తప్పొనదక్షుఁకిల॥ ౫౧

చ॥ అనుచుఁబత్రివ్రతాశీలకమా సతి యీగతిఁజాలసేపు దా
నచునయవాక్యసంతతులనాతనిఁ దేర్పఁగ నేర్పునూపినక
జనపరివాదభీతిమది సందడిసేయఁగలంకఁ దేసకా
జననుతుఁడార్తుడొటఁగని సర్వముఁదెల్పెదదంబకంతట॥

కం॥ తల్లియు నుల్లములోపలఁ

దల్లడపడియపుడు వేగఁదనయునిదరికిఁ

మొల్లమగు ప్రీతిమైఁజని

నల్లలితాహవములను సాంత్యన మొనరన్॥

౫౪

గీ॥ ఎంత చెప్పిన నాతఁడొక్కొంతయేని

చింతవీడక కన్నమ్మ పఠగింప

నమలి యుమియుచు నేఱుచు నలిపి నలిపి

మెతుకులొకకొన్ని యెట్లెట్లా మెసవె విసివి॥

౫౫

కం॥ నగరాజకుమారీమణి

నిగనిగలను మంత్రవరుని నేత్రద్వయమున్

మిగులఁగ మిఱుమిట్టులుగొని

జగమింతయుఁ గానరాక జాలింబడియెన్॥

౫౬

ఉ॥ అంగజరాజ్యలక్ష్మీయగు నాగణికాగణనీయ చారుప్ర

త్యంగముఁ జిత్తమందున మహాకుతుకంబున నెంచినిల్చి త

త్సంగతిఁగోరి పూజనమునల్చి తదేక నిరీక్షదీక్షమై

నింగియు నేలయుంగనఁడు నిస్పృహఁజెందినయోగిక్త వడిన్

ఉ॥ కాసునకాసఁజేసి తనకాయము నద్దెలకిచ్చు వారకాం

తాసహవాసమే, తులసిదాసుఁడుభాగ్యమటంచు నెంచియా

యాసముఁజెంది దానివయినానఁద్యజింపఁగ లేకలోక మున్

రోసి కృశించె నత్తరి ననూనమనోజ శిలీ ముఖవృధన్॥౫౭

గీ॥ హాళిమీఱఁగ వెలయూలికేళిఁగోరి

యూలిరోసెను రాజకార్యాళిరోసె

లోకపరివాదభీతిఁ జీకాకునడుచుఁ

దావమొందుచు నున్నట్టికన్నెరోసె॥

౫౮

గీ॥ కొన్ని వారంబులికితె జన్మపదవ

నచివుండెప్పుటి యున్నవాళ్ళనుండనకు

రాక తడసిన వెన్నెయ్యి వాళ్ళనుండనకు

బిలువనంపించె భూమివాళ్ళుండెమనినాట

౬౦

నీ॥ పంతులు పిల్వంగ బసవేశ్వర బాబ్బాలు

బాబులీలను పాఠం జాలసిరిచి

జాగారమునజేసి జేరిజేరినెనెనెనె

గణిత క్రమంబున నుండెనుండనకు

దస్యంగిలోనేకత నుండెనుండనకు

నుండవానక్కంబున నుండెనుండనకు

మదిరాక్షిసౌందర్య ముండెనుండనకు

తడవబాటుండెనుండనకు

౬౧

గీ॥ బుడమియొడయని పిల్వంగ బాబ్బాలు

యూర్పువడగాలి సభయ్యుండెనుండనకు

రాజునాస్థానమునుజేరి నుండెనుండనకు

విరహదండహ్యమానుండెనుండనకు

౬౨

గీ॥ చేరవచ్చెడు నచివుండెనుండనకు

రాగపీడితుండని యుండెనుండనకు

రోగపీడితుండని యుండెనుండనకు

జెంత నానీనుగావిరిచి నుండెనుండనకు

౬౩

చం॥ అవసరమైనయట్టి వాన నుండెనుండనకు

ప్రవరనినుక సభాస్థలికి నుండెనుండనకు

యవనినుచింపదెచ్చెనుండెనుండనకు

భవమిది దుర్బరంబుగద పాత్రులు మిత్రులులేనివారికి॥

ఉ॥ స్వాదరపూరణార్థమయి స్వాదరభావముఁ బాటినన్నిధి
బాదుకొనంగ నిచ్చక పుమాలుబువ్వుచుఁజిత్తమందుఁ బే
రాదటపొంగిపొర్లి నలులాదరమున్నటియించు వారి మ
ర్యాదలు వెక్కనంబయి ప్రసవించునని స్థిలువంగనంపిత॥

గీ॥ నీకు స్వస్థి లేకుంట రక్షయుంటి
వనుచుఁదెలిసిన నేన, నికగనగవత్తుఁ
గాకపిలిపింతునే రాజ్యగర్వమునను
పోయి సుఖమునరమ్మించు భూభుజుండు॥ ౬౩॥

గీ॥ తులసిదాసున కీర్తి సెలవిమీఱు
సెలవైనంగిన మఱుపిహాలు చలాక కతఁడు
పరిజనంబుల నరయక పాదచారి
యగుచు రయింతున సభనుండి యరిగెనంత॥ ౬౪॥

గీ॥ కర్ణధారుండు లేనట్టి కలముపగిల
త్రాడుపడినఁ దట తటలాడుగాలి
పడగ వడుపున నిలుకడఁ బడయక వెర
వేఁకి వీధులఁ దిరిగె వివేకమేది ౬౫॥

గీ॥ ఇంటి కేగంగమనమున నిచ్చలేదు
ఇచ్చవచ్చిన యెడ కేగ ధృతియులేదు
ఎచటి కేగుచునుంటినన్ స్మృతియులేదు
ఆటక త్రియపైఁగల యానఁజేసి॥ ౬౬॥

ఉ॥ పాటలగంధిమున్ సభను బాడినపాటలు నాడుచూటలున్
నేటికివాని చిత్తమున నెక్కొని మాటికిమాఱుమోగ శృం
గాటక మందు, రావతిమకై వడి సిగ్గిడి యట్టె నిల్చి మా
ర్రాటముఁబల్కుదుఁబడిమందితనుంబడఁద్రోసియోగినన్॥

కం॥ అడుగులు తడఁబడ జడునటు

నడయాడుచు నచివుఁడిటులు నగరమునందున్

బడలిక తెలియక తిరుగఁగ

నడురాతిరియియ్యెనంత నభిమీనఁబెలుచున్॥

20

సీ॥ మోహంధకారంబుఁ బురికించు కార్మబ్బు

లుడురాజకాంక్షలు నడఁగఁదొక్కె

బోగంపు మెఱుంగుల పోయింపు నూపుచు

క్షణికంబు లొనఁగొక్కెను లొలసె

వ్యర్థులౌ విటకాండ్ర నకలెంచు నశ్వమా

తల బొబ్బలఱ్ఱుల పులిల మొప్పె

అలఘు బుద్ధులనైనఁ జూచుచోడెసెను చూర్మ

యావనోద్ధతికినినిలుఁడెగసె.

గీ॥ గట్టతెగియెనొ యేమొ యాకాశఁగ

భూత నిపహంబులెల్లనుభీతిఁగ

మిఱువలంబు లేకమై మేలివింప

భయద నిర్ఘాత యుతముగ పానగురిసె॥

21

చం॥ అలజడి వానలొఁ దడిసి యా ధరణీసురవశ్యుఁడాత్మలో

నలజడిఁజెరిది యింటితెను నాగయఁగోరియు నేరకత్తెన్

జలముముమైన వీధులను నుచుచుముగ్ధుచు నీమలానుచున్

విలవిలగోయి యొక్క తుంటి విక్రమమువఁగఁ దావురో

యుచున్॥ 22

గీ॥ వాడవాడలఁ దిరిగి యవ్వాడవదినె

మేడదరిఁజేరి మొగసాల జాడఁగాంచి

‘బ్రతుకు జీవుడ’యంచు నా బ్రాహ్మణుండు
వడిగఁ జొరఁబారి వినశుడై వడియెనంత॥

23

సీ॥ సాయంతనపువేళ సానిమేళముఁగట్ట
నాయుంటివేళ్ళ దా సరిగియవుడు
వర్షంబు శమియింపఁ బరిజనంబులతోడ
నేతెంచి యింటికి నెదుటఁబడిన
మంత్రీవర్యునిఁగాంచి మదిలోన విస్మయం
బావహిల్లఁగ లోనికతనిఁజేర్చి
వలువతోఁ దడియొత్తి చలువలు మ్మెఁగట్టి
సెజ్జపైఁ జేర్పించి చెంతఁజేరి

గీ॥ యుచితమైనట్టి యువచార రచనవలన
మూర్ఖవాయఁగఁ జెసి యమ్ముద్దుగుమ్మ
నిలిచి చేతులు జోడించి నెయ్యమెనఁగఁ
బలికెనిట్లులు మధుర సంభాషణముల॥

24

ఉ॥ పావనమయ్యెనాగ్నిహము; పండెనునాదగుపూర్వపుణ్యమున్
వావిరి యయ్యె భావభవభవ్య మనోహరరూప! నాదు వి
ద్యా విభవంబు; భూస్థలిని నచ్చర లేమల పెంపుగాంచితిఁ
గేవలమహా కృపాస్పతిని నీ విటవచ్చుట భూసురాగ్రణి॥ 25॥

చం॥ నృపవరదుర్లభంబయిన నీదగుదర్శనభాగ్యలబ్ధిచే
నపరిమితంబుగా మదిని హరముగలెడుఁగాని నేటివ
ర్షపుఁజెనువెల్లువం గడు భరంపడి నీవిటవచ్చుటెన్నఁగా
రెవరెవమంచులోగుబులురేగెడురాగమహత్త్వ

మెట్టిదో 26

ఉ॥ ఇంతటిసాహసంపుఁ బనులేల యొనర్పఁగ దాసురాలికా
వంతయినన్ మనంబు రసికాగ్రణి! తెల్పఁగవార్తనంపినన్
గంతునవచ్చినీదు పదకంజయుంగంబున వ్రాలినీకెటుల్
సంతసమట్టులూడిగముసల్పకయుందు నె?భక్తియుక్తన్॥౭౯

కం॥ అనియిటు లాగణికామణి

వినయము నటియించు నేర్పువీకంగని త

జ్ఞననియు జాణతినంబున

నను నిట్టులు వినఁగ సచివుఁడాదరమొప్పన్॥ ౭౯

ఉ॥ ఈసలినాస్య నాదుహిత యేమి యెఱుంగనిముద్దరాలులో
కానుభవంబులేనిది మహామహులొమిముఁబోటివారిస
మ్మానముసేయూరీతులనమాత్యవతంసమ! నేరనట్టిదీ
మానినిసైచియేలుము ప్రమాదవశంబున నెగు సేసినన్॥౮౦

చం॥ అనవరతంబు గీతనటనాభ్యసనంబులఁ జారుకావ్యసా
తనవతనంబులందవిలిడాయదొకప్పుడుఁదన్నుఁజూడఁగాఁ
జనవునవచ్చునారసిక సత్తములన్ మొగమెత్తిచూ

డదున్

దనకెనయైననాయకుఁడు తారసిలండనిచెప్పునెప్పుడున్॥౮౦

సీ॥ కలహభోజనమాని గర్వంబుశమియింపఁ

బాటఁబాడఁగ నేర్పు బద్ధగంధి

నటరాజమెచ్చంగ నాట్యకౌశల్యంబు

దర్శింపగాఁ జాలుధవశనయన

నలువకేనక్కజంబాలయు నట్టులుచిత్ర

మునువ్రాయనేర్చునీవూపుఁబోడి

పలుకుఁదొయ్యలి కూర్చి చెలిక త్రెయోయనఁ
గవితఁజెప్పఁగ నేర్పుఁగాంచనాంగి

గీ॥ ఎన్ని నేర్చిన నేమి యోసన్న తాంగ!

మెచ్చి మెప్పింపఁ జాలెడు మేలువాఁడు
గలుగకుండిన నేమేమి కలుగ నేమి
యడవిలోఁగాయు వెన్నెలయగునుగాడె॥

౪౧

గీ॥ వెట్టిరొద నేయు రోలంబవిసరమునకుఁ
బొందరానట్టి సంపంగిపువ్వుఁబోలె
నోట లేక యెతిరిగెడు వీటివిటులు

కదియగమకింపరానిది క్కాంచనాంగి॥

౪౨

కం॥ మాపడుచు పుణ్యసంపద

లేపారఁగ నాటి సభమహీసురవర్యా!

భూపాలవంద్యమౌ నీ

శ్రీపాదద్వయముఁగాంచుసిరి సమకూరెన్॥

౪౩

కం॥ నినుగనిన నిముసమాదిగ

మనసిజ సమరూప! బాలమనముననిన్నే

యెనయఁగ ననయముఁగోరుచు

గనగనఁదప్పింపఁ జొచ్చె గంతుని కాకన్॥

౪౪

గీ॥ నెయ్యమదియేడ బోగంపు నెలఁతయేడ

ననుచు నెల్లదముగ నెంచఁ జను నెయనఘ!

బురదలోపలఁ బుట్టియు సరసిజంబు

భాస్కరునిఁ గాక కాంచునే పరులనేరి॥

౪౫

గీ॥ దేవదాసీవతంస మీపూవుఁబోడి

యరయమీకన్న దేవతలవనిగలరె

నీదు దాన్యంబునకు నొప్పునెయ్యమెనంగ

దీనినేలంగవలదె భూజానివంద్య॥

౧౯

చం॥ అనియిటువేళ్ళచూతతనయావినయాదిగుణ ప్రశంసఱ్

బనివడియింపుసేయుచు ననంగకుతూహలమేపుఁజెంద నా

తనిమనముంగలంచుచు సుతంగనిబేల! యికెప్పునేర్తువే

కనుమిడెసామివారలతిగా ధముగా శ్రమఁజెందిగందుటల్॥

కం॥ కస్తురిఁడియం బిచ్చుచు

నిస్తంద్రత స్వామిచరణనీరజయుగమున్

హస్తములఁబట్టి యొత్తి ని

రప్తశ్రమఁజేయకుంట ప్రాజ్ఞతెఱుగే॥

౧౮

కం॥ అని కనుసైగను దనతన

యను మంత్రివరేణ్యుపైన నట్లుప్రయోగిం

చి నయముమీఱఁగ దేవా!

పనివినియెద విశ్రమింపు బడలికదీరన్॥

౧౯

కం॥ ఈవగిది పలికి మోహ

కూపారమునందు విప్రకుహానిముంపన్

నా పూర్వపుణ్యఫలమిటుఁ

జేవడె ననియతెఁడు సంతసించుచుననియెన్॥

౨౦

గీ॥ వానవంగుల్లఁదడిసి దుర్భరపుశ్రమను

దారిఁగానక నాతలదాఁచుకొనఁగ

వచ్చియిటఁజేర నిది నీ నివాసమయ్యెఁ

బడఁతి తన్నినఁ బూసెజ్జఁబడివయట్ల॥

౨౧

కం॥ అని తన నిలయము వెలువడి

చనుదొంచినపిదప నాఁడు జరిగిన సర్వం

బును ప్రియురాలికిఁ దెలియం

గను బలుకుచు నిట్టులనియెఁ గామవశుండై॥ ౯౨

ఉ॥ మోదముతోడఁ జంద్రముఖి! భూధవునన్నిధిఁ జూచినంతనే
నీదగురూపుపాదుకొనె నెమ్మనమందునఁ; జాతకంబు వ
ర్షోదయమాతృఁగోరుకొనుచుండునటుల్ నిఁనుగోరి లోకమ
ర్యాదనతిక్రమింపఁగ భయంపడి నీదెసరాకయుండుదున్॥

గీ॥ శాంబరీవిద్య మనకది సాధ్యమేని
యాడిపోసెడు లోకంబు చూడకుండ
నిచ్చవచ్చినతెఱఁగుల నెల్లప్రొద్దు
లిటిగవుంగిలి సర్వంబు మఱవవచ్చు॥

౯౩

క॥ అనిపలుకు తులసిదాసుఁడు

తన దాసుండగుఁజెఱింగి ధవళేక్షణ యా

తని మనమునఁ బెనగొను భయ

మునుఁ బాపఁగ నిట్టులనియె మోహనలీలన్॥ ౯౪

గీ॥ ప్రాజ్ఞులైనట్టి మీవంటివారె యిటులు

వెఱపుఁజెందుటకన్నను వింతగలదె

సానినుంచిన గౌరవహానియున్నె

యదియు మంత్రితృప్తలక్షణమగునుగాదె॥ ౯౫

గీ॥ నిజకులోచిత ధర్మంబె ఋజువధంబు

పలలమమ్మియు వ్యాధుండు బ్రహ్మతత్త్వ

విదులతలమానికంబయి వెలయలేదొ

వేశ్యకులవృత్తి జారత్వవిధము కాదు॥ ౯౬

గీ॥ ఎవనినామాక్షరంబుల నవనియందు

వాసికెక్కినదీభూమి భరతవర్ష

మనఁగ; నారాజు తల్లినిగనిన తల్లి
వారభామినిగాక యెవ ర్తచెపుమ॥

౯౮

గీ॥ కస్తురియుఁ బున్న నాయామృగమ్ములందుఁ
బేరుకొనరాని నెలపులఁ బేరుకొనిన
గర్హ సేయుట రసికుల కర్హ మగునె
గుణగణముగల్గుచోఁ గులగణనమేల?

౯౯

గీ॥ బ్రహ్మజాతికి నాల్గువర్ణములకన్య
కలను గ్రహియింపఁదగునంచుఁ బలుకఁబడదె
నంశయంబేల విధ్యుక్త సరణినన్నుఁ
బరిణయము సేసికొనఁదగు భవ్యచరిత॥

౧౦౦

గీ॥ జాణతనమున నిట్టులాసానిమిన్న
వెఱుపువాయఁగఁ బలుక మైమఱచి యతఁడు
గేహచింతనుబాసి దాసోఽహమనుచు
వేశ్యయింటను నివసించె వెగడుదక్కి॥

౧౦౧

కం॥ నడివీపు తడియుదనుక నె
గడగడ చలియంచు వడఁకుఁగాకటుపై నో
గడిదేరి నిర్భయంబుగ
గడువెఱుఁగక తానమాడఁగడఁగుంగాదే॥

౧౦౨

గీ॥ సాని కుచగౌరవంబెంచి నచివవరుఁడు
కమ్మకస్తుడిఁగులుకంగఁ గడఁగుఁగాని
యాత్మకులగౌరవంబింతయైన దలఁపఁ
డదిర! మోహప్రభావమేమనఁగవచ్చు॥

౧౦౩

కం॥ తరుణీదర్శనమునకా

బరవశతంబొంది మంత్ర పరికింపఁడుతా

బరిపరివితముల లోకులు

పరిహాసము నేయుచుంట పన్నగశయనా!

౧౦౪

గీ॥ సర్వశాస్త్రంబులను నేర్చి ఛాత్రకోటి

సంశయగ్రంథులను విప్వజ్ఞుల గణిక

కంచుకగ్రంథి విష్వటకన్న వేలు

గలదె పురుషార్థమనునతండలుకు లేక॥

౧౦౫

గీ॥ ఇట్లు వ్యామోహవశుడై మహీసురేశుఁ

డఖిలవిశ్వంబు మఱచి వేశ్వాంతికమునఁ

దిరుగు క్రీడామృగమ్ములనరణి వనున

రించి తమకించి యెపుడుఁ జరించుచుండు॥

౧౦౬

కం॥ ఒకనాడక్కుటిలాలక

భ్రుకుటిం ఘటియించి ప్రియుని పొందొల్లక తా

వికలాత్మవోలె నుండఁగఁ

దికమకఁగొని యతఁడు దానిఁదేర్పఁగనంతన్॥

౧౦౭

కం॥ ఎదియేకతమున నేర్పున

మదిరాక్షిని బలుకరించి మానఁపువిగి గ్ర

క్కదలఁగఁజేయఁగ నెంచుచు

మ్మదుపుగదఁజేరి విడియమిమ్మని యడుగన్॥

౧౦౮

కం॥ విడియాకులొసఁగఁ దరుణి

విడాకు లింతట నె యాయ వేడుదె యనినన్

విడి పోకలందియిచ్చిన

గడిచేటి న విటుడు సర్మగర్భితఫణితిన్॥

౧౦౯

గీ॥ పొలతి నీపోకముడి విడిపోకవలతు

గాక వలతు నె విడిపోక పోకలాడి

ఛాందస బ్రాహ్మణున కిచ్చు చందమునను
వక్క లాకులు మొగమునఁ వైతె యనిన॥

౧౧౦

గీ॥ చాలు సరసాలు నీజాలు తేలెనింక

నేలిమాటలు చాలవు బేలుపరువఁ

బీతియెడలిన విడుచుట నీతిగాని

కల్లకూరిమిఁ బ్రకటింపఁ జెల్లునొక్కొ॥

౧౧౧

ఉ॥ ఇంతటి మోసగాఁడవగు దీవని యెంచక నిన్నె కోరినా

స్వాంతముసాంతమిచ్చితి, నిశాంతముదాటిక్షణంజయేనియే

సంతకుఁబోక సంతతము శ్రాంతి యెఱుంగక నీదుసేవల

త్యంత ముదమ్మున నలువనక్కట యిగతించిన్నబుత్తువే

కం॥ నీవంటి వారిఁబెనఁగుచు

భావజనమరంబునందు బడలుటకన్నన్

భావజనకుని చరితలు

వే విధములఁ బాడియాడి వేనరుటతగున్॥

౧౧౩

కం॥ అని యిటు నిష్ఠురమాడిన

వనితాదాసుండు మిగుల వగఁజెందుచు నీ

కినుకకుఁ గారణమేమే

మనసిజ సామ్రాజ్యలక్ష్మి! మనుపుచు కరుణన్॥

౧౧౪

శా॥ రోలంబాలక! నీకు నెయ్యమెద నారూఢంబుగా నిల్వనా

యాలిం బాసితి నిల్లువీడితినిఁ ప్రీత్యాగంబు గావించితిన్

గేలీలోలుండనాచు నీకెలననక్షీణానురాగోగ్ములు

దేవలంబై పొరలంగఁ దన్మయత నుత్సేకించి వర్తిల్లుదున్

నీ॥ కందోవల్ నీమోము చందురుంగాక యొం

డేమి చూడఁగలేవు భూమిలోన

సామజయాన నీ సామవాక్సంపత్తి
 ప్రతు లెల్లవేళలఁ శోభఁగాంచు
 రసనున్నవన్ని నీరసమంచు రసననీ
 యధరామృతంబైన నాసఁజెందు
 పుడఁగి ద్వదన్యంబు ముట్టఁగానోడి నీ
 కౌఁగిలి కోరునా కాయమెపుడు

గీ॥ జాగరంబున నిదురలో స్వప్నమందు
 చిత్తమందిరమున నీవు చిందులాడ
 నఖిలము భవస్మయంబుగా నాత్మఁదలతుఁ
 బ్రాణసఖి పల్కు నాయపరాధమేమొ॥ ౧౨౬

గీ॥ అనిన వనజాక్షి బొటబొట నశ్రులొలుక
 వట్టి నయగారములఁ గనుఁబ్రామఁ దగునె
 నన్నుఁ గన్నెత్తి చూచుటె యెన్ననీకు
 నకట వెక్కనమయ్యె నేమందు నింక॥ ౧౦౭

ఉ॥ పాటవినంగ వేడ్కయగుఁ బొటలగంధి! యటన్నవీణియ,
 స్మిటుచు భావరాగముల నీవ్రణయార్ధినినై వెలార్ప మో
 మోటయులేక నీకనులు మూయుదె పాడినయంతవట్టువే
 యేటికి నేటికిట్లు వెగటెక్కినె యక్కట నాదుకూరుముల్
 కం॥ అనినం దరహాసము మో

మున నొలయఁగ విటవరుండు ముగ్ధా! యిది నీ
 కినుకకుఁ గారణమగు నా
 కనుమూయుట పాటవినుటకై చూవెయనక॥ ౧౦౮

గీ॥ కనులు మూయుంగనలయును వినుటకొఱకుఁ
 బాపజాతి కటంచును బలుకఁబడును

మనుజుల క దేల మాయలుమానుమనిన
సకియ! నినుఁగూడఁ గలిగె భుజంగవదవి॥

౧౨౦

కం॥ కనుదెఱచి యుండువేళల
గనకాంగీ! నీదు నంగకంబులపైనే
కనులున్మనమున్నిలుచుట
వినరాదీవేమిపాట వినిచితివేనిన్॥

౧౨౧

కం॥ వినఁగోరి నీదుపాటం
గనులారఁగ నీదుచెల్వు గాంచనితప్పన్
మనమునఁ గొనకిదె నన్నున్
ఘనస్తనీ! కౌఁగిలింపఁగదవే యనియె॥

౧౨౨

కం॥ మథునూదన! మాధవ! నర
రథచోదక! సర్వసాక్షి! రఘురామ! మనో
రథచోదక! నారాయణ!
రథాంగపాణి! విజితారి! రాజీవాక్షా! ॥

౧౨౩

మా॥ సకల సుకవిగేయా! సద్గుణస్వామికాయా!
వికలహృదయదూరా! వీతరాగాత్మసారా!
శుకముఖనుత కీర్తి! సూరిబృందాప్రమూర్తి
సుకృతి కృతచరిత్రా! శుద్ధ చిత్తాబ్జమిత్రా! ॥

౧౨౪

గ ద్య ము .

ఇది శ్రీ తిరుమల శ్రీనివాస త్రిలింగ మహా విద్యాపీఠ స్థాపనా
 చార్య శ్రీ నాగభూషణ గురువర్ష కృపాకటాక్షలబ్ధ
 సారస్వతోపాసనాసాదిత సరస కవితావిలాస
 శ్రీనివాస కవికృత తులసీదాస చరిత్రం
 బసు మహా ప్రబంధంబునందు
 ద్వి తీ యా శ్వా స ము
 ఓ మితి శివమ్.

శ్రీ తులసీదాస చరిత్రము

తృ తీ యా శ్వా స ము

వతార్చితపాదా!
పాపధ్వాంతాబ్జమిత్ర! భక్తనిచయని
క్షేపా! తాపత్రయహర!
రూపంహిత! నిఖిలలోకరూప! మురారీ!

గీ॥ ఇల్లుఁబట్టక యారీతి నెల్లవేళ
లల్లవారాంగనా లోలుఁడైనవిధము
నల్లనల్లనదాసుని తల్లి తెలిసి
భోజనపువేళ నొకనాఁడు పొంతఁజేరి॥

9

ఉ॥ ఉల్లముపల్లవింప సరసోక్తులఁ గొల్పువఁబుట్టు వింతలకొ
దెల్లముగాఁగఁ దెల్పుచు నతీమణితో నకసక్తమాడుచు
నెల్లన మృష్టభోజ్యములనేఁ బ్రియమారఁగఁబెట్ట తిండువీ
తల్లడపాటిదేలర సుతా! భుజియింపఁగఁ దీరకున్నదే॥ 3

గీ॥ ఎన్నినాల్గాయెరా నన్నుఁగన్నతండ్రి
తనివిదీరఁగ నీవు భోజనముసేసి

- యెట్టి పురుషార్థసాధనకేని గాత్ర
 పోషణము ముఖ్యమాఁగాదె బుద్ధిదలఁప॥ ౪
- గీ॥ బొట్టువెట్టంగఁ దగియెడు నట్టి క్షీర
 మునను బ్రణయామృతరసంబు నొనరఁగలిపి
 నీకుఁగాఁజేసె నేర్పున నీదుపత్తి
 యారగింపరతండ్రి! పాయసమొకింత॥ ౫
- గీ॥ పాకనైపుణి వ్రడసప్రకరమునను
 నవరసంబులు దొలుకాడ నలిననయన
 మమతగావించె భక్ష్యభోజ్యములు నీకు
 మారువడ్డించుకొని తృప్తినారగింపు॥ ౬
- గీ॥ నవశరీరమనుమంబుల నవకమొప్పు
 మమతమేసికి నెనవచ్చు హృద్దవంబు
 గలిగి హైయంగ వీనంబు నొలుకుచున్న
 యాయపూపంబు నొక్కింత యెత్తిచూడు॥ ౭
- కం॥ అని తరిమితరిమి వడ్డిం
 చిన జననికి మారువల్కు సిగ్గులుచును వం
 చినతల యెత్తకయే భో
 జనమును నెట్లెట్లాచేసి చనఁజూచునెడక॥ ౮
- గీ॥ అఁగుమొక్కింత తాంబూలరాగమేని
 తోఁచు నీమోముఁజూచు కొతుకముతోడ
 వక్కలాకులుచేఁబూని వ్రణయమూర్తి
 మమతన చెప్పడు నిదిగో విద్యమునొసంగ॥ ౯
- గీ॥ పండుటాకులమీఁద నీ న్వచ్ఛమైన
 ముత్తియపు సున్నపుంబూ పాలుపు తలఁప

విరహదోదూయమానయా వెలచిమేనఁ

పర్యపాండిమమట్టుల వరలుఁజూడు॥ ౧౦

గీ॥ ముక్తసంగుఁడు మీతండ్రి పుణ్యతీర్థ
సీపఁజరియింపఁ గపిలుండు దేవహూతి

కటులు తెల్పుదు నీవు నాకన్న, నీకె
యెను చెప్పంగవలసె నింకేమియందు॥ ౧౧

గీ॥ కులము మర్యాదలెన్నక కులటనొకతెఁ
దగిలి కులకాంత నిరసింపఁదగు నెతండ్రి
పావనంబైన తులసిని నేవగించి
లలిఁగలంజముఁ జోపించులాగు నకట॥ ౧౨

గీ॥ కుడుచునప్పుడు చవిఁజూపి చెడుగుదిండి
పిదపఁ బరిణామశూల దోపించునటులు
సానితగులంబు పర్యవసానమందు
దుఃఖకరమంచు నీమదిఁదోవదెటులు? ౧౩

మ॥ విరహార్తి నయనాబ్జయుగ్మమున నుద్వేలంబుగా
బాష్పముల్

దొరఁగఁగనీకు నమంగళింబనుచుఁ దదుఃఖాభినింకించి, ని
ద్దరయంగూడునురోసి నిన్దలఁచునీతోరంపుటిల్లాల్లిపైఁ
గరుణాపాంగములొక్కమారు పరగంగాఁజేయుమీ

పుత్రకా॥ ౧౪

కం॥ అనిజనని హితముఁ జెలుపఁగ

వినయముఁజోనాడి యతఁడు వికవికనగుచున్

చనుఁబాలు దాపు బిడ్డకు

వినిపించినరీతి నీతి వివరించెదవే॥ ౧౫

ము॥ ననునేనున్న సహింతుఁగాని జననీ! నానాకళాచాతురీ
ఖనియాదానిని సానియంచును దిరస్కారంబునేయంగనో
ర్వనుజూ దానికిఁగల్గు నమ్రతయు విశ్వాసంబు సౌజన్యమే
ననితారత్నములందుఁ గల్గవు వృథావాగ్వాదమింకేటికి॥

గీ॥ సానులందు నరుంధతీసతినిఁబోలు
శీలవతులునుగలుగరే? సిగ్గులేక
కులముకాంతలు దిరుగరే కులటవృత్తి
యార్జవంబున్నె యభిజాతలైనమాత్ర॥ ౧౭

కం॥ అనికనలివలికి యవినయ
మున జననిఁ దృణీకరించి పోయెను వారాం
గనఁగనఁదనతడయుటకది
మనమునఁ గోపించునంచు మనికితమెనఁగ॥ ౧౮

కం॥ ఈరీతి నతడుడు ధర్మా
చారమునకు దూరుడగుచు సానులవాడక
జేరిన దూరెడు నత్తును
వారించుచు మమత మృదులభాషనిటులను॥ ౧౯

ఉ॥ అత్త! యిటాడన్యాయమగునమ్మ! మహామహానీడు
సూను న

ర్వోత్తము ధర్మసూక్ష్మవిదు, నూరకెనాపతిజారకాంతలక
హత్తెడునట్టివాడె? యలయంగనయం దెదియే ననన్యమా
సత్తఁగనంగఁబోలు గుణసాగరలుండరె వారకాంతలక॥

కం॥ గండకియను వారస్త్రి
మిండఁడెవతియన్న వ్రతముమెయికొని విమలా

ఖండయశంబుంగొని యా

ఖండలుపదమందె నట్టిగాధల్ వినమే॥

౨౧

గీ॥ అనినఁ బక్కున నవ్వ రత్నాంబయంతఁ

బడువుఁగత్తె వత్తివతాత్వమును నెఱపు

వితకతయేడ నేర్చితి వెఱిపిల్ల!

ప్రౌద్ధగడవకు చెవుమ యాసుద్దియనుడు

మమతయిట్లని వినిపించె మధురఘటి॥

౨౨

గీ॥ మచ్చరంబున నచ్చరమచ్చకంటి

చెలువమునుగెల్వఁజాలిన కలికితనము

గలిగివిటశేఖరుల కల్పకంబనంగఁ

గలదు గండకి యన్వారకాంత యొకతె॥

౨౩

చ॥ తనుమదిఁగోరిచేరెడు నతండుదర్పిడుఁడొ, భాగ్యవంతుఁడొ

యనుననుమానమూనక శుభాంగుఁడు వీఁడు కురూపి

యీతఁడం

చనక, యరోగి రోగియనియారయకుండఁగఁబూర బుద్ధితో

దినమునకొక్క పూరుషు నతీమణిసేవయొనర్చు భర్తగా॥

క॥ వింతగు పాత్రివత్వముఁ

గాంతామణి యిట్ల నెఱపుకాలంబున శ్రీ

కాంతభజింపఁగ హరియే

కాంతంబుననున్న వేళఁ గలహాశనుఁడు॥

౨౪

గీ॥ దర్శనముగోరి యేతేర దానవారి

చనపు మెఱయఁగ రప్పించి నముచితాస

నమునఁగూర్చుండఁబనిచి యోనారదా! వి

శేషములుదెల్పుమన్న నాసిద్ధుఁడనియె॥

౨౫

మ॥ జగమున్ జేసి భరించి త్రుంపంగల ప్పా సర్వేశ! నీలోన నే
జగముండుం దలవొసి చూడంగఁ బ్రవంచం బెల్లనిరూపె వ
న్నగ నాయీ! భవదీయలీలంగనియాసందింపఁగాఁ గోరిము
జ్జగ మేప్రొద్దులసంచరించెదను యుష్మత్క్రితనాసక్తిమే॥

గీ॥ లఖల భూతంబులకు సంతరాత్మ సీవు
తేలియనట్టి యుదంతంబుగలదె జగతి
నద్భుతంబులు నీలీల లబ్ధనాభ!
నేన వినిపింప విన వేడుకేని వినుము॥

౨౮

కం॥ అను సంతలోన వాణీ

వనజాసన నాంబళివులు పద్మాక్షునిద
ర్శనమునకే తేరంగనా

మునివగుడా ముప్పురనిట్లు పొగడెన్ భక్తి॥

౨౯

కం॥ వెలిచూపులఁ దిలకించుచు

మలినులుమిము మువ్వురని భ్రమంపడుదురు లో
వలిచూపులఁ దెలివొందిన

యలఘులు మీరొక్కడఁట యరయుదురెలమిన్॥ ౩౦

గీ॥ భేదబుద్ధిని హరియింపఁగాదె మున్ను

మూడుమూర్తుల నొక్కమై పొందుపఱచి

జగతి నవతారమెత్తి తీర్వర! తరంబె

యద్వయ బ్రహ్మమయు లీరలంచుఁ దెలియ॥

౩౧

గీ॥ నీవస్థప్లింతు జగము వాణీ సనాథ

క్షేమమరయు సునీవ లక్ష్మీ సనాథ

స్థలయ మొందింతు నీవ యంభా సనాథ

పనులు వేటొట నామరూపములు వే॥

౩౨

గీ॥ అనుచుస్తుతియింప వనజాక్షుడెలఁతి నెవ్వ

చిన్ని వెన్నెల మోముపైఁ జిందులాడ

వెంత లేమాకు నీర్హతవిధములివ్వి

క్రొత్త ముచ్చటలున్నవా కొనుమనంగ

గీ॥ అవధరింపుము దేవరా! యవనియందుఁ

గలదు గండకి యన్వార కాంతయొకతె

దానికెందుఁ బతివ్రతాత్వమున నెనయు

నతుల ముజ్జగమువఁగన జాలమనిన ।

3౪

గీ॥ బూతుపొగడిన యట్టులా భోగకాంత

మహిమవరించెదే? లోకమాత లొద్ద

నతుల గుణాలములుబ్రహ్మచారి వీవు

తెలియ నేరుతెయంచు పాగ్దేవి నవ్వె ।

3౫

గీ॥ కాలునిలుకడ లేక జగంబులందు

నల వెఱుంగక తిరుగు కయ్యాలతిండి

మాటలొకపాటిగాఁ గొనమనకుడగునె

యనుచులాఘవ మొనరించెనభీతనయ ।

3౬

గీ॥ మగనివలనునఁజిక్కిన సగము మగువ

నతుల చరితంబులని నిజపతినిఁజూచి

యూరకుండెను బలుక కఠోక్తిలోనె

సిరియు, పాణియుఁ బకపక చెలఁగినవ్వ ।

3౭

ఉ॥ అంతట శౌరి దేవముని యాననముందిలకించి భారతీ

కాంతవచించు వాక్యములు కంజనివాసిని పల్కుతీరునా

లింతె ఛలోక్తి కాడితొవలీముఖచిత్తలుగారె భోగపుం

గాంతలునార దా!నిజముగా వచియింపుముసానివృత్తము

గీ॥ అనినఁ జేతులు జోడించి యజ్ఞనాభ!

లోకమాతల శీలంబుమీక యెఱుక

వారివర్ణింపఁగా నాశువశమె, యల్ల

సానికొనగొట్టి బోలరే మానినులన ॥

3౯

కం॥ అరవిందాక్షుండంతట

దతహాసము మోముపైనఁ దాండవమాడక

బరిహాస లీలమై యిం

దిరఁ జూచుచునిట్టులనియె దేవమునికిదా ॥

౪౦

కం॥ మాసతిమున్నగు మున్వీర

మాసతులని విడిచిపుచ్చి మాకందఱకుం

జేసితి గౌరవమైనన్

మాసంగతి తెలియకున్న మాలోమాకే ॥

౪౧

శా॥ నాసంసారము నీవెఱుంగవె జగన్నాథుండనన్ బేరగా

నీసంకోచమువీడి చెప్పెదను, బత్నిచాపలత్వంబునక

వాసింబాసి కృశించి దాగువయితిక భక్తాళినన్నెవుల

క్షీణసంభావ్యుడనంచుఁ జేర్కొనమదిక సిగ్గయ్యె

దుక నారదా! ॥

౪౨

కం॥ నినుబోలు 'నాపులొద్దను

మనఁచునంగల భారముడువ మాటాడుటకే

వనజాసనుండు నోవడు

తనతలవాకిటను వాణితలంగక యుంటా ॥

౪౩

కం॥ శర్యుండొకరుండె మాలో

భార్యతిఁ గరఁగించె నామెవశవ ర్తినియె

నిర్వృత్తిని జేయువానికి

బర్వతమే వంచినాడు పావ్యతలెక్కే ॥

౪౪

గీ॥ అనిన గౌరీకుడిట్లను నబ్జరాభి!

తడవ నేమిటికయ్య మాగొశనయిచట

కలఁతెవెట్లకు మానహంకాళి కిప్పుడు

కొమ్మకరుణింపదే నశక్తుండఁగానె ॥

౪౫

గీ॥ అనుడుఁగటకటఁ బడివాల్సినయ యంత

నకట యిల్లాండనిటులాడి న్యాయమగునె

వనజ దళనేత్ర! నీకినపాయిని నయి

యెప్పుడు భజించుచుంట నీవెఱుంగవైకొక్క ॥

౪౬

గీ॥ ధరణిలోపల రామావతారమందు

నకట! నను నీవుపఱి నయట్టి పాట్లు

జేసినట్టియవజ్జయు నెఱుదేన!

మఱివ వచ్చునె యెన్ని జన్మములకైన ॥

౪౭

కం॥ చలనంబెంతగఁ గల్గె

జెలియలికట్టలను మీఱు చెన్నటి తనముల్

గలుఁగవు తెలియవై నా

కులమున గోపాలబాల! గోపీలోలా ॥

౪౮

ఉ॥ కోడలు మాటకారియని కోడిగమాడిన నాడుకొండుమీ

తోడని పార్వతీరమణి దుష్టత నాచిన దాచుకొండువా

యోడుచు మీహృదబ్జమున నొత్తిలి నే పడియుండనన్నుని

ట్లాడుట నాదు పెద్దటిక మాఱడివైనిదిమీకుఁ బాడియే॥

కం॥ పన్నగశాయికి నంతటఁ

బన్నగ భూషుండు వలుకుఁ బద్మాలయ

నిల్లెన్నగఁగఁ బాడియొకోటిజ

గన్నత సచ్చరితయగుటఁ గనకుండుదుమే ||

౧౦

సీ॥ మును మీనయిననాఁడు మురవైరిసీజోటి

యగుటఁ దెల్పెడి చూడు మక్తియుగము

ధులియకాచునీతోడ మెలఁగినందునఁజూడు

మీగాళ్ళ చందంబు మేఘవర్ణ!

కిటివోచు జగబాలపటలి నీవుంటచే

పంకేజమే, రాణివాసమయ్యె

మెప్పింపఁ గోరినిక మృగరాజమధ్య దా

నకనకంబడియెగా నారసింహ!

సీ॥ దైన్యమున నీవువడుగవైదైత్యునేడ

నుమ్మలించెనుగాదె కృశోదరి మును

పెన్నిచేసిన విశ్వాస మింతలేక

లాఘవంబునఁ దగవె యీలాగుపలుక ||

౧౧

సీ॥ అనుడు మధునూదనుఁడు మందహాసమొప్ప

మెలుక్కింత! యొక్కింత మేలమాడఁ

గమలతోఁబాటు నీవును గయ్యమునకుఁ

గాలుద్రవ్యుల యిది వివేకంబె చెప్పుమ ||

౧౨

సీ॥ అనుచునిందిరఁ దగఁగీత నబ్జనాభుఁ

డూరిడింపఁగ నంతనాసారసాక్షి

స్వామి! యెటుపైవవచ్చు నీసానిదానిఁ

బోలునతులెందులే ను పొడుపు లనిన ||

౧౩

చం॥ అరనిముసంబయేని కమలా! భవదీయకటాక్షలేశ మే

నరువయిఁ బర్వనోయతఁడనంతధనంబులతోఁజెలంగెడు

- అర నిముసంబయేని వెలయాలి కటాక్షము పర్వేనేనిసు
స్థిరచిర సంపదున్నతులు చేడ్వడు సానికి నీకు సాటియే ।
- గీ॥ సుదతి యొరులనుగూర్చి యసూయతగు నె
యల్ల యససూయపై బోటికరిగి మున్ను
మమ్ముఁ బఱచిన పాటులు మఱచినావె?
వాసికెక్కితె యామెతోఁ బంతమాడి ॥ ౫౫
- గీ॥ తగదహంభావ మెటువంటి తరుణిక్తెనఁ
బతనమే యగునమ్ము ముద్ధతులకెందు
వారభామినితో నీకుఁ బంతమేల
యనుచు హరిపల్కు శ్రీకాంత కనలియనియె ॥ ౫౬
- ఉ॥ ఎన్నఁడు మేరమీఱని సమిద్ధచరిత్రుని పుత్రినైనా
సన్నిధి సానిదానికినిఁ జాలరులోకములోని కాంతలం
చెన్నెడు నారదుండకట యీవెడమాటలుసైది యిప్పునే
మిన్నక యున్నలోకములు మెచ్చునె నన్నిఁక గేలి సేయవే॥
- కం॥ మగవారెనిన్నుఁ గాంచిన
మగతనములు గోలుపోయి మరులు కొనంగా
మగువలఁ జెప్పగవలె నా
నగధర! చెఱువఁగలేవె నర్తకి వ్రతముల్ ॥ ౫౭
- గీ॥ వలుకులిఁక నేల యిల్లాలిపదుపు నిలుప
నీకు బరువయ్యెనే గద నీరజాక్ష!
అన్న! శంకర! కావుమీవైన ననఁగఁ
గమల కన్నులుదాల్చె కంకణములంత ॥ ౫౮
- గీ॥ శంకరుడంత నిటను నరసిజాక్ష!
వింతయాగండకీ కాంత వితముకొంత

చూడనాకును నొక్కింత వేడుకయ్యెఁ
బోయివత్తుమురండు సమ్మాదమెనగ ॥

౬౦

గీ॥ అనిననంగీకరించిరి హరియు విధియు
నంతముమ్మార్తులవనికి సవతరించి
వారకాంతను జూడఁగా మాటువేస
ములు ధరించిరివారిలోఁ బురహనుండు ॥

౬౧

సీ॥ మేనిపైఁగలయంత మేర భస్మత్రిపుం
డ్రముల రేఖలు వికారముగఁదాల్చి
మనికట్టులను కంఃమునను కర్ణములందు
రుగురాకమాలికల్ పొదువఁజుట్టి
కుడిచేతితోనొక్క కడిది గంటవహించి
డాచేతితోఁబట్టి డమరుకంబు
జోలియనొకచంక వ్రేలంగఁగట్టి వే
టొకట మాసినప్రహరి లొట్టొట్టి !

గీ॥ తిరిపెమొత్తెడు జంగంబు దేవరవలె
వేశవాటికఁజొచ్చి యావిశ్వనాథుఁ
డల్ల నల్లన గండకి యిల్లు సీరి
జయమహాదేవయనుచు బిచ్చంబుగోరె ॥

౬౨

గీ॥ భిక్షుకునికేకవిని సీరజాక్షి హరుని
యర్చనకుదెచ్చె నక్షతలనఁగఁగుండ
సుమములను బోలనగు తండులములుకొన్ని
చిగురుదోయిబట్టి తాఁజేరవచ్చె ॥

౬౩

చం॥ తనదేసవచ్చువారవనితామణి గన్గొని యాదిభిక్షుకుం
డనుననఁబోడి! నిస్సనినయంతఁబురాంతకుకంటిమంటలకొ

జనినమనోజహంతకుడు చయ్యన తాపెనుభూలేమాచునకా
జెనకుఁగటా! యుపాయ మెదో చెప్ప మహాయముగల్గుకుం
డఁగఁ! ౬౪

౪౦|| అక్షతలేలా నీదం

తక్షితములె ముడము గూర్చి తనియఁగఁ జేయున్
రక్షింపు దయను తామర
సాక్షి! మరుబొరినుంటినని , వార్ధింఁక ॥ ౬౫

౪౦|| కులకాంతఁ గనునే లో

కులకెల్లను గాంతనగుదుఁ గులమున గణికక
వలచితవయేనినేటికిఁ
గొలిచెదనిను భర్తగాఁగఁ గూరిమిననినక ॥ ౬౬

ఉ|| దారువనంబులోన జడదారుల పత్నుల ముద్దరాండ్రసం-
సారముఁబాపి యేలుకొనఁజాలితిమ కథనలాభమానతుల్
గోరకయుంబు. నీగణికకుంబరితుప్పి యొనర్చినెట్లుచే
కూరుతుసామృతంచ మదిఁగొండల మందినరీతి దీనుడై॥

నీ|| పాడిపంటలులేవు వైడిగాసులులేవు

కలడెల్ల మాకొక్క గంగిరెద్దు
మాణిక్యఖచితమా మందిరంబులులేవు
మాకున్నయదియెల్ల మంచుకొండ
మేన గట్టఁగఁ జుట్టఁ జీనాంబరములేదు
వెలిపె మెల్లను మాకు వెల్లబూది
రాచరికము లేదు రాజ్రాయములేదు
వ్యాపారమదియెల్ల బైక్షవృత్తి

గీ॥ ధనవిహీనుడనే నెట్లుతలరుబోడి

పొందగలవాడ నిను సీదిపొందువాడ

కెటులుగెల్చెద నకట! పుండ్రడేముచావు

నేమియందువుయిక నాకేమిగతియే ॥

౬౮

గీ॥ కాలునకుఁబాటి మునుపుమృకంబు సుతుఁడు

హరునిబెనఁగిన చందాన నలరుబోడి

యసమనాయకు వలని భయంబువేర్చి

శరణమీవంచు నమ్మితిఁ గరుణఁజూడు ॥

౬౯

కం॥ నిరుపేదతనముఁద్రోవఁగ

హరుడిట్టులు వలక జంగమయ్యా! యేలా

యరమరిక నిన్నునేటికి

వరియించెద భర్తగాఁగ వ్రతమిదినాకున్ ॥

౭౦

చం॥ చనువుననన్ను జేరెడుభుజంగుఁడు కదయొభాగ్యవంతుఁడో

యనియనుమానమూనను శుభాంగుఁడువీడు కురూపి

యాతఁడం

చనన యరోగి రోగియని యారయనే వినుపూర్ణబుద్ధితో

దినమునకోక్క పూరుషు నతిప్రమదంబునఁగొల్తుభర్తగా॥

నీ॥ అనిపల్కిగండకియతనిదోడ్కొనిపోయి

యర్హవాద్యములిచ్చి యాదరించి

బడలిక తీఱంగఁ బొదంబులను బట్టి

వింజామరముతోడ విసరియంతఁ

గమ్మనూనియఁ దెచ్చికరకంకణకాణ్డ

ములుసెలంగఁ దలంటి నలుగు పెట్ట

గమకించున్నంత న్నాకాంత విస్మయ మొంద

విటవేషధారుడొ విషను నేత్రుఁ

గీ॥ డొడలి నిండను దుర్గంధ యుతములగుచు

నంటఁజేరఁగఁ జూడఁగా నలవిగాని

వ్రణశతంబులఁ గాన్పించె వారవనిత

వ్రతిపటుత్వము నొక్కింత పట్టిచూడ ॥

౯౨

ఉ॥ ఏవ మొకింత లేక నలినేక్షణ వానివ్రణంబులన్ని నే

ర్వావహిలంగఁగడి వినయబెనఁగన్ మృదుశయ్యఁజేర్చినం

భావన మొప్పవానికి నవర్య యొనర్చుచుచు నిడకొల్పగా

భావచతుర్వసుందరుఁడుబ్రాహ్మణుఁడొక్కఁడునచ్చెనంతలో॥

గీ॥ బ్రహ్మ తేజంబు రూపొంది వచ్చెననఁగఁ

బాలుచు విప్రున కంతనాముద్దుగుమ్మ

యతిధి సత్కార మొనరింప నల్లనగుచుఁ

దేనలొలికెడు భంగి ధాత్రీసురుడు

నీ॥ అభికులంబునకన్న నలుపెక్కుఁగాకనీ

యలకలెల్లప్పుడుఁ గులుకులాడి

అబ్జవైరికిఁ గల్గుహానివృద్ధులు లేక

నీమోమురుచియెప్పు నిలుచుఁగాక

పతనంబు లేక యుద్ధతి నెసంగెడుఁగాక

జక్కవకవ మించిచన్నుదోయి

అడుసుఁ ద్రొక్కక భర్మహర్మ్యాం తరమ్ముల

నడుగు దామరలెప్పు డలరుఁగాక

గీ॥ లలిత కళలకు నెల్లను నిలయవగుచు

ధరణిపిటులకు మేలిచింతామణివయి

- యాయురారోగ్యములు గల్గియమన
 వరలుపపుగా? నిత్యసౌభాగ్యగచ్ఛిషు
 కం॥ అన్నులమిన్నా! నీసాగ
 సెన్నగ నావాణి చాలదేలా మాటల్
 తిన్నగఁ గొగిటఁజేర్చి బ్ర
 సన్నతనన్నేలుమింక నఖి! యను నాలోన్ ॥ 21
- కం॥ అబ్బబ్బ! యితఁడు మన్మథు
 నబ్బసుమీ రూపమెన్నననఁగనుకొండ
 బిబ్బోకవతినిఁ జేరినఁ
 దబ్బిబ్బె యదియుభక్తిదళుకొత్తంగన్ ॥ 22
- కం॥ వినయమునలేచి మ్రొక్కఁగఁ
 బ్రణయము దీపించు చూడ్కిరాజీవాక్షిన్
 గనుఁగొని వనితాజనతా
 మనోహరుండతఁడు మృదుల మధురోక్తులతోన్ ॥ 23
- కం॥ సిరిలెక్కఁ గొననుజూ నీ
 వరిరంభ సుఖంబు గలుగవసుధన్ నీమం
 దిరి సేవై కుంఠంబని
 కరిగమనా! యుగము క్షణముగా నెంతయుదిన్ ॥ 24
- చం॥ అనవుడు వారకాంత వినయంబున నిట్లనుధన్యనైతినే
 ననఘచరిత్ర నీవిటుల యాచితరీతిని నాదు మందిరం
 బునకరుదెంచి ప్రీతినను బొందఁగఁగోరుటఁ జేసియైననా
 మనవిని చిత్తగింపు నియమంబొకఁడున్న దలంఘనీయమై॥
- కం॥ దినమున మునుముందెవ్వఁడు
 మనమునననుఁగోరినాదు మందిరమునకున్

- జనుదెంచు నతఁడెన్నఁటికి
ననునేలఁగఁ దగినయట్టి నాథుండనఘ ౮౧
- గీ॥ మొదట మదయంబున నెనన్నుమదినిఁ గొం
యల్లజంగంబుదేవర యరుగుదెంచె
వెనుకనరుదెంచె సంతసీవిప్రవరుడు
వ్రతము నేఱవేర్పవలయు నెబ్బంగినైన ॥ ౮౨
- క॥ తడయఁగ రాదిట నాతని
యొడలెల్లను వ్రణములయ్యెనుచితవిధిన్నే
బడలక సేవయొనర్పఁగ
వడినేఁగఁ గవలయుఁ బోయివచ్చెదనింకన్ ॥ ౮౩
- క॥ వారాంగన యిట్లనఁగా
నారాయణుఁడాపెఁగాంచి నవ్వుచుఁబలికెన్
ఔరా! జాణతనంబన
నీరీతిఁనుండ వలదె యింతులకిలలో ॥ ౮౪
- క॥ లంజెకుఁ బొత్తివ్రత్యము
వంజకుఁ జనుబాలు కటికవానికి దయయున్
గంజాక్షికలవె నీకీ
జంజాటంబేల వినిన సరసులు నగరే ॥ ౮౫
- క॥ సిరిగల వాడనునిన్నున్
వరియించినవాడ రసిక వద్యుడవలతే
నఱచేతన్ వైకుంఠముఁ
దరుణీ చూపంగఁజాలు దక్షుండనగుదున్ ॥ ౮౬
- క॥ అదిరా! వెలయాండ్రిల సరి
పదరానదురేగి పొదివిపట్టక యిటున

మ్ముదురా యీమదిజంగము

మదిరాక్షి చెదరెనేమె? మాననమిపుడున్ || ౮౭

ఉ॥ ముద్దులగుమ్మ జంగము విభూతికిమెచ్చితోకాకవాని గం
గెద్దునుజూచిమేలు పడితే, చెడఁబుట్టితి సానులందునీ
సుద్దులమాని పంచశరసుందరులై నినుఁగోరియున్నమా
యిద్దరిలోన నొక్కని యభిష్టము నేటికిఁదీర్పఁ గాఁదగున్॥

క॥ అనగా నిట్లనెవారాం

గనయనఘా! నీకుఁ దెల్పుఁగాఁ జాలుదునే

మనమునఁగినియకనీదా

సినినన్నున్ పైఁచిపురుషసింహమ! వినుమా॥

క॥ నాలుగు పురుషార్థంబులఁ

జాలఁగఁగామంబునందె సహజముగ నరుల్

లోలత మెలఁగుటఁ గులసతి

శీలముఁగాపాడ ధాతస్పృహచెమమున్॥

ఉ॥ రూపమురూప్యమో యనికరూపులఁబేదలనొల్ల మెనివా

రావఁగరాని కామవశులై కులకాంతబలాత్కరించునన్

బావములేపుచెంది యనవద్యకులంబులు సంకులంబులై

లోపముఁ జెందవే? వసుధలో నకలంబగు ధర్మపద్ధతుల్॥

క॥ ఒకనికి నొడఁబడి పై వే

తొకఁడా తనికిన్న భాగ్యయుతుండని ప్రథమున్

గికురించి నఁబేరీసునఁ

బ్రకటముగాఁ బోరుగాదె వారిద్దఱకున్॥

క॥ అన్నల మిన్నకున్నమును

పన్నకుఁ దమ్ములకుఁ గలహమకు ననికాదే

- పన్నెనువారి కనియమం
బన్నారదమాని పాండవాగ్రమహిషికిన్ ॥ ౯౩
- కం॥ బృందారకబృందమ్మలఁ
జిందర వందరలు గాఁగఁజెనకిన శూరుల్
సుందోపసుంద దైత్యులు
సుందరినొక్కర్తు వలచి చూచెడుటరయన్ ॥ ౯౪
- కం॥ ఉల్లము మధురిపు పదముల
నిల్లడఁ గావించి నియతవృత్తినిమదిలో
నొల్లమియు వలపు లేకే
నెల్లరకును దాసినగుచు నిష్టముఁ దీర్తున్ ॥ ౯౫
- గీ॥ ఈయఁజాలిన విటవర్జ్యుడిచ్చునేని
భక్తికైకొందుఁ గనకంబు శక్తిలేని
విటుని లేమిడిఁ గనిపెట్టి విసుగుకొనక
వలయుధనమిచ్చి పంపెదనలఘుచరిత ॥ ౯౬
- కం॥ మోమోటమేల చెప్పెద
నామనమున కెక్కవింకనయ గారంబుల్
సామీ! మొక్కెద నేటికి
నామనవిని చిత్తగించి నయమునఁ బొండి ॥ ౯౭
- గీ॥ ఇట్లు నిష్కర్షగాఁ బల్కియింతియంతఁ
గినియ వలదంచు భక్తివందనమునలిపి
వారివీడ్కొని యింటిలోవలికి నేగి
జంగమట్టులు దోచుభుజంగుఁ జేర ॥ ౯౮
- గీ॥ కపట విటవేషఘారి యాగణికఁ గాంచి
యంతరుగృత కల్గినట్లార్తుడగుచు

మూర్ఖియిటునటు పొరలి వాపోయి జన్ని
గొన్నరీతిని నేమేమొగొణగు కొనుచు
దుదకు మృతిని నటించెమృత్యుంబయుండు ।

౯౯

గీ॥ అంతఃగలవరపడివారకాంతయిరుగు
పొరుగువారల రప్పించి మునలివిటుని
జూపనెల్లరుఁ జచ్చెను జమియితఁడని
తెలువ మదిలోన నామె చింతించెనిట్లు ॥

౧౦౦

కం॥ నాపొందున నానందము
చేపడునని ప్రీతియెసఁగఁ జేరినయతఁడి
ట్లాపదను జెందెనక్కట
నాపాసమె కారణంబనంగావలయున్ ॥

౧౦౧

కం॥ ఏయూరో యేషేరో
యాయనదకు బంధులెవరో యెస్వరిఁ బిల్తున్
నాయంట నొక్కఁడిట్లు
కాయము బాయంగ జనులు కాటులఱవరే

౧౦౨

కం॥ ధృతిఁదూలక సహగమన
వ్రతమునఁ జిహ్నెక్కితనువుఁ బాయనయేనిన్
బతియగు నాకున్ విటుఁడను
కతిల్లెను వితథమగునుగా యీనాటన్ ॥

౧౦౩

కం॥ పురుష శతసంగమంబునఁ
బరిభూతంబైన తనువు వహిని వేల్పున్
బరువును బరిభవమెఱుంగని
పరిశుద్ధంబైన యాత్మ బ్రహ్మము గలియున్ ॥

౧౦౪

గీ॥ అ యభిమన్యుకొడుకునకిటులునాకు
శౌరిపదమీయఁ గలిగె భుజంగమరణ
మనుచుఁదలఁచెద వగఁజలయబ్జభా
చింతనంబునఁ జిత్తిపై నఁ జేర్తుమేను ॥ ౧౦౫

గీ॥ ఇట్లు దృఢముగ మదినిశ్చయించి యంతఁ
జిత్తిని బేర్పించి శవమందుఁజేర్చి యంత
బ్రాహ్మణోత్తములకును సువాసినులకు
సర్ధినొనఁగెను దంకున్న యర్థమెల్ల ॥ ౧౦౬

గీ॥ తరుణి ముమ్మారు చిటికెఁ బ్రదిక్కిణగుబు
సలిపి నిశ్చలభక్తిమై శౌరిఁదలఁచి
యగ్గిదగిలించి శాంతాత్మయగుచుఁ దాను
నధివసించెను జహ్నుగాద నదృశ్యముగ ॥ ౧౦౭

గీ॥ చుట్టుమూగిన జనులెల్లఁ జూచుచుండ
మృతక శేబరమంతట మింటి కెగిసి
యంతలో మాయమైపోయెఁ నచ్చరలును
బూలఁగురిసిరి నానివూఁగొడిపైన ॥ ౧౦౮

గీ॥ అనలకీలల మాటుగా, ననలసోన
లతివమైసోక నొడవిన యబ్బురంబు
విచిత్రవంబట్లు మాయ మోవితము కతన
నినుమడింపగ నిదిస్వప్న మేమొయనుచు ॥ ౧౦౯

కం॥ వెలవెలఁ బోవుచునపుడా
వెలవెలఁదుక బ్రాంతయెన వెనునెదుటన్
వెలసిరి, హరియుంబదువుల
వెలఁది మగండును శివుండు వినువీధిపయిన్ ॥ ౧౧౦

గీ॥ అట్లుసాక్షాత్కరించిన హరిహరాది
 లోకనాథులఁ బ్రీతినాలోకనంబు
 చేసియానందమునఁ జొక్కుచేడఁగాంచి
 వెన్నుఁడిట్లనెఁ జిటునవ్వు వెన్నెలొలయ ॥ ౧౧౧

కం॥ ముదితా! నీవరియించిన
 ముదిబంగంబీ హరుండె భూసురుడైనన్
 గదిసినవాఁడీ నలువయె
 పిదపన్నినుఁ జేరువిటుండ వెన్నుఁడనేనే ౧౧౨

కం॥ నీచరతి శీలమయ్యును
 నీచరతంబనఘమయ్యె నిష్కవటంబై
 తోచుట మేచకకుంతల
 వేచనవునఁ గోరునీయభీష్టంబిత్తున్ ॥ ౧౧౩

చం॥ అనుచుమురాం తకుండు కరుణాతిశయంబునబల్కగండకీ
 వనితవిప్రమయై పలుకుఁ బద్మద శ్రేక్షణ! దాసురాలనొ,
 ననుఁగ్నపనెంచిసంయమిజనంబులకున్ సులభంబుగానిమీ
 యనుపమదివ్య దర్శనమహా! దయచేసిలికేముకావలెన్ ॥

కం॥ సిరియును రూపము విద్యయు
 నరసతయును గొఱతలేక నరసిజనయనా
 వరలెడునీయురు కరుణను
 బురినెల్లడ రసికవరులు పొగడ నెగడుదున్ ॥ ౧౧౪

కం॥ వెలిచవులఁ దవులు తలఁపులు
 కులకాంతకె కల్లు మదినిఁగూడని వగుటన్
 వెలయాలనైననాకో
 బలజాక్షా! వలపెవెక్కుసంబై తోచున్ ॥ ౧౧౫

కం॥ ఆశా లేశం బాక్కడు

దాశరథీ! నాకుజాల తడవుగమదినా

వేకించినన్ను జూడఁబ

కాశస్థితి బొందెదీర్పఁగాదగు దానిన్ ॥

౧౧౭

కం॥ తనయుల నడుమున యదుసుత

కనివెంచని లోపమొకఁడు గలఁచుకొమదినీ

చనవునుఁ దగుదునేనికొ

దనయుఁడ వగుమయ్య నాకుఁదామరసామౌ ॥

౧౧౮

గీ॥ మారడనకుండె రహినాకుమారుడైన

మారఁజరలంతెతను బాసి మమతఁ గోసి

నందనతి పోల్కియనఁపమానందముచను

దేలిచుసారవాన్నిధి లీలఁగడతు ॥

౧౧౯

గీ॥ తనదుకులవృత్తికిని విరుద్ధంబుగాఁగఁ

గొడు! వగు మంచు వెలయాలుగోరనియులు

నొక్కతృటి విస్మితండౌచు నూరకున్న

శౌరిఁగనుగొనియిట్లనె సాంక్షిప్రేడు ॥

౧౨౦

కం॥ అడుదివేడినఁ బాడియె

వేడబమొనరింప నీకుఁబృథ్విస్థితివై

గ్రోడంబవగుట కన్నన్

గూడని పనియానె లంజ కొడుకగుట హరి ॥

౧౨౧

కం॥ అనివలుక శౌరి మదిలో

గినిసిన చందంబుదోప గిరిజాపతికి

ట్లను నాదుతత్వ మెఱిగియు

చనునే మేలంబులాడ సమయంబిదియే ॥

౧౨౨

ఉ॥ శంకర! చాలునింక నెకనక్కెము నాకవతార లౌల్యము?
కింకరుకౌచు నిండుమదికేవల భక్తిని గొల్పువారికే
యంకిలిసెప్పకే దయన నర్థినొసంగుల నాస్వభావమీ
పంకజనేత్రకోరిక నవశ్యముఁ దీర్తునపూర్వవైఖరిన్॥౧౨౩

క॥ అనినిండుప్రీతి గండకిఁ

గనుగొని హరిఁబుట్టులనియె గమలదళాక్షి

ననుఁగొల్పు భక్తులకుఁగా

దనఁజాలను వారలెద్ది యడిగిర యేనిన్ ॥

౧౨౪

క॥ కోఁమ్మా! చిర కాలముసా

ఖ్యమ్ములనోలాడి పిదపగండకియనఁగా

నిమ్మిసా వాహినివైసి

విమ్ముల చనఁమునిమ్మ యెల్లరకెప్పుడన్ ॥

౧౨౫

క॥ సాల గ్రామమునైచే

గ్రాలునవీ గిన్నెమండుఁ గంజానన! యీ

లీలన్ నీపుష్పఁడనై

చాలఁగ నీనచ్చర్చిత్రజాపెద మహిలో ॥

౧౨౬

గీ॥ వేశ్యకిట్టులు వరనిచ్చి వీమకొలిపి

వెలవెలంబోవు కలుములవెలఁ దిఁ గమల

గర్భసతిఁ జూచివారల గర్వముడువఁ

బలికె మురవైరి గంభీరభావణముల ॥

౧౨౭

చ॥ జగడము తిండిపోతనుచు సారెకు నారదుదూరుచుండునీ

జగతిని పామరత్వమున సత్యమెఱుంగఁ గనేరిశక్యమా

జగడములేలకల్లు నరిపట్కము గీటునఁబుచ్చి దృశ్యమా

జగమిది యెల్లనేననుచు శాంతివహించిన వారికెన్నఁగన్ ॥

కం॥ మమతా హంకృతులను వెన

వమనము నేయించి శుద్ధభావులఁ జేయన్

జేమి యానారద మునిరూ

పముతోఁ గయ్యాలఁ బెట్టువాడనునేనే ।

౧౨౯

కం॥ తనుమించిన గుణవంతులు

తనరారే యెడనటంచు గర్వముతోడన్

మినుమన్నుఁ గానకుండిన

వనజేక్షణ లార! పరిభవంబగు రూఢిన్ ॥

౧౩౦

ఆ॥ ఇట్లు హితముఁ దెల్పియింతుల బోధించి

కమలజనకు గరళకంఠునకును

సెలఁచెనుగి పంపి సిరితోడనేతేర

తనదులోకమునకుఁ జనెమురారి॥

౧౩౧

కం॥ అత్తా! యీకథ వింటివె

యుత్తములెందైననుందు రూరక యేలా

యుత్తిలపాటున దూఱగఁ

జొత్తువు నీసుతుని పరమశోభన చరితున్ ।

౧౩౨

కం॥ సృష్టిసితిలయ కారణ!

శిష్టావననిపుణ! దుష్టశిక్షాదత్తా!

అష్టాంగయోగ సులభా!

అష్టైశ్వర్య ప్రదాన! అఖిలనిదానా!

౧౩౩

మా! శమదమయుతవశ్యా! సత్తపఃకేశనస్యా!

కమలదళ నిభాక్షా! ఖండితారాతిపక్షా!

శమితసుజన పాపా! సాధుచిత్తప్రదీపా!
రమితనకల గోపీ! రమ్యగోపాలరూపీ!

౧౩౪

గ ద్య ము .

ఇది శ్రీ తిరుమల శ్రీనివాస త్రిలింగ మహా విద్యాపీఠ స్థాపనా
చార్య శ్రీ నాగభూషణ గురువర్య కృపాకటాక్షలబ్ధ
సారస్వతో పాసనాసాదిత సరస కవితావిలాస
శ్రీనివాస కవికృత తులసీదాస చరిత్రం
బను మహా ప్రబంధంబునందు
త్పతీయా శ్వాసము
ఓమితి శివమ్.

శ్రీ శ్రీతుల సీదాన చరిత్రము

చ తు ర్థా శ్వా న ము

రాధావదనాబ్జ చ
కోరా! యజ్ఞాన మ త్తకుంజరగణాః
తీరవ! యోగీంద్ర మన
స్సారసరోలంబ! నిఖిలజగదాలంబా!

కం॥ ఈలీల మారలీలల

లోలుండై వేశ్యయింటిలో లోగకడు
శ్రీలుండు దులసీదాసుండు
కాలముగడువంగఁ దండ్రుగాశీపురిలోన్ ॥

౨

కం॥ సశ్వరము దుఃఖములము

విశ్వంబనిరూఢిఁ దెలిసి విగతస్పృహుడై
విశ్వేశుచరణసన్నిధి
శాశ్వతమాపదముఁ గోరి శ్రద్ధాయుతుడై ॥

౩

కం॥ వసియించి యహరహంబును

విసువకరు ద్రాభిషేకవిధినాతండ

య్యసమాంబకు నర్పించుచు

ననమానపుభక్తి నంతరంగమున పొంగన్ ॥

౪

కం॥ కైలాసవాస! నాకీ

కైలాటపు బ్రదుకురోతగాఁ దోచెను నీ

కైలాస్యమాడు జిత్రము

కైలాసున నుద్ధరించి కరుణింపఁగదే ॥

౫

కం॥ సర్వము సిద్ధంబనియం

తర్వాణులచాయఁ బలికిదంభము సేర్పిన్

గర్వింపుఁ బనులుపండిన

నిర్వేదముఁ జెందునరుఁడు నిష్ఫలమైనన్ ॥

౬

కం॥ ఆపదలును సంపదలును

మావతి! నీలీలఁగల్గు మర్మముదీనిం

బాపియగునరు నమ్మక

తాపముదర్పంబుఁ జెంది తత్త్వముమఱచున్ ॥

౭

కం॥ గంగాధర! నీకరుణా

పాంగముఁ బడయంగ లేని భ్రాంతాత్ములు దు

స్సంగముఁజెంచుచు సతతము

గాంగేయము కొఱకుగడ్డి కఱచెదరకటా ॥

౮

కం॥ హైమవతీధవ! తిలవఁగ

హేమంబున సుఖముగల్గునే? ధీరుండై

కామము గెల్చిననరుఁడెల

భూమానందంబుఁ జిత్తమున నే కాంచున్ ॥

౯

ఉ॥ త్రుంచినఁగ్రమ్మరన్ మొలచురోమములట్టులుకోరై లేమిగా

వించినమోసులెత్తుచును విభ్రమమందఁగఁజేసి చిత్తమం

దించుకయేని శాంతిగన నీయపుపాయముఁగాన నేయెడన్
బంచశరారి! నీదుగుడిపంచ నకించనవృత్తినుండుదున్ ॥ ౧౦

కం॥ లోకాతీతుల చరితల

నే, కాలువ్యంబుఁ జూపనెంచెడియాదు

ర్లోకముఁ జేర్చకకరుణా

లోకనముల సాఁకుకునీలలోహిత! నన్నున్ ॥

౧౧

కం॥ చెడఁగొట్టెడివాఁడొకఁడును

జెడియెడువాఁడొక్కరుండె శివశివ! తలఁపన్

జెడఁగొట్టినఁ బడగొట్టినఁ

గడ తేర్చిన నఖిలమునకుఁ గర్తృవునీవే ॥

౧౨

శీ॥ సోకహమనఁజూలు నద్వైతమమరియున్న

లోకనిందకు నేలఁ జీకాకుపడఁగఁ

జేతినఁదనంత తలగడఁ జేసికొనగఁ

* దిమ్మిరెత్తిన నేరితోఁ దొమ్ములాడు ॥

౧౩

కం॥ చంచలచిత్తుల పంచవ

పించినఁదేజంబు దఱుఁగు సిద్ధులకైనన్

గాంచనమైనను బారద

మించుకతగులంగఁ గాంతిహీనత నొందున్ ॥

౧౪

కం॥ సరస గతిఁగాను పించియు జహ్నుతనయ

నీచగతిఁబర్చు నొకవేళ నిన్నువిడక

తైలసుతయయ్య నుమ, మేనుసగమొనంగ

శివశివా! యిదీప్రకృతివైచిత్ర్యమహిమ ॥

౧౫

కం॥ మంత్రిత్యమబ్బినంతస్య

తంత్రుడనని విష్ణువీఁగి తలపేదిభవ

త్తలముఁదెలియక తెలియను

దంత్తుల నాడించునీస్వత్తలతతసాంబా! ॥

౧౬

శం॥ దిక్కుల నన్నిటిగల్పిన

నుక్కివులకుఁ జిక్కకెవ్వడుందువు సాంబా!

దిక్కులంబుల నెన్నక

దృక్కైశేషించినిల్చు ధీరులదిక్కై ॥

౧౭

శం॥ అధికారలౌల్యము మనో

వ్యథఁబెంచును నీచజనుల యాశ్రయమొసఁగున్

మధువైరి మఱవఁ జేయును

విధిచోదితపథముఁ బావు వెంగలిఁ జేయున్ ॥

౧౮

శం॥ చేరెడు నేలకు దొరతన

మారా! యింతటికెయెంత యకాదృత్యముదు

ర్వారుండవీవు దలఁచినఁ

గారాకులుడుల్ల నట్లుఁగాఁబడిచెడరే ॥

౧౯

శం॥ వ్యాపారా పారమహా

కూపారమునందు మున్సిక్రుంగకయుండన్

దేపై తరి మించకమున్

గాపాడుము దరినిఁ జేర్చిశారీనాథా !

౨౦

శం॥ కూలికి జేజేయనియెడు

కూళలసభలోన నదియె గొప్పనుకొనుచుం

బ్రేలెడి శుంతలు నేటికి

నేలికలై వెలపిరకట! యేలిక చదువుల్ ॥

౨౧

శం॥ కూలికి లీలఁగ నేడ్చెడు

పోలికరొక్కంబునానఁ బొగడుదురంతే.

కీచిది తెలిసియుఁ దెలియును

బాలేందుకలాఁ! మోహవద పరనశ్చలైః ||

౨౨

గీ॥ విశ్వనాథుల నీరీతి వినునీసేసి

యన్నపూర్ణకు భక్తి సాష్టాంగమెఱంగి

కాలభైరవునర్పించి గణపతికిని

బ్రణతిఁగావించి కాశీపురంబు వెడలి ||

౨౩

గీ॥ గయను బితరుల నర్పించి కరముభక్తి

ప్రీతినంతట నతఁడు త్రివేణిమునఁగి

యుచితరీతిని రామునయోధ్యుఁగొలిచి

మధురకుంజని పార్థసారిధి భజించె ||

౨౪

గీ॥ ఇట్లులు తరమునఁ గలయట్టిమేటి

క్షేత్రముల నెల్లభక్తిచేచెరికొలిచి

దక్షిణాపథీదేశ పథంబువట్టి

యచటి క్షేత్రంబులనుజూడ నానఁజేసి ||

౨౫

గీ॥ పూరికింజని యచట సమ్మాదమునను

దారుమూర్తిని గొలిచి వందారు వగుచుఁ

బ్రార్థనముఁ జేసెనంత సింహాచలమున

వైరి భీకరుఁడైనట్టి నారసింహు ||

౨౬

కం॥ తమిఁగాంచె నంతటను గౌ

తమినాతఁడు రాణ్య హేంద్రధామమునందు

త్తములైన బుధుల గోష్ఠిన్

దమమెల్లను బాఱదోలి ధన్యాత్ముఁడై ||

౨౭

గీ॥ విజయవాడకు నంతట వెడలియచటఁ

కృష్ణవేణి మునుంగుచు నింద్రకీల

శైలమధిరోహణమునేసి చాలభక్తి

కనకదుర్గాంబనిట్టులు వినుతి నేసె ||

౨౮

కం॥ నతిసేసిన నుతిసేసిన

సతతము నీమంత్రజపము సల్పిన నాయు

న్నతి కొఱకుఁగాకనీకై

హితమేమి యొనర్పఁగలను హిమ్మశైలసుతా ||

౨౯

గీ॥ కనకదుర్గాంబ! నీవదకమల యుగముఁ

గనక, సంసారవహ్నిలోఁ గమలుచును న

కనకఁబడుచుండు పామరజనులసీస

కనికరించకయున్నను గతియిఁకెవరు ||

౩౦

ఉ॥ అంతయునీను లీలయిసుమంతయెఱుంగను మోహవార్ధిలో

ముంతువు యుద్ధరించిభవ మోచనమిచ్చి సుమేరుశృంగమం

దుంతువు నాకదేమిటికి యోగమొభోగమొ నీదేభారమ

త్యంతమునిన్నె సమ్మితిని యార్చెదోతీర్చెదవో వరాంబికా॥

మ॥ దయసేయంగదె దివ్యసేవ్య! త్రిజగద్భద్రాను సంధాయినీ!

దయసేంగదె విశ్వనాథహృదయాంతః కర్మ కావాసినీ!

దయసేయంగదెయ్యాశ్రితావనమహోదారవ్రతా! శాంకరీ!

కయిసేయంగదెభోగి భూషణుని యంకంబంచునీబాలునిన్॥

చం॥ తిరిగితి నీనుఁగోరి మృగతుష్టల వెంబడినింతకాలమ

మృరో! కడుడస్సినాడను ప్రమాదములొకను గల్గకుండసా

దరమతి నన్నఁగాచి వితథంబగు కోర్కెలనార్చి నీవదాం

బురుహమరంద పానసుఖమున్ దయసేయకె ప్తిష్ఠఁదీర్పవే॥

కం॥ ఉడుటుననా యీరచ్ఛల

వదరుచు నీపాదభక్తివదలుదునేమో

పదిలము సేయుమునామది

నెదిసేసిన నీదు సేవయే యానటులన్ ॥

38

కం॥ పటగడలమే యనలవడె

మొఱకడమున నింటిజాడఁ బోవకయున్నన్

మఱచునె గొల్లండఱవల

నెఱిఁదప్పిన విడువకమ్మ నీవాడఁజుమీ ॥

39

కం॥ కేరుచు నినువిడి తిరుగన్

నేరిచె నీతఱపిదూడ నిశ్చంతమెయిన్

గేరడముసేసి యంబా!

దూరముపో నీకు మిద్ది దుష్టజగము నూ!

3౬

కం॥ నీవాడఁ జమ్ముజననీ

నీవాడనె యెపుడునిల్తు నిశ్చింతమెయిన్

నీవాడించినఁ బలుకుదు

నీవాడించినఁ విధమున నెగడుచు జగతిన్ ॥

32

గీ॥ కనకదుర్గను నేవించి చనియతండు

గాళహస్తీయుఁ దిరుమలఁ గాంచిపురము

వ్యాఘ్రపురమును దర్శించి భక్తవరుఁడు

రంగవాఘునిఁ గొల్చె శ్రీరంగమేగి ॥

3౮

కం॥ మధురిపు వీడ్కొనియంతన్

మధురాపురి కేగియెట నమాహితఁడైయ

వ్యధుఁడై మీనాక్షీపద

మధువాసెన్ భక్తవరుఁడమందప్రీతిన్ ॥

3౯

కం॥ చని యాత్మా రాముఁడు దా

ననంతశఁ దునమున కంత సధిక ప్రీతిన్

గనుగొని వినుతిం చెను వ

దృనాభునత్యంతభక్తి దైవారంగన్ ||

౪౦

అ|| తిరువనంతపురినిఁ దిరువీధులందునఁ

బైటలేకఁ బట్టబయలుగాఁగ

తిరుగు తరుణుల, దెనదృష్టుల ని గుడింప

కబ్జనాభుఁ గొల్పునతఁడె ఘనుడు ||

౪౧

కం|| అన్యో లోచన మెల్లన్

సన్యాసముఁ జేసియతఁడు శాంతాత్ముడై

కన్యాకుమారికిం జని

ధన్యాత్ముఁడు దేవి నీవిధంబునఁ జొగడెన్ ||

౪౨

చ|| ఇదియగుదూర్పునందమిదియేయగుఁబశ్చిమవార్ధియంచునే

దుదమొదలెన్న లేక భ్రమతోఁజరియించితిఁగన్యాకాంబ! నీ

సదసముఁజేరిచూచునెడ సాగర మొక్కడెయ్యెనట్లనీ

వదభ సనంబునన్ జగముబ్రహ్మముజేవుఁడునొక్కఁడొగదా!

ఉ|| నన్నెఱుంగంగ లేక జననంబు మొదల్కొని దుష్టసంగతిన్

మిన్నును మన్నునుంగనని నీచుఁడటంచుఁ దృణీకరించుటో

తెన్నుఁకిప్పుడై న నరుడెంచెనుఁ వీడనిసంతసించుటో

కన్నెకుమారి! నీవదన కంజమునందలి మందహాసములో ||

శా|| భేదజ్ఞానము పెంచి మూఢులిలఁగా పేయంబుతో గ్రానవా

సోదైవ్యంబులు గల్గునంచు మదిసంక్షోభించియోయంబ! నీ

పాదద్వంద్వముఁ గొల్వనేరకుగదాభావింపగాఁ బ్రేరేకున్

రా దేవత్రముబియ్యమిన్నియిడ రేరాకున్నెనిన్ గొల్చుచో!

ఉ|| మార! భవత్ప దాబ్జమహిమంబదియేమని చెప్పవచ్చుఁజం

ద్రాతవమట్లుఁ దిగ్మకరుడైననుజల్లనియెండగాయు, నా

గా తపనీయమా. ॥ నిసుంగన్నులఁగాంచి నయంత దాసుడై
చేతులు మోడ్చి నీచరణ సేవకుడొంగదె యెట్టిదుష్టుడేన్ ।

ఉ॥ హద్దుల మోటిదుష్టమును వ్యర్థమానాజగమందుదూరివల్
సుద్దులు. వల్కికూటికయి స్రుక్తితిఁ జక్కిలి దానఁగల్గునా
పద్దశయుంగణింపక భవాని! ననున్ గృహజూడుమమ్మనీ
ముద్దులు మూటగట్టునగుమోముస్మరించెదనాత్మ శాంతికై ।

ఉ॥ విద్దెలనేర్తుఁ గూటికయి వేసరకుండఁ గంగూర్తు విత్తమున్
బద్దెములల్లనేర్తుఁ బ్రతివాదులఁ గెల్వఁగ నేర్తునై ననా
కెద్దియొశాంతి నీదుపని మేల్వరి! నన్ గృహజూడుమింకనీ
ముద్దులు మూటగట్టునగుమోముస్మరించెద నాత్మ శాంతికై ।

ఉ॥ పెద్దలయెద్దఁ జేచ్చియవివేకపుఁ గొర్కుల నెల్లనార్చి నా
బుద్ధులజాలుమార్చి నగువుల్ గనిపించిన త్రోవఁగూర్చియా
పద్దెలన్నితీర్చిననుఁ బాలన సేయుమదంబ! యింకనీ
ముద్దులు మూటగట్టు నగుమోముస్మరించెదనాత్మ శాంతికై ।

ఉ॥ తద్దయఁగంబ! నీయడుగుదాహరలన్ భజియింప సుర్లభం
బెద్దియునై ననుంగలదె? యింత యెఱుంగ, కనంతతో నరుం
డెద్దియునై నఁ సేయును నిజేచ్ఛలఁ బొందగఁబందయాచునీ
ముద్దులు మూటగట్టు నగుమోముస్మరించెదనాత్మ శాంతికై ।

ఉ॥ నిర్దుఁగాంచి మేల్కొనుట నిశ్చయ మెట్టులు ప్రాణమెంతలో
నద్దిర జేహమున్ విడచు నారయజ్ఞానము దుఃఖములమై
బుద్ధిఁగలంచు నీదుపదముల్ పదినిల్పని నా స్తికాళి నీ
ముద్దులు మూటగట్టునగుమోముస్మరించెదనాత్మ శాంతికై ।

క॥ తనివ్రొ వడెంతచూచిన

జననీ! భవదీయసృష్టి శబలత యెన్నేఁ

గనినన్ ఘనముగు దృశ్యము

లనయముఁ గల్పించుచుండువద్భుత లీలన్॥

౫౨

కం॥ వెలిఱుడఁ దరమె? నాలో

వలనే చూపింపు జగదుపాదానందై

లలితంబగు నీరూపము

లలితా నీశన్న వేరిలంగలదె కనన్॥

౫౩

కం॥ కలయనినఁ గల్లయనను

గలకల్లను నీవెనుమి జగంబుననందున్

బలుపితమునగుచు మెలంగుట

కలదే నదియెల్లనీకుకలయె ననంబా॥

౫౪

గీ॥ అధినీతి నడచు గిచ్చాంబుర

విఠగదాచి యుచ్చులు విసి బుల

నేరపునగేగి ప్పూరింపనేసి యును

గజతంజనపురితేనె నడల్పు కనును॥

౫౫

సీ॥ దివ్యధరయలు దేవదాళిగురించి

వాగ్దోషముల వెల్లఁబరహరించి

సోమరసఁ జేర్చిహేమరిజఁ జెర్చు

గాఁగవారినిఁ గాఁపకలుషముడిపి

వరమోపరమహునఁ బరమేశ్వరధ్యాన

మునఁజత్తమాలిన్యను నుదొలంచి

సాధునజ్ఞున బృందనగనేవనంబునఁ

గలుషకర్మములెల్లఁ గడకుల్ద్రోచి

గీ॥ మోహలోభాది సంసారమూలములను

బలిమిఁ గూకటివేళ్ళతో నులిమివైచి

మోక్షలక్షీ సనాథుడై వున్నంతడు
మగిడి నిజపురికరుడెంచె మధువిరోధి॥

౧౬

గీ॥ ఇట్లుక్షేమంబుగా నతఁడిల్లునేర
సంతసంబును భక్తియు సందడింప
దనదుకాంతయుఁ గోడలువినతిసేయ
వారిదీవించి సుతుఁజూడఁ గోరునంత॥

౧౭

కం॥ అగడమునఁ దనకొమరుఁడు
బోగవు తాగలకులోఁగి పోయినవితము
ద్వేగమున భార్యతెలువఁగ
సాగరగంభీరుడతఁడు శాంతాత్ముండై॥

౧౮

కం॥ తననతిని నేర్పుతో సాం
త్వనవాక్కులబుజ్జగించి పలుకకలోలో
మనమునఁ గుమిలెడు నోడలి
మనికితమును మాన్చితన కుమారునిఁ దెలుపన్॥

౧౯

కం॥ తరుణముఁగని యొకనాఁడా
తురతన్ భుజయించి పెరటితోవనతఁడువ్రా
నరసిజతనమున నిల్పుచుఁ
గరుణాసాగరుఁడు దండ్రుగారాబమునన్॥

౨౦

శా॥ ఈ యాదేశము నాకయెల్లడల నెంతేసాహసంబాప్తుఁగా
గాయకేశమునోర్చినిన్ గనెడుకాంక్షన్ బ్రాణముల్ నిల్పియె
ట్లోయూతల్ నెఱవేర్చి యూతమున రానోయన్న! యొక్క
ప్పడున్

దాయంజేరవు సేమమూరయ విలెన్నాశైవసుం. బుత్రకా!॥

౨౧

అ॥ నదులువచ్చి కూడినను గూడకున్నను
 పెరిగిపోఁడొకింత తఱిగిపోఁడు
 కొడుకుఁగాంచి వార్ధి కొండంతగాఁబొంగు
 బుత్రమోహమెంత ముమ్మరంబో ॥

౬౨

క॥ ఈ యావిషయములం గల
 యాయద్భుతవిషయములను నడుగవు పోసి
 నాయంత నేనుబిలిచిన
 నోయనియో బలుకవకట యుక్తమె తప్పిడి ।

౬౩

క॥ మనమునఁదోచిన శంకలఁ
 జనవుననాతోడఁబల్కి | శద్ధమొయఁగా
 వినిచినదెల్లను నేర్పువు
 మునుపటి తెఱఁగెల్ల మాతొబూర్ణుడవైతే ॥

౬౪

క॥ నాతో భుజియింపక నీ
 వేతఱినోయిన్ని మెతుకు లెట్లులొతినియో
 హో! తహతనాఁబడి యరుగుదు
 వీతీరిది యేమినాకు నెఱుంగం దగదే

౬౫

క॥ వచ్చిఁ నింటికంటన్నన్
 ముచ్చట నేబిల్చినంతఁ బొరుగుననిలకే
 మ్రుచ్చువితంబునఁ దొడిఁబడి
 చెచ్చెరఁబోవంగ నేల చెప్పుమ కుమారా ॥

౬౬

క॥ ఓజలయోజలుమీఱవ
 యో! జడునటులక్కటకట! యున్మత్తునియ
 ట్లోజచెడియేల తిరుగుదు
 యోజనమింతైనఁగలదే యోగ్యతవలదే ॥

౬౭

కం॥ రాజద్రోహము సేసితొ

భూజనులను హింససేసి పొక్కుదువు మదన్?

మాజీవగట్టువీవను

నీజననికినాకుఁ డెల్ప నెగులెమిటికిన్ ॥

౬౮

కం॥ చేసిన దేకు గాసి

దోసమురాకుండునె విబుధులకేని భువిన్

చేసినపాపము చెప్పట

తోసరియను మాటవినవె దుఃఖంబేలా ॥

౬౯

కం॥ వశ్చత్తాపము గల్గి వి

వశ్చితులగు నాపులొద్దఁ బల్కుటయే పా

యశ్చిత్తమనుచు నెఱుఁగుము

నిశ్చయముగ ధర్మసూక్ష్మనిర్ణయ మిదియే ॥

20

చం॥ అపరిమితానురాగమున నాత్మజనీగతిబుజ్జించినన్

గపటము వీడి,వాఁడు దనకల్మష వృత్తముజెప్పకోకమూ

గపగిది మారుమాటఁబలుకంగనుజాలకయున్నఁజూచియీ

చవలని మార్దవంబున వశంసమజేయఁగరాదటంచనె॥

శా॥ ఓరీమూర్ఖుడ! యింత చెప్పినదేదోదాచి,లోమింగి,నే

ధీరుండాదునటంచు నెంచకుమ,యుద్వేగంబునంగక్కఁగా

నారోగ్యంబగుఁగాక హాహలత్యులంబైన యప్పాపమున్

గౌరీనాథుఁడుమింగెఁగా కొరులక క్రూర్యంబుసాధ్యంబొకో

కం॥ నీవెంతదాచి పుచ్చిన

నీవంకర నడతయెల్లనే దెలియనొకో!

నీవేత్రపవిడి చెప్పిన

భావము పశుద్ధమై ప్రభావముకలుగున్ ॥

23

౧౦|| నాయధికారముఁ బ్రోవఁగ

నీయఘముల్ దెల్పుమనను నీమదినియుపా

దేయంబెదియో చూడుము

హేయంబగు తెరువు విడుపు మెఱుంగవెపుతా || ౭౪

౧౧|| జంకుంగొంతును వీడిని

రంకుశముగసాని నరస నహములురాతుల్

కింకరవృత్తి మెలంగుదు

పంకేరుహగర్భవ్రాత బలమెట్టిదియో || ౭౫

౧౨|| సంసారాంబుధిలోన రి

రంకుశలమైతిపుత్రరత్నంబవు ని

స్పంశయమనుకొనఁగాఁగుల

పాంసన! యిటు తేలె నీప్రవర్తన మెల్లన్ || ౭౬

౧౩|| దక్షిణావర్తశంఖ సంతానమందు

క్షుద్రమైనట్టి యానత్తుగుల్లపోల్కి

వరమపావనమైనట్టి వంశమందుఁ

బుట్టినాడవు బ్రాహ్మణబ్రువుడవీవు || ౭౭

౧౪|| సోమరసంబుల భ్యమగుచోనదియెంగిలిదయ్యేనేనియు

గామనసేయుటాప్పగునుగాక యొకింత జగుప్సలేక, య

య్యో! మహిషాదిసత్త్వశతముద్ధతిఁజొచ్చి కలంచుగుంటనీ

రేమనిత్రాగఁబోవునువీనీ మది నెంచవె యుచ్చనీచముల్ ||

౧౫|| ఆకలియయ్యెంగానీ

మేకొని తిననొనెయేయమేధ్యంబైనన్

మైకముగమ్రెనె తండ్రీ!

నీకెక్కడ దొఱకె గామినీగ్రహమకటా || ౭౮

కం॥ కూడిన వీడిన స్వేచ్ఛం
గ్రీడించుట పౌరుషంబు రీతియగుచుగా
క్రీడామృగముల పగిదిని
నాడించినయట్టు లాటలాడెద వేలా॥ ౫౦

కం॥ విలిచిన వలపులవలనను
గలుగు నెయానంద మకట! కాంతనిజముగా
వలచిన నలయకయలుగక
కల్గినలేకున్నఁ గొలుచుఁగా నిజనాథున్॥ ౫౧

కం॥ ఒడలప్పగింప నేమగు
నెడమీయ దొకింతయేని యింగితమరయన్
బెడదారికీడ్చి విటునిన్
బడుగుంగావించి వారభామిని విడచున్॥ ౫౨

కం॥ నమ్మదు ధనమేమిచ్చిన
నమ్మకమమ్మకపునరక! నమ్మినయటులే
నమ్మించు విటులవీధుల
నమ్మించును వారిపశుగృహారామములన్॥ ౫౩

కం॥ అజ్ఞానఁగాని యా కా
యుజ్ఞాననుగాని సానికంటినయైనన్
గజభుక్త కపిత్థంబటు
నిజసారముగోలుపోవు నిజముకుమారా॥ ౫౪

మ॥ సదసద్వస్తు వివేకయుక్తమగు ప్రజ్ఞానంబునన్ భూరిశాం
తిద మానందనిదానమా నుపరతిన్ ధీరుండవైమించి పెం
చుదునాకీర్తినిఁబెంతుమోదమును శుశ్రూషావిధిన్ నాకునే
రెదురీలోకము నందనంగనకటాయితైవే పుత్రకా॥ ౫౫

౦|| తలకొఱఁగఁ బెట్టఁగాఁదన

యులెయేలర, రాజపురుషులుండరె శనమున్

వెలికిడ్వ నక్కటకటా!

పలుపలుకులి కేలవంశపాంసన! నీతోన్ ||

౫౬

౧|| అయయో! శిష్యభ్రాంతిత

నయు నెడలందప్పగాదె నాకేమిటికీ

స్మయమింక స్వేచ్ఛసందే

నయమారా! పిడెబంధనంబి కఁబోదున్ ||

౫౭

౨|| రామపదభక్తుఁడాత్మా

రాముఁడు తనకొమరు కొమగుఁబాయఁపుఁ జేతల్

రామావ్యాసాహంబును

నేమెయి మరలింప లేక యిట్లనుఁచుదకున్ ||

౫౮

౩|| తలతిక్క దీ మోహో

తల్లికకుఁ దగుకలికమిడఁగ కాలంబిదెరాఁ

గలదింక నంతదచుకన్

మెలఁగమునీ యిచ్చవచ్చుమేరకుఁ బుత్రా

౫౯

శా|| నాసర్వస్వము మున్నెవ్వరినఁగెతిన్; నాచి త్తమాదింక నే

యాసల్ లే వైక గప్యయున్ నలగు భిక్షాహరితై కాశి ది

గ్వాసున్ గౌరిమనోబ్జవాసు కరుణావ్యాసుక మదిష్పల్పియూ

యాసంబూన్యెడు నెల్లకర్మముల సన్యాసఁబుగావించెనన్ ||

౪|| ఎన్నగఁ నాకడనిండు

నున్నదినవరత్నహార మొక్కఁడునాకున్

మున్నొసఁగెదానిజనకుం

డన్నా! నీకిత్తునదియుననుర క్తిమెయిన్ ||

౬౦

కం॥ జరయునురుజయును భారయక

నిరంతరముఁ గంతసీమ నెమ్మినిదీనిన్

ధరించువారు నవభా

నురకాంతిని వెలయు చుండు సురలోయనఁగన్ ॥ ౯౨

కం॥ అని యాహారము తనతన

యునకప్పనసేసి నిస్పృహుండై యరిగెన్

జనితాపాపహమాజీ

వనమున నానందవననివాసము సేయన్ ॥ ౯౩

కం॥ వైరాగ్యంబున జనకుఁడు

వారాణసికేసు నంచు వగవకమదిలోఁ

దీరెను ముదుసలి యాతని

పోరని యత్తులసిదాసు మోదంబెనఁగన్ ॥ ౯౪

కం॥ ఎప్పటి చొప్పునఁ దప్పక

కప్పిన మోహంపుమబ్బు కతననతండా

యొప్పులకుప్పకు వశుండై

తప్పొప్పుల నరయలేక తన్మయుండయ్యెన్ ॥ ౯౫

కం॥ వారశ్రీవ్యామోహము

నారసమటు హృదయమందు నాటుకొనంగా

నీరసమొదవుటఁ దెలిసియుఁ

బారుషమున నూడఁబెరుక భయపడునకటా ॥ ౯౬

కం॥ సుడిఁబడి విడివడఁ గడఁగియు

సుడివడు హతభాగ్యునటులు సోలియు నతఁడా

పడవుంబడఁ తుకబంధము

నడలింప మనోబలంబుచాలక యుండెన్ ॥ ౯౭

గీ॥ జనకుని హితోపదేశంబు సరకునేయ

కల్లవారాంగనను దొంటియట్టులెనసి

యుండెనేకాని కుడిచిన తిండితావి

తేవునకు వచ్చినటులుపదేశమద్ది ॥

౯౮

గీ॥ తేవ తేపకుమదిలోనఁ దెల్ల తెల్ల

కలఁతవెట్టఁగఁదొలుతటి వలపు దరిగె

నేమొ? మణి హారవృత్తాంతమింతయైన

వేశ్యకెఱిగింపడయ్యె నాపిటవరుండు ॥

౯౯

గీ॥ కొన్ని వారం బులీరీతి చన్నపిదపఁ

జేటియొక్కతె యప్పేశ్యచెంతఁజేరి

మంతనంబున హారవృత్తాంత మెల్లఁ

దెలియఁజెప్పుచుఁ బలికె నాకలికికిటులు

౧౦౦

కం॥ ఆహారము ముచ్చట నీ

కాహ! రవ్వంతయైన నతఁడుదెలుపఁడే

యాహారముడిగియేనీ

వా హారముఁగొనుము నిత్యయాహారమందన్ ॥

౧౦౧

ఆ॥ ఇట్లు ప్రోత్సహింపనిస్సీరో! హారంబుఁ

గొనసినాదుజాణని మదేల

యనుచునొక్కనాఁడు కినుకను నటియించి

విటుఁకిటులనియె వెలవెలది ॥

౧౦౨

గీ॥ కన్నెత్తియొరునిఁ జూడక

నిన్నే నెఱ నమ్మికొల్తు నిష్కవటముగాఁ

బున్నెముపురుషార్థంబని

యొన్నేజేసేతిని మెప్పుకింతయుఁ గలదే ॥

౧౦౩

ఉ॥ అయ్యయో! యెంతకాలమిటులర్థిభజించిననొక్కనా టికే
నెయ్యములేకపోయెనవసీసలిమించికి మించియ న్నెమీ
యయ్యయొసంగినట్టి మణిహారముముచ్చటెటుంగ నోచుకో
దయ్యెనుఁదాసురాలిది యహా! ప్రణయంబన నిట్టిదేకదో॥

కం॥ ఆమణిహారము కతన ని

రామయనవయావనంబనంతంబై తే

జోమయసుందరగాత్రుడ

వై మెఱసిన నాకుఁగాక హర మెవరికో

౧౦౫

గీ॥ నిత్యయావనసంపద నిత్యుడవగుచు

మధుకరం బట్లువరుససమ్మద మెఱంగఁ

బూవుఁబోడల నెందఱఁబొందిజేసి

జింతయేటికి నినుఁజూచుసిరియచాలు

౧౦౬

కం॥ ముదుసల్పి నైనను నీదగు

వదనాబ్జముఁ జూడఁగల్గు భాగ్యమొద వెనే

నదియేపదివేలనుకొని

ముదమందెసిక్క మిద్ది ను మ్మాటికిసేన్ ॥

౧౦౭

కం॥ తినగుట్టుఁ దెలిసి గడుచు

దనమున నిటులాడచొంగతనము బయలుగా

మనమునఁ గలఁగెడుచోరుని

యనువున నత్తులసిదాసుడనియెదరుఁడికిన్ ॥

౧౦౮

కం॥ చను నేసికిటులాడఁగ

మనోహరినినున్ దృఢించిమఱియొక తెనుగై

కొననేర్తునె కనిసెతునె

తనుశోభ యొకింతసినుఁ దటఁగిన్న నైనన్ ॥

౧౦౯

గీ॥ ఎద్దిప్రియమగు మనుజున కెపుడుదాని

సర్వవిధములఁ జెడకుండఁ జక్కదిద్ది

రక్షసేయుట యొప్పుగా రాజవదన!

కలదేసీకన్నఁ బ్రియమైనదిల నొకండు ॥

౧౧౦

కం॥ ఓయమృతాంశునిభాసన

నాయావన భాగ్యమునకు నప్తముగలదే

నీయధరామృతవానం

బీయదైతిదశత్వసిద్ధి నెప్పడినాకున్ ॥

శా॥ నీలావణ్యపయోధిలో సతతమోసరేజవత్రాక్షి! కే

లీలోలుండనుగాఁగ శీర్షముగునే లేఁ బ్రాయమిం తైన వెం

దేలావణ్యసుసంగతిఁ జెడపుగాదే వస్తువుల్ భాత్రిలో;

నేలాసంశయ మింక హారమిదిసీవేకొమ్ముప్రాణేశ్వరీ! ౧౧౨

కం॥ ఏమటకుండ నిరంతర

మీమణిహారము ధరింపుమీననాక్షి!

క్షేమంబయ్యె నీకే

రామామణి నాటియింకరసలో నెన్నన్ ॥

౧౧౩

మ॥ వినసర్వస్వముదారవోసియటభృత్యప్రాయుడైకొల్పినన్

వనజాతేక్షణ వానికన్మృతఁగి విశ్వాసంబులే కొక్కకుం

టెనకానిన్ వరియించిగూఢ గతిఁగ్రీడించున్ గటా! దానినే

మననాభోగిసహిత తిన్ననగుటెందైనంగనన్ వచ్చునే! ౧౧౪

గీ॥ అబ్జబాంధవు సాహచర్యంబు నెఱపి

మహిఁబత్నివలకు నుపమానమైన

ఛాయయేనాథుఁగనుఁ బ్రామి సంజవడిన

క్షుద్రదీపంబులనుదగుల్కను నయారె !

౧౧౫

గీ॥ అంతనొకనాటి మధ్యాహ్నమందుఁ దులసి
తనగృహంబున కేగి భోజనము సేసి
శరజవంబునఁ గ్రహ్మర సానిఁ గూడ
సరిగివడుకటియింటిలో నడుగు వెట్ట ॥ ౧౧౬

కం॥ అడుగుల యలుకుడు విని తుం
దుడుకొప్పఁగ నెవఁడొ పెరటితోవంజనఁజో
రుఁడెయను శంక నతనివెం
బడించి పట్టుకొనెఁదులసి బంటుతనమునన్ ॥ ౧౧౭

చం॥ ఎదితనతాతకూర్మి మెయి నిచ్చెనుదండ్రుడికి మేలుఁగోరి; యె
య్యదితనకిచ్చెదండ్రుడియు; ననర్థ ముదివ్యమటంచెటింగియె
య్యదివయికోన్న మోహవశు డైనగ రాజకుమారికిచ్చి తాఁ
ద్రదిశపదంబునందిన గతిన్ గడుసుబ్బునోయట్టిహారమున్ ॥

గీ॥ వానిమెడలోనఁజూచి సంభ్రమముఁబొంది
యక్కటక్కట యీదుష్టుఁడాహరించె
సంచుఁగింకను ముష్టిప్రహారమిచ్చి
తనదుశారంబుఁ గైకొనఁగినుకవాడు ॥ ౧౧౮

కం॥ ణానీపోనీవి పుల
తో నేలయఁటంచు నేనుదొలఁగి చనంగాఁ
బై నెత్తేవత్తు విఁకనే
పూనిన నాయెదుట నిలువఁబోలుననీకున్ ॥ ౧౧౯

అ॥ నన్నుఁగొట్టనేల నాకంఠమున వ్రేలు
నరముఁగొనఁగ నేల చలముఁబూని
దొంగిలింపలేదు తొంగలింపఁగఁగూర్మి
హారమిచ్చెరాజయాచితముగ ॥ ౧౨౦

ఉ॥ అనవిని కిన్కమై కనులన్గిరవుల్కొనఁబల్కు దాసుఁడా
మనుజునిఁజూచి యోతులువ! మాయలుసాగవు చౌర్య
విద్యలన్
ఘనుఁడవఁటంచుఁదెల్పుటకుఁగా సభ సేసిరె హారనిద్దియే
మనుజవిభుండు నీకుబహుమానముగాని డెఁబశ్యతోహరా!॥

గీ॥ అనిన వెడనవ్వునవ్వుచు నతఁడుపల్కు
చౌర్యకౌశల్యమును జాట సభయొప్పు
రవనిపతి యెవ్వఁడును నాకుహరిమిఁడు
వెట్టి బావఁడ! నిజముఁజెప్పెదను వినుము ॥ ౧౨౩

చం॥ ఎవ తెనురాజు గాజనుచు నెప్పుడుముద్దుగఁబిల్చు చుందువే;
యువతికి బానిసీనియటు లోర్పువ సేవలు సేయుచుందువే
ప్రవిమలపూర్ణ చంద్రముఖ రాజయి దాస్యమునికు నిచ్చివా
స్తవముగ నాదు రాణియుదాసియు నైభజించునాత్మ
లోన్ ॥ ౧౨౪

కం॥ ఆనగరాజకుమారి య
నూనంబగుప్రీతి నానమున్నతిమదిలో
నూనుచు నీహారంబున్
దానై నామెకను వైచె దాపనికేలా ॥ ౧౨౫

కం॥ సలసలఁ గ్రాగెడు సీసము
బలిమినిచెవులందుఁ బోయువైఖరినవుడా
పలుకులుచురచురఁగాల్పఁగఁ
దులసీదాసుండు క్రోధధూమాత్ముండె ॥ ౧౨౬

ఆ॥ వాతవాతఁడెట్టి వండ్లాడఁబెఱికించి
చీలికలుగఁ నాల్కఁజేల్తువోరి!

- పట్టువడియుఁ గాల్పపైఁబడకీరీఁ
 బ్రల్లనంబులాడి త్రుళ్ళిపడెదె ॥ ౧౨౭
- కం॥ అనితన పాదుకతోనా
 తనిశిరమునమూతినిఁద యుడలపై నం
 దినయెల్ల నెలపులను మో
 దెను రోసము నీసుమదినిఁ దెకతెకలాడన్ ॥ ౧౨౮
- గీ॥ దాసుఁడిట్లులు తెనుఁగొట్టవాసిఁజెడక
 యాతఁడిట్లను నీగర్వచుడఁచివైతు
 నేనుదొంగనొదొరనొ యానీరిజాక్షి
 నడిగినఁ దెల్లమాఁగాదెయనుచు నంతి ॥ ౧౨౯
- గీ॥ తులసిదాసుని చెయివట్టి బలిమిసీడ్చి
 సాక్ష్యమిప్పింతురమ్మని సాగినడువఁ
 బొంచియవ్వారికలహంబుఁ గాంచుచున్న
 లంజెఁగాంచిరివారొక కుంజమందు ॥ ౧౩౦
- గీ॥ వారిఁజూచినయంతి నవ్వారకాంత
 పారిపోవంగ గమకించి,దారిఁగనకి
 యుఱిఁదగ్గల్గొని వెఱిగొందు హరిఁపగిది
 దీనయైయంతలోనన ధీరయగుచు ॥ ౧౩౧
- గీ॥ రానిచిగునన్పు డెఱముపైఁగానుప్పించి
 తులసి కేలునుదనకేల మెలఁచియెత్తి
 యుంసతలమున నిడుకొని హంసగమన
 యల్లనల్లన నడుగిడుచనియె నిల్లు ॥ ౧౩౨
- కం॥ భరియింపరానిమిహ
 బ్బర తాపము నవనయింపఁజాలునొకొమనో

హరి! పొదరిండ్ల విహారిం

బరయగదగదీరునొక్కొయాజ్యము గ్రావన్ || ౧౩౩

మ॥ కినుకన్ దర్పకుడేయు సాయకమదాగ్నేయాస్త్రమైకాల్పనీ
ప్రణయాపాంగమువారుణాస్త్రముగతిన్ బైబర్హునవ్వేళఁజ
ల్లనిదై బాణమెనూనమైమదికి నాహ్లాదంబుసధించుచిన్
గనకేనొక్కక్షణంబునిల్వఁగలనా! కండ్లదర్పపహా ||

గీ॥ శులసిసీగతివంచించు వెలవెలందిఁ

గినిసిఁకుంఁటెనకాఁడిట్టులనియెనంతఁ

గవటవిఁహవ్రసంగంబుఁగట్టి పెట్టు

మింతయనమతినే భరియింపఁజాల ||

౧౩౪

కం॥ మానసములు రిసపుత్రులు

మానసములయ్య ముసలు మాసస్మృతులకున్

మానిసుల నజరులిడ నవ

మాన మెకేసానిదానిమఱితికి నీయన్ ||

౧౩౫

గీ॥ అనుచున్నాళ్లు నీనేస్త మతసితోడ

పైచిహ్నిగాని నన్నుఁదస్కరునిఁజేసి

తిట్టికొట్టుట యెల్లనుదెలితెలిసి

నీవుపేక్షింపవైరింప నేర్తునెట్లు ||

౧౩౬

గీ॥ అనుచుఁదనగుట్టు బట్టబయలుఁగ జేయు

వానివారింపఁబోయి యవ్వారికాంతి

యొడలుగఁపింప నాలుక ముడుతవడఁగఁ

బలుక నేరకయున్నంతఁ దులసియనియె ||

౧౩౭

గీ॥ ఏలమాటాడవే చెలి! యేలభయము?

యెవ్వఁడీ వ్రల్లదుఁడు వీనినెట్లుసెతు

నిక్కమెటిగింపు మనఁగనానీచుఁడంత

నట్టహాసంబు సేయుచు నిట్టులనియె ।

౧౩౯

ఉ॥ ఈతఁడెవఁడోమున్నపుడునేఁ గనలేదనిచెప్పమందో? దు
ర్నితనిహాసమితఁడు హరించెనటంచని చెప్పమందువో?
చేతలచేతఁబల్కులను జిత్తమునం బరదైవతంబవీ
వే తులనీ! యటంచు భజియింతును నేనని చెప్పమంచువో॥

ఉ॥ కొంకునుజంకులే కిటులు కుంటెనకాఁడు వచింప వానికే
యంకిల్ సెప్పలేక నమితాననయై చలితాళి లాంగయై
పంకిలచిత్తయై తులసి వంచనసేయఁగసంక నెవ్విధిన్
బాంకఁగవచ్చునంచుఁదలపోయుచునుండఁగ సానివైఖరిన్॥

గీ॥ చూచివాస్తవమెటిగి సంక్షుభితుఁడగుచుఁ
జలముమైపట్టియపుడె యాకులటఁజంప
నెంచియాలోనె నిర్విణ్ణహృదయుఁడగుచు
తులసిమరుమాటఁబలుకక తొలఁగిచనియె ॥

౧౪౦

కం॥ అంభోజాక్ష! మమతా

హంభావ స్తంభసంభవాద్భుతరూపా !

శంభుసురేశవినుత! ను

గ్ధాంభోనిధిశయన! దానవాంతక! నృహరీ !

౧౪౧

మా॥ తిరుమల వరశైలాధీశ! యోశీనివాసా
హరిహరగురురూపా! ఆగమోక్తప్రతాపా!
సురచిరమణిభూషా! స్తుత్యమత్యుదివేషా!
పరమపదవిఖాతా! భక్తిచూర్ణప్రదాతా!

గ ద్య ము .

ఇది శ్రీ తిరుమల శ్రీనివాస త్రిలింగ మహా విద్యాపీఠ స్థాపనా
 చార్య శ్రీ నాగభూషణ గురువర్య కృపాకటాక్షలబ్ధ
 సారస్వతో పాసనాసాదిత సరస కవితావిలాస
 శ్రీనివాస కవికృత తులసీదాస చరిత్రం
 బను మహా ప్రబంధంబునందు
 చతుర్థా శ్వాసము
 ఓమితి శివమ్.

శ్రీ శ్రీమల సీదాస చరిత్రము

పంచమాశ్వాసము

వత్సాంకితవత్సా!

గోవర్ధనధారి! శౌరి! గోపరిచాలా!

కైవల్యదాననిపుణా!

రావణదనుజేంద్రకంధర్వనచణా!

ఆ॥ వారకాంతచేత వంచితంజైయిట్లు

లింటికేగనోడి యెచటనేని

తిరిగితిరిగి ముందుతెరువునుగనలేక

కలతఁజెంది తులసియుతఁజెంది ॥

౨

కం॥ పెడిచెవిఁబెట్టితి గుంపుల

నుకువుల నిల్వాలియెడ నొగిలించితి నీ

చెడిపకుల్లోనె పడితిన్

జెడితి నే రెంటు నగుట! చింతింపంగన్ ॥

౩

గీ॥ నన్నెదెవమ్ముగా మది నమ్ముకొనిన

ముద్దరాలిని నిరసించి బుద్ధిమాలి

నన్నుఁగన్గప్పి కపటవిన్యాసమునను
నీచరతిఁదేలు దుశ్శీల నిక్కమంటి ||

౪

కం॥ ఏమొగముతోడ నకటా!

ప్రేమార్థిగనగుచు మమత వీక్షింతును ని
ష్టేమని పలుకుదు నామెకు
నేమెయి నిష్కృతి నొనర్తు నీయఘమునకున్ ||

౫

గీ॥ గణికగాదది బంగారుకణికగాని

సానిగాదది చమ్రులసానిగాని

యనుచు స్తుతియించువాడ నేజననికెట్లు

చెప్పకొందును నాతప్పు నొప్పుకొందు ||

౬

సీ॥ నామూలమునఁగదా ననుఁగన్నతండ్రి దా

భిక్షాశియై కాశి వెతలఁగుదుచు

నామూలమునఁగదా నారీలలామంబు

మమత జీవితమందె మమతఁబాయు

నామూలమునఁగదా నామాత తనభ్రాత

మోముఁజూడఁగను మోమోటవదును

నామూలమునఁగదా నాసాటి భూసురుల్

దలలెత్తి నృపునొద్ద మెలఁగకుందు

గీ॥ రెందుమనియెద నెవ్వరినేమనియెద

సిగ్గుఘ్రానాడి మదిఁగలచింతయెల్ల

నున్నదున్నట్లు చెప్పకోనొప్పుకొన్నఁ

దప్పుక్షమియింపఁగల మహోదారుడేడి ||

౭

కం॥ క్షమియింపుమనుచు నే దీ

నముగా నొగువేడనేల? నయమొప్పంగా

క్షమియింపుము రమియింపుము

మమతా! నీవాడనన్న మానినివినదే॥

౮

ఉ॥ చెంతకుఁజేరినంతట నె చీదరఁ జీత్తుతులంబొనర్చి ని
ప్రాంతియొనర్చుచుందుఁ దనుఁగాంచిన నామది నొచ్చు
నోయటం

చెంతయునుల్కి నాయెదుట నింతి కనంబడమానె నిప్పుడే
కాంతము రమ్మటంచునెటు కాంతను బిల్తును సిగ్గుమాలు
చున్ ॥ ౯

కం॥ నలుగురిలో మెలఁగెడుతఱిఁ

గలికిని రమ్మంచుఁబిలువఁగా ధృతినాకుం

గలుగదు నిదురతఱిఁజని

మెలమెల్లను దెలిపి పలుక మేలగునెన్నన్ ।

౧౦

కం॥ అనినిశ్చయించి యొకరే

యిని నింటికిఁబోయి పంక జేక్షణ శ్రాంతిన్

గనుమూసి యుండుతఱిఁగని

వినయమునంజేరి ప్రీతి భీతియు బెనఁగన్ ।

౧౧

కం॥ మునుచేసిన యపరాధం

బునకిదె నిష్క్రమియటన్న పోడిమినంతన్

దనహస్తపద్మముల న

వ్వనితామణి పాదపల్లవంబులఁ బట్టెన్ ।

౧౨

గీ॥ వట్టివేళ్లకుమించి యావట్టివేళ్ల

సోకుడతివకు చల్లనై సుఖమొసంగి

తావంబు నార్చి యబ్బరముఁగూర్చి

లువంగఁ గనువిచ్చి మేలుతెలిసి ।

౧౩

- కం॥ సంబరము సంభ్రమంబు మ
సంబును గలఁగంగఁజేయ నాథుని శ్రీపా
దాంబురుహాయుగ్మమును నయ
సంబులఁ దానద్దుకొనుచునయమున బలుకున్ ॥ ౧౪
- గీ॥ పెద్దకాలంబునకుఁ గనుపించితనుచు
సంతసించునొ కాక శార్వంబునొంది
తేజమేదిన నీమోమునోజఁ జూచి
దుఃఖమొందుదునో నాథ! తోవదయ్యె ॥ ౧౫
- కం॥ ఎందైనగాననీదకు
డెందంబానందమందు తేవగలుగునం
చుందలఁచి మదిని నీయా
నందమె నాదనుచు నిన్నినాళ్లు శమింతున్ ॥ ౧౬
- గీ॥ నీరసంబైన సరసులో సారసంబు
వగిది వైవర్ణ్యమునబొంది వాడువారె
నామనోనాథ! నీమోమిదేమి యకట!
చకితమయ్యెను నామదివికలమయ్యె ॥ ౧౭
- అ॥ పూర్వవృత్తమెంచి పురుషులదూషించి
కనులనీరునించి కంటగించి
యీసువెంచి తన్నునీసడింపక యిట్లు
జాలిఁదలఁచు బేలఁ జాలవలచి॥ ౧౮
- కం॥ అమలంబు స్వార్థహీనం
బమాయిక మనూయలేనిదై యొప్పెడు ప్రే
మము భూమానందప్రద
ము మోక్షదము నగును బుణ్యపురుషులకనుచున్ ॥ ౧౯

క్షమియింపుము రమియింపుము

మమతా! నీవాడనన్న మానినివినదే॥

౮

ఉ॥ చెంతకుఁజేరినంతటనె చీదరఁ జీత్తుతులంబొనర్చి ని
ప్రాంతియొనర్చుచుందుఁ దనుఁగాంచిన నామదినొచ్చు
నోయటం

చెంతయునుల్కి నాయెదుట నింతి కనంబడమానె నిప్పుడే
కాంతము రమ్మటంచునెటు కాంతను బిల్తును సిగ్గుమాలు
చున్ ॥ ౯

కం॥ నలుగురిలో మెలఁగెడుతఱిఁ

గలికిని రమ్మంచుఁబిలువఁగా ధృతినాకుం

గలుగదు నిద్దురతఱిఁజని

మెలమెల్లను దెలిపి పలుక మేలగునెన్నన్ ।

౧౦

కం॥ అనినిశ్చయించి యొకరే

యిని నింటికిఁబోయి పంక జేక్షణ శ్రాంతిన్

గనుమూసి యుండుతఱిఁగని

వినయమునంజేరి ప్రీతి భీతియుఁ బెనఁగన్ ।

౧౧

కం॥ మునుచేసిన యపరాధం

బునకిదె నివృత్తియటన్న పోడిమినంతన్

దనహస్తపద్మముల న

వ్వనితామణి పాదపల్లవంబులఁ బట్టెన్ ।

౧౨

గీ॥ వట్టివేళకుమించి యావట్టివేళ

పోతుడతివకు చల్లనై సుఖమొనంగి

విరహతాపంబు నార్చి యబ్బరముఁగూర్చి

మేలుకొలువంగఁ గనువిచ్చి మేలుతెలిసి ।

౧౩

- కం॥ సంబరము సంభ్రమంబు మ
 నంబును గలఁగంగఁజేయ నాథుని శ్రీపా
 దాంబురుహాయుగ్మమును నయ
 నంబులఁ దానద్దుకొనుచునయమున బలుకున్ ॥ ౧౪
- గీ॥ పెద్దకాలంబునకుఁ గనుపించితనుచు
 సంతసింతునొ కాక శార్వంబునొంది
 తేజమేదిన నీమోమునోజఁ జూచి
 దుఃఖమొందుదునో నాథ! తోఁపదయ్యె ॥ ౧౫
- కం॥ ఎందైనగాననీదకు
 డెందంబానందమందు తేవగలుగునం
 చుందలఁచి మదిని నీయా
 నందమె నాదనుచు నిన్నినాళ్లు శమింతున్ ॥ ౧౬
- గీ॥ నీరసంబైన సరసులో సారసంబు
 వగిది వైవర్ణ్యమునబొంది వాడువారె
 నామనోనాథ! నీమోమిదేమి యకట!
 చకితమయ్యెను నామదివికలమయ్యె ॥ ౧౭
- అ॥ పూర్వవృత్తమెంచి పురుషులదూషించి
 కనులనీరునించి కంటగించి
 యీసువెంచి తన్నునీసడింపక యిట్లు
 జాలిఁదలఁచు బేలఁ జాలవలచి॥ ౧౮
- కం॥ అమలంబు స్వార్థహీనం
 బమాయిక మనూయలేనిదై యొప్పెడు ప్రే
 మము భూమానందప్రద
 ము మోక్షదము నగును బుణ్యపురుషులకనుచున్ ॥ ౧౯

గీ॥ పలుకులకుమించి యేమేమొతలఁపుగములు
మొలకలెత్తఁగఁ దులసి వ్యాకులతఁజెంది
తలఁచి తలవంచి యెఱు మమతాయటంచు
సాధ్యయొడిలోన వ్రాలి వినంజూడయ్యె ॥ ౨౦

కం॥ ఇరువురు వరశులగుచుం
బరిరంభ సుఖాబ్ధిఁ జాలవడిదోఁగుచుఁదా
రరయరు తూరుపుదెన న
య్యరవిందాపుండు తోఁచుటైన నయారే! ॥ ౨౧

గీ॥ విరహావహ్నిని నిన్నాళ్లు వేగివేగి
వేగుటఱుగరు దంపతుల్ వివశులగుచు
ఒండొరులఁకూర్చు సతియునాథుండుగలియ
జగముతోఁచునె కైవల్యమగునిజంబు ॥ ౨౨

గీ॥ తృప్తితుండగువాఁడు చలువపందిరిని తనివి
సనక కొసరుచు శీతలజలముఁ ద్రావు
చొప్పునం గాంత సౌందర్యసుధను గ్రోలి
యెట్ట కేలకు దులసి దానిట్టులనియె ॥ ౨౩

చం॥ కడ చినరాత్రి నేదొలుతఁగాంచినయప్పుడునీదుగాత్రమున్
వడలి కృశించియుండె దెలవారినపిమ్మటఁ జూడఁజూడ నే
వడరఁగ నీదు నంగకములన్నియు నూతనశోభఁదోఁచు నో
ఁడఁతిరొ! యింతలోన నెటువచ్చెనె యీ సుషమాతి
రేకములే ॥ ౨౪

కం॥ అనితననాథుండన నీ
స్తును సంతోషంబు మదిని గూడి పెనంగన్

వినయమున మమహాపలికె వ

దనాబ్జమున లేనగవులు తాండవమాడన్ ॥ ౨౧

గీ॥ నిన్నరాతిరివఱకు నాయున్న తెఱఁగు

నేమడిగెదది నేటికినిట్లు లవఁగు

నీకృపావృష్టి పైసోక నెట్టుదీరి

నట్టులయ్యెను నీదృష్టికట్టులెతి ॥ ౨౨

చం॥ వెలవెలఁబోవు నీమొగము భీతిజనించినరీతిఁదోఁప సం

చలితములొను జూడ్కు; లవశంబుగఁద త్తరమందు జిత్తి
మున్

గళవళమేల మద్ధ్యదయ కైరవ కైరవమిత్ర! దివ్యమం

గళమహానీయరూప! రసికప్రవరా! కవిరాజశేఖరా॥ ౨౩

గీ॥ భూతకాలంబు మదిఁ దలపోయఁ గాల

భుజగభూతంబెయ్యె చుట్టుముట్టుకొనును

ముందు వెన్నల దలఁపక పొందుటావ్వు

వర్తమానంబుతో నైక్యవర్తనంబు ॥ ౨౪

కం॥ అని శ్రుతిహితముగు వితమున

తనుఁబల్కిన సతి యుఁదారతకు సంభోషం

బునుఁబొంది తులసిదాసుఁడు

వసశేషణిట్టులనియె బంసురఫణితిన్ ॥ ౨౫

ఉ॥ నీతలఁపాత్మలో దెలియనేరక యక్కట! యింతదాఁక నా

చేతము తల్లడిలైన గృశించి శరీరము వెల్లనయ్యె నో

నాతి! హరిద్రకాంతులను నవ్వెడు నీతనుకోభఁగూడ నా

హా! తెలుపేలయిక జెలియ! యనురాగమె తోఁచునె

ల్లడన్ ॥ 30

- కం॥ అల్లుడిటు సాని విడి, తన
యిల్లారికి గూర్చెనని ప్రహృష్టహృదయయై
మొలమగు గూర్మిని మమత
తల్లి సుతను జూడవచ్చి తగనిట్లనియెన్ ॥ 3౧
- గీ॥ కన్నతల్లిరో! నీవెఱుంగనివి లేవు
సేతులధర్మంబులును సదాచారములును
సనుభవంబున నే గవినంతవట్టుఁ
దెలుపుదానను వినుమని వలికెనిటులు ॥ 3౨
- గీ॥ ఏకచారిణియై యున్న యిందువదన
పతియెనిజుడైవతంబని మతిని దలఁచి
సత్యవర్తనమంది నిష్కవటభక్తి
గూఢవిప్రసంభయై నాథుఁగొల్పవలయు ॥ 3౩
- గీ॥ సోదెఁజెప్పెడు ప్రవశ్న కాదిసతులు
వేరు వెల్లంకులిడు మూలకారికలును
క్షువణకాదులు భిక్షుకీశమణగణము
చెలిమిసేయంగ దగరెప్పుకులసతులకు ॥ 3౪
- కం॥ పతికిం బధ్య మపధ్యము
హిత మహితము గుర్రెఱింగి యింపగునవి స
స్మృతితోడవంటకంబులఁ
దతిమంచక చేయవలయుఁ దరుణీమణికిన్ ॥ ౩౫
- గీ॥ ఇంటికేతెంచు పెన్నిటియెలుఁగుఁ దెలిసి
భవనమధ్యంబునకువచ్చి స్వయముగానె
పాదములుగడ్డి కింకరీభావ మొప్పుఁ
దరుణినిలువంగవలె సావధానయగుచు ॥ 3౬

కం॥ పతికింగూరుచు బంధు

వ్రతతిని మిత్రాళి నుచితవైఖరి నెపుడు

న్నతిసేసిప్రీతిఁ గొల్వము

పతివశ్యుండగుటకిదె యుపాయముతల్లీ ॥

32

గీ॥ ఎంతకల్గియున్నఁగాంతున కెఱిగింప

కీయరాదుదాన మేర్పికెన

భోగ్యవస్తుచయము పూర్వమైయుండనీ

భోగతొల్మబుద్ధి పోలదెపుడు ॥

33

గీ॥ తల్లియారీతిఁదనకు హితంబుఁదెలుప

భక్తిగ్రహించి యాసాధ్యపతిని గొల్చి

మోదమునఁ గూడెనల పోకభోదెనెనసి

యల్లుకొనియెడు నానాగవల్లిపూతె ॥

34

కం॥ ఇరువురు విద్యావంతులు

నిరువురు సౌందర్యఖనులు నిరువురురసికులుల్

ఇరిగొంగిళ్లన్ జగమే

మరు టరుదేమరునికేళి మఱగుటయరుదే ॥

35

సీ॥ రాగవిన్మూర్తిమై రాజేవదళనేత్ర

వీణవాయింతుచో వీనులొగ్గు

భావగర్భితభంగిఁ బైదలిపాండగఁ

దతవాద్యనైపుణిఁ దానునెఱపు

తన్మయత్వంబునందన్వి నృత్యముసేయ

ననురూపహాసీతమును నయించు

నృత్యగానక్లాంతినింతి పోలఁగఁగూర్చి

విరిపాన్పుపైఁజేర్చి విరతిఁగూర్చు

గీ॥ పాడిపాడించి యాడించి గూడియాడి
తోడునీడగఁ దన్వితోడ్తోడమెలఁగి
నిర్భరానందవార్ధి మునింగి తేలి
విశ్వమెల్లనుదులసి దా విస్మయించు । రం

కం॥ చతురంగమాడు సతితో
చతురవచోరచనలీల సరసములాడున్
మతిఁడిలఁప కాగతానా
గతముల విహరించు సుదతికొఁగిలి నెపుడున్ ॥ ర౨

గీ॥ అంతనొకనాఁడు చదరంగమాడు తటిని
యొండొరులగెల్పు పూనికినుత్సహించి
యెత్తుకెదురెత్తులెత్తుచు నింతిమిన్న
నర్మగర్భంబుగాఁ బల్కెనాథుఁజూచి ॥ ర౩

గీ॥ ఇంకఁదావేడి నీకునాయేఱుఁగిదిగొ
నడచెఁగట్టెను నీయాటనాథ! యనఁగఁ
గట్టెనెన్నఁడొ నీగజగమనమునను
గల్గి! నాయాటలనినగెఁ దులసియంతఁ ర౪

గీ॥ మాధవసమాగంబును మదినిఁగోరి
తటినిరీక్షించు వనలక్ష్మీ సరణిసీయ
నుగ్రహంబునకై వేచినోచుటాకఁడె
మరులుకొనఁజేయు నేర్పు లమరునెనాకు॥ ర౫

గీ॥ కవివతంసమ! నీనుడికార మెల్ల
నీయమాయకురాలిపై నేలచూప

నాశుకవనంబుపై నాకునాసమెండు
వల్కుమేదైనఁ బద్యరూపమునననిన॥

౪౬

గీ॥ కలికిఁగన్గొని యిట్లనుఁచులసి యపుడు
తీసిపోదువెనాకు నిందీవరాక్షి
మదనసంప్రీతికై ప్రతిమాలలీలఁ
బద్యరత్నంబులనుగూర్చు వారమనుచు ॥

౪౭

గీ॥ పద్యమొక్కఁడుదాఁ బల్కుపడఁతిదాని
యంతిమంబగు నక్కరమాదిగాగ
మారుపద్యంబుఁ జెప్పఁగమ్మఱఁచులసియు
నందుకొనెనిట్లుకీడించి రాలుమగలు ॥

౪౮

తులసి:—

కం॥ శుకవితతివల్కు నటు లా
శుకవిత్యంబెన్న భావశూన్యంబగునా
శుకవిదళితఫలమధురము
సుకవిత్యంబధరమట్లు సుధయెయ్యెసంగున్ ॥

౪౯

మమత:—

కం॥ గానముఁగవితయుఁ గలిగినఁ
గాననమే నాకమా జగాన వికెదియుం
గానముగా నలినాక్షునిఁ
గాన, మునీంద్రులకు సులభగతి యగునవియే ॥

౫౦

తులసి:—

కం॥ ఎన్నమనోహరిణియగు
నన్నులమిన్న దనవెంట నమరినఁగాదే

వన్నెయొసంగును గవితకుఁ

దిన్ననిసంగీతమునకుఁ దెన్నుఘటించున్ ।

౫౦

మమతః—

కం॥ చానలుకోనలు తేనెలు

నూనాస్త్రానిలీలన్ని శుభములెవనిచే

నూనుంగల్గును వాని ర

మానాఘంజిక్కఁ జట్టుమార్గమువరమా ॥

౫౧

తులసిః—

కం॥ బొంఁగాక జగమిదెల్లను

భోగీంద్రశయానుడనెడు బుద్ధినిలిచినన్

బాగోగులెన్న నేటికి

యోగముభోగంబునరయ నొక్కఁడెవఁగా ॥

౫౨

మమతః—

కం॥ కాకేమివిశ్వమెల్ల ర

మాకాంతుడయన్నమాట మదినినిజముగా

మేకొన్న హాలహలముం

గైకొనవలె నమృతమట్లుగా సమబుద్ధిన్ ॥

౫౩

తులసిః—

కం॥ ధీరతల్బకటింపంగ వా

క్పూరులువేదాంత తత్త్వగోష్ఠులలో సం

సారమసారంబని మమ

కారమువిడువంగ లేరుగాయెప్పట్లన్ ॥

౫౪

మమత:—

కం॥ టక్కరి టంకులమాటలు

తెక్కకుఁగొననేల భువినిలేరాసముల్లె

దిక్కాలంబుల నెన్నక

దృక్పక్షేషించినిల్పు ధీరవతంసుల్ ॥

౫౬

తులసి:—

కం॥ సోలుచునీ కౌగిటిలో

గాలముదిక్కులును నాత్మఁగానను నాకిం

కేలా? యోగము యాగం

బేలా? స్వర్లోకభోగమేలా? బేలా ॥

౫౭

గీ॥ అంగజుని నిట్లుతనియింప నంగవించి

యతనిజనకుని తులసిదామతిఁదలఁవఁడు

తండ్రికొడుకుల నమముగాఁ దనియఁజేసి

యతిశయింఁచెదరే యువరతులొక్కతులు ॥

౫౮

కం॥ లలనాలోలుండగుచున్

తులసీదాసుండు మెలఁగు తోయముధరణీ

తలనాథుఁడెఱిగి తొల్లటి

చెలిమినినవ్వనిఁ దెలుపఁజింతించి తగన్ ॥

౫౯

కం॥ తనుఁజూడ రమ్మ టంచును

జననాథుం డెన్నోమార్లు చనవునఁబిలిపిం

చిన వాఁడు సరకుసేయక

మునుపట్టవైఖరి నెయంతిపురిలోనున్నన్ ॥

౬౦

కం॥ విస్మయముఁజెంది మనమున

విస్మయమొకయింత లేక పృథ్వీపతి దా

సస్మితుఁడౌచున్ వెన నత

తస్మిన్ లీలావిలోలు దర్శింపంగన్॥

౬౦

గీ॥ తులసిదాసునియింటి క య్యలఘుచరితుఁ

డెలమి నేతెంచి తనరాక యెఱుంగఁజేసె

వ్యాజమెఱుంగని స్నేహసంబంధమున్న

స్వామి సేవక భేదమెంచంగఁబడునె॥

౬౧

కం॥ నరపతి దనకై తనమం

దిరమున కేవఁచెనంచుఁ దెలిసియునంతః

పురివెడలిరాఁడు దాము

మృరముగ మోహంధమగ్నమానసుఁడగుటన్॥

౬౨

చం॥ అరమర లేని కూర్మిమనుజాధిపుఁడేతనుఁజూడవచ్చినన్

విరసముఁదోవగాసుతుఁడు వెంగలియైయెదురేగఁడయ్యె;నా

నరపతి కోపగించునొ మనంబున నేగతిశిక్ష నేయునో

హరహర! యేమిచేయుదునటంచునుదాసునితల్లిపొక్కుచున్॥

కం॥ శయనాగారములోనికి

రయమునఁజొరఁబాటియేర! ప్రాజ్ఞత తెఱుగే

ప్రియమున రాజే నీకై

దయ నేయఁగ దోషభంగి దాగదవకటా!

౬౩

గీ॥ రాజనెఱుంగవా? యెఱుంగవా రాజసభల?

రాజమర్యాద లెఱుంగ వేరా? జడుండ

నిన్నుఁదనయంతవానిఁగ నెన్నుకొన్న

యధిపుమైత్రికి విశ్వాస మైనవలదె॥

౬౪

కం॥ మితిలేదే? తతిలేదే?

మితిలేదే? యిది గృహస్థమార్గంబే? భూ

- పతి పడిగాపైయున్నన్
సతికొంగిలివిడిచి రావనంగతశీలా॥ ౬౭
- గీ॥ తల్లి యీరీతిఁదనకు హితంబుడెలుప
సరకుసేయక తులసి కసరుకొనంగ
నాథునవివేకమునఁగడునాధిఁజెంది
యతనిబోధింపనెంచి మమతయునంత॥ ౬౮
- కం॥ తలపంకింఘలచేఁ జూ
పులయదలింపులను సతియుఁబొమ్మని తెలుపన్
వెల వెలఁబోవుచు శాపము
బలిమిని నిలఁ వతరించు వాసపువరుసన్॥ ౬౯
- గీ॥ మేడదిగివచ్చి మెలమెల్లమేదిసీశుఁ
జేరబోవఁగ నతిఁడు సుస్మేరివదన
కమలుఁడై వానినెదఁగ్రుచ్చికొంగిలించి
మఱచిపోయితిగాఁబోలు మమ్ము సఖుఁడ॥ ౭౦
- గీ॥ సర్వమతములసారంబునంగ్రహించి
నూత్నమతమును నెలకొల్పుయత్నమునను
సకలసకలాళిఁబిలిపించి సభయొనర్తు
సరభసంబుననిన్ను నాసభకుఁబిల్వ॥ ౭౧
- గీ॥ అరుగుఁడెంచితి నీపు లేనట్టిసభలు
శోభగాంచునె? యెందరేసూరులున్నఁ
జక్కలెన్నేని సభమునఁ బిక్కటిలివఁ
బండువెన్నెలతేలి సాభాగ్యమున్నె॥ ౭౨
- కం॥ ఈ సాయంకాలము మొద
లా సభ పదు నేనుదినములయ్యెడు వినుమీ

- భూసుర! యిప్పటినుండియు
నానరసవసింపవలె ననారతమీవున్ || 23
- గీ|| అనుచు బియ్యము మొప్ప నీరీతిమనుడవిభుండు
పలికి చేయూతయొసంగి యంబారిలోని
కతని నెక్కించుకొని చనె నతిరయమునఁ
బలుకఁడయ్యెను దులసిద్విగ్రహముఁజెంది|| 24
- కం|| జనవిభునితోడ నిట్టులు
తనతనయుండు రాజసభకుఁ దరలిన మనమం
దున సంతసించి, కోడలిఁ
గనుఁగొని రత్నాంబవల్కుఁగాఁదొడఁగెనిటుల్ || 25
- కం|| వారాంగనవిడిచి సదా
చారుండయినాడటంచు సంతోషింపన్
వారకమారవశుండై
నీరమణుండుబేలయయ్యె నీవెఱుంగవటే|| 26
- కం|| యుక్తమయుక్తంబనకా
సక్తిన్ నినువిడువవిభుడశక్తుండై నన్
రక్తిచెడకుండ నాతని
యుక్తిన్ బోధింపకుంట యోగ్యతలేఱఁగే|| 27
- కం|| వెంగలియగుచో నాథుం
డంగనయేహితముఁడెలుపనగు వినయమునన్
అంగీకరించినాడని
కొంగునముడ్చివైచుకొంటె కోడలమగనిన్|| 28
- గీ|| సిగ్గుపెంపునసొంపుగాజేపురించు
వదనవనజంబు నించుకవంచి మమత

యత్తక్కిట్లనె నయము వినయముఁదోఁప
విభునిచిత్తంబుచొప్పునఁ బ్రీతిగూర్తు

౭౯

కం॥ నూచనగానపుడప్పుడు
తోఁచిన చందమున విభునితోఁబల్కిన నె
ట్లోచాతుర్యంబునఁదాఁ
ద్రోచున్ నామాటనర్మధోరణి నగుచున్॥

౮౦

గీ॥ ఆయనకు నెట్లొయట్ల విధేయురాల
నత్త! నీకును; బలుమాటలాడనేల?
పతికి హితమెద్దియో నీవువనిచినట్లు
చేయుదానను నీమడిచింతవలదు॥

౮౧

గీ॥ అనిన రత్నాంబయిట్లను నకట! నాకు
మచ్చరంబొకొ మీవయి మగఁడు నీవుఁ
గూడియాడుచు సుఖయింపఁజూడలేనె
యైనఁ గొన్నాళ్లు పుట్టింటికరుగుమివు॥

౮౨

గీ॥ దప్పిలేనట్టి పానంబు ధవళనయన!
యాకలియెలేని భోజనంబు సీచూడ
విరహమెఱుంగని భోగంబు వెక్కనమగు
విరహమేసుమ్మ ప్రణయాభివృద్ధికరము॥

౮౩

కం॥ అనపాయనియై విభునిం
బెనఁగియు జగదంబు దాను విశ్వంబగుచున్
గనరాని విభునికై కను
ఘనవిరహముఁదిరిగి పడయఁగైవల్యంబున్॥

౮౪

గీ॥ ఇట్లు కోడలి నొప్పించి హితము నెంచి
యంపెనాపెను పుట్టింటికతిరయమునఁ
బుత్తుఁడెప్పుడు వచ్చునోపొలఁతినరుగ
వలదనునొయంచు రత్నసంభ్రమముఁజెంది॥ ౫౧

కం॥ అట రాజసభను దాసుఁడు
కటకటఁబడి రాజుపైనఁ గనలుచు నకటా!
యటమటముఁజేసె మమతా
కటాక్షములు లేకఁ బ్రతుకఁగలనాయచుచున్॥ ౫౨

కం॥ మమతందలపోయును గా
ని మతవిషయములను నుదినినిల్పఁడుదాన
ర్వమతగురువులుండిన భూ
రమణునిసభలో నదెట్టిరాగంబొకదా॥ ౫౩

సీ॥ యోగశాస్త్రప్రశ్న లుర్వీశుఁడడుగ ప్రి
సంయోగసౌఖ్యంబు స్మరణసేయు
నక్షిపూరుషునెంచు ననువుఁడెల్పుమటన్న
కాంతాకటాక్షంబు జ్ఞప్తిఁదెచ్చు
గుంభకాభ్యాసంబు గుఱినిఁదెల్పుమటన్నఁ
దలపోయుఁ గుచకుంభములబెడంగు
బ్రణవమాహాత్మ్యంబుఁ బ్రశ్న సేయఁగఁదాను
బ్రణయమహిమమెంచు భావమందుఁ

గీ॥ డెల్పు పురుషార్థముల నుపాదేయమనిన
నుడిగి పురుషాయితక్రీడకొప్పుటనును
బ్రహ్మనూత్రార్థమడుగ విభ్రాంతుఁడగుచు
నాతికటినూత్రభుంటికానాదమెంచు॥ ౫౪

కం॥ పరునకువిష్ణుపదంజే

శరీరమని బుధులువల్కు సరసముగఁబారిం

బారివిష్ణుపదవలగ్నా

పరిరంభమె కృత్యమనును బ్రహ్మమునెఱుగన్॥

౮౯

కం॥ కామోత్కంఠతమనమునఁ

గామేశ్వరునిల్పి కొలువఁగాఁజాలక యా

భూమిసురుఁడార్తుఁడగుచున్

భూమిశునిఁగన్న మొఱిఁగిపోయెరయమునన్॥

౯౦

గీ॥ వేటకానికి మిగులంగ వెఱచిపఱచు

లేడిచందముఁదోపనవ్వాడు గృహము

దెనకుఁబర తెంచె సంభ్రమంబెఱఁగ మదిని

విరహతాపంబు కరముదుర్భరముగాగ॥

౯౧

కం॥ ఆ లింగని, యంతటివాఁ

డాలిం, గనకుండలేక యరమెయినిడె ని

ల్లాలిం గని, యాలింగన

లీలం, గనకింకనుండ లేనని యతఁడున్॥

౯౨

కం॥ ఇల్లంత వెదకిచూచియు

నిల్లాలింగనక ధైర్యహీనుండగుచున్

మొలనడగుత్తికతో

తల్లీ! నీకోడలేడ? దాపకచెవుమా!॥

౯౩

గీ॥ అనినర త్నాంబయిట్లునుఁ దనయఁజూచి

రెండుదినములలో నె యాపఁపితసభ

ముగిసె నెట్టులుచెవుమ యాముచ్చటలను

బ్రమద మొనంగంగఁ గోడలువచ్చుదనుక ॥

౯౪

గీ॥ పాదుపాపారు నిష్పక్షపాతబుద్ధిఁ
జర్చజరుగంగనిచ్చిరే సర్వమతము
లందు నెయ్యదియు త్తమంబనిరివారు
నిన్ను సభలోని బుధులు మన్నించినారే ॥

౯౫

గీ॥ అనినవినిపించుకొనక యామనసిజార్తుఁ
డంబకునుమారు వల్కలకయచటువాసి
పరిజనంబులనడుగ నొక్కరిత తెలిపెఁ
బుట్టినంటికిఁ మమతదాఁబోయెననుచు ॥

౯౬

గీ॥ అప్రియంబైనయవ్వార్త యలనికపుడు
పిడుగువడినట్లుగాఁ గనిర్విణ్ణుడగుచుఁ
గూలఁబడిపోయి సబ్బుడై కొంతవడికి
నల్లనల్లనదెలివైంది యార్తుడగుచుఁ
బొలఁతిస్మరియించుకొని తలపోసెనిట్లు ।

౯౭

కం॥ నీయెడఁజేసిన దోసము

పాయఁగఁబాయకయె నీదుబాహుండుపులం

దే యడఁగియెపుడునీకు వి

ధేయుడనానన్నునిట్లు తెగడందగునే ॥

౯౮

కం॥ ఆమతచర్చలు మతకరి

జూమియలాగొడవలేల పోనిమ్మనుచున్

నామమతయె నాకభిమత

మేమన్నను సరియెయంచు నేనరుదేరన్ ॥

౯౯

అ॥ మొదటితప్పనెంచి మదిలోనశంకించి

కూర్చికొలఁదిఁ జూడఁగోరినావె

త్రికరణముల నిశ్చయదేవతగా నెంచి

కొలుచువానికూర్చి గొలువనేల ।

౧౦౦

కం॥ నినువిడిచి యొక్కక్షణమై

ననుమనఁగను వశమెనాకు నళినదళాక్షి

ననుమమతవిడిచి పోయినఁ

బనిలేదిఁ కనేనలేన భావమెజగమున్ ॥

౧౦౧

గీ॥ పరువులెత్తుచుఁ దడఁబడి పడుచులేచి

నురుగులురలంగ వాహినీతరుణి విభుని

నంబునిధిఁజేరితన్మయ త్వంబునొందుఁ

దిరిగిచూచునెపుట్టింటి తెరువునేని ।

౧౦౨

ఉ॥ ఏమనువాఁడనిన్ సరసిజేక్షణ? నిన్ గనకుండ నెవ్విధి

న్నేమనువాఁడనీ వెఱుఁగవే? తలిదండ్రులజూడ వేడితే

నేమనివీడినన్నిచటనేగితి నాకెఱిగింపకొంటిమై

నేమనిపిల్చులేకయివుడే జనుదెంతును మామయింటికిన్ ।

కం॥ మామకు లోకువయైనన్

మా, మా, యని యాజ్ఞ నెట్టి మానముదీయున్

మామను లాఘవపటపం

గా మమతయెనంగుమదినిఁగాంతామణిపై ।

౧౦౩

కం॥ దక్షుఁడనంచని మును పా

దక్షుఁడుగనుగాన కతులదర్పము వెంచెన్

ద్రక్షుని యవమతియే యువ

లక్షణమగుశ్వశురవసతిలాలసులకిలన్ ।

౧౦౪

కం॥ అత్తింటియల్లుడగునే

నత్తులుం బరువుమురువునధికారంబున్

మెత్తవడియరయకొప్పినఁ

బెత్తనమిఁకసాఁగనీదు పెండ్లామయినన్ ||

౧౦౬

శం॥ సతిఁగూడఁబోవు నీతా

వతికడ్డుగనిలిచినట్టివారిధివరుసన్

మతిమాలిమామయేయిల

సతీవతులనడుమఁబారువు సంకల్పించున్ ||

౧౦౭

ఉ॥ కీరములేమెఱుంగుఁగలికీ! యనువాదమెకాకనేడు నా

కీరములోననుండి హృదయేశ్వర! రమ్మనుస్వాగతోన్ములం

గూరిమినీవెయన్నటులు కొంకకవల్కును దొంటిరీతి నా

కీ రవళించుచిల్కలివియేలనె? బేలనె? వ్యాసమానిసే?

చం॥ వికములురామచిల్కలరవిందమరందమిళిఁదయోగముతో

వికచలతాంతసంతతులు వెన్నెలలున్ నినునీదుకూటముల్

నకీయో! మాటిమాటికిని జ్ఞప్తికిఁదెచ్చుచుశంబరారిసా

యకములనైనగాయములనక్కట! రేపుచుహింససేసెడిన్ ||

శీ॥ చెలియ! నీచనుదోయిపసిండికొండ

నెత్తములపైన విహరించునెఱియలవడు

సమయమందు వినీతుఁడై చలువఁగూర్చు

చందమామయె వెచ్చనిచందమొఁదె ||

౧౧౦

శం॥ శీరమున జహ్నునితనయయు

శరీరమునహైమవతియు సతతముఁగొలువక

భరియించెహరుఁడునిన్నెటా

తరమా! హరిణాంక! యొరులుదరిఁజేర్పంగన్ ||

౧౧౧

శీ॥ సుదతి? నీమోముచందురుఁజూచుతమిని

సరకునేయనుదన్నంచుఁజంగురుండు

- వేచుచుదటివేచి, పగదీర్చవేడి వేడి
 కిరణముల నిప్పుకణములనురలఁజేసి॥ ౧౧౨
- గీ॥ నీ ప్రతాపంబుఁగాల్పనే నీరజారి!
 వెన్నకన్ననుమెత్తనౌ వెలఁదిమనము
 నించుకేనియునటఁగరగించ లేవు
 తాఁచు గరగింతునంచనిత్రుళ్ళెదేల॥ ౧౧౩
- కం॥ మిగులకుమినుక్కని మింటం
 గునుకుచునిన్నెప్పుఁ జుట్టుకొనునింతటి చ
 క్కనిచుక్కలను గని మురిసి
 కొని మిడిసెదు మమత కాలిగోటిక వెనయే॥ ౧౧౪
- కం॥ నీకింత గర్వమే దో
 షాకర! నాకాంత యాననాబ్జమొకింతే
 పైకెత్తిచూచెనేనియుఁ
 బోకుందువెయ్యగుఁ బేరుబోడిమి లేకే॥ ౧౧౫
- కం॥ ఓ కాంత నన్ను నీవిటు
 లేకాకినిఁజేసిపాసియేగిన నకటా!
 రేకెత్తిమరునిశేనలు
 మూకలుగానెత్తివచ్చి ముసరిమసఁగెడున్॥ ౧౧౬
- కం॥ నాయపరాధముసైపవ
 ప్రేయసి! నాయెడఁదఁజల్చి వీక్షింపుమటన్
 ధ్యేయమగురూపుఁదాలిచి
 యేయువతి వసించి నన్ను నేలునొయెపుడున్॥ ౧౧౭
- కం॥ ఏమియొనర్పఁగ నేర్తును
 భామిని! నీ మోముకంటబడకుండినయే

నీమహియెట్లను శూన్యం
బైమున్గినయట్లుతోఁచు సంభోనిధిలోనే॥

౧౧౪

అ॥ కావ్యవతనమందుఁగాలంబుగడపంగఁ
దివిరిగంధములను దెఱచిచూడఁ
గనులఁగట్టినట్లు కాంత! నీమూర్తియే
తోఁచునక్షరంబుతోఁపదొకఁడు॥

౧౧౫

కం॥ అనియిటులార్తిని దనకాం
తనుదలఁచుచుండద్వియోగతప్తుండై యా
ఘనుఁడర్ధరాత్ర మగుటం
గని, దిగ్గన నిల్లువిడిచి కనుకనియెనఁగన్ ॥

౧౧౬

గీ॥ బేలలీలను గుఱ్ఱాలసాలఁజొచ్చి
జీనిఁబూన్పఁ యొక్క తేజీకి నెరిగి
వెంటఁదరిమెడురిపునైన్యభీతిఁబాటు
సాటుఁబోతట్టులకె డత్తవారియూరి
దారిఁబడివాయువేగానస్వారిసేసె ॥

౧౧౭

కం॥ అలదమయంతీవిరహః
నలతప్తుండైన నలుఁడునాఁడును నేఁడీ
తులసియె యశ్వహృదయమును
దెలిసిన నెఱరాతు లీప్పధివిలోనన్నన్ ॥

౧౧౮

కం॥ హరిదశ్వని యశ్వంబుల
హరివాహము నవఘళించి హర్యుత్తమ మా
విరహఃనలతప్తునిఁగని
కరముమదిని గనికరించుకరణిం బర్యేన్ ॥

౧౧౯

కం॥ కంచెలమంచెల యడ్డము

లెంచక లంఘించి వాగులేరులు గుట్టల్

మించుచుఁదులసీదాసు వ

హించితురంగముము యమున నేడ్వెఱఁజేరెన్ ॥ ౧౨౪

ఉ॥ ఆయమునాతరంగిణి భయావహామా పెదనల్ల త్రాచురూ
పై యెదుటంగనంబడగ నశ్వమువిభ్రమమంది హేమలన్
జేయుచు నెంతగాఁ జబుకు సేసియదల్చినఁగాళ్ళఁ గ్రుమ్మినన్
వేయడుమురిదు నొక్కడుగు వేయివిధంబులబుజ్జగించినన్ ॥

కం॥ ముంగాళ్ళఁ బైకి నత్తిత

రంగిణిఁజొరఁబార జంకిచూన్పడి పిదపం

జెంగుచు వెనకడుగిడెమతు

రంగముఁగని తులసీదాసు త్రస్తాత్మ్యంధై ॥ ౧౨౬

కం॥ అయయో! యెట్లుతరింతును

హయమిదివెనుదీయు, బోయఁడైమరుఁడేచున్

బ్రయురాలిఁ జేరనీయ క

దయయైయముచెలియలిచట దానరికటైన్ ॥ ౧౨౭

కం॥ అత్తవిధింపఁగఁదానో

రెత్తఁగభయమంది పుట్టినింటికి నెటులో

యుత్తలపాటునఁ జనఁగా

కైత్తిలునశన్న విడుచునింతినిముసమేన్ ॥ ౧౨౮

కం॥ విరిశరములబారికి నా

పురుషత్వమెవమ్ముగాగముగ్ధయెటోర్చున్

గరుణించివిడుపు మీ మ

ద్విరహంబునఁగుందు సతి నధీరనుమారా ॥ ౧౨౯

గీ॥ మమతమీదికి దంభెత్తుమరుడు నిజము
యమునయరికట్టగల దెత్తెద్దమనమకట
మారు తేజీకిఁజెక్కి లమరినక తన
నడ్డమాకయు లేక మిన్నంటియెగయు ॥

౧౩౦

గీ॥ పొంగిపోయెదు విభుఁజేరనంగవించి
'ఆత్మవత్సర్వభూతాని' యనుటవినవె
యాలుమగలకు నడుమనీలీలనిలువ
యమున! నీవంటి యిల్లాండకగు నెనీతి ॥

౧౩౧

అ॥ నవతులేని నవతిసహవాస సౌజన్య
గరిమఁగాక నీకుఁగలదెయమున
స్వామిఁబొందునట్టి స్వాతంత్ర్యమింతకే
ఁజెపుమ ॥

౧౩౨

గీ॥ వల్లవాంగన లలనాఁడువాసుదేవ
విరహమునఁగుండ నవ్వారిఁగరుణఁజూచి
కాంతుఁగూరిచి పున్నెంబుగట్టుకొంటి
వనుటద్వావర విషయంబెయమున తలఁవ

౧౩౩

గీ॥ యమునచేగల్గునంత రాయముననిటులు
తులసిదాసుఁడు మదననిస్తులశితాంబ
కములసంవిధగ్ధాత్మఁడై కమలికమిలి
బెట్టిదంబగు సాహసముట్టిపడఁగ
నిట్లుత్కరించిమది నిశ్చయించెదదకు ॥

౧౩౪

కం॥ విరహాబ్ధియు యమునయుదు
స్తరములతలపోయనైన ధైర్యమునయమా

వరజా దరియింపంగనే

దొరకొన దొరకొనును విఁహతోయధిదాటన్ || ౧౩౫

శం|| మారుఁడుతిలపోయ మహా

మారి యెయవ్వానిచేత మ్రందుటకన్నన్

ధీరతనీదుచు నవ్వలె

తీరముఁ జేరుటయెయందె తీరుటా మేలా || ౧౩౬

ఉత్సాహః—

దేహమెప్పుడైన విడకతీరునొక్కొయికనం

దేహమేలయనుచుఁ దులసిధీరభావుఁడగుచును

త్సాహమోహనాహసాతి శయములావహిల్లఁగా

గేహినిన్ సృరించు కొనుచుఁగీడుమేలలంపకే || ౧౩౭

శం|| వాహమును విడిచిరయమున

వాహినిఁజొరఁ బాటిగంధవాహరయమునన్

బాహుబలమునఁ గినుకల్బ

వాహముఁజీల్చినటులీదల్ బారంభించెన్ || ౧౩౮

ఆ|| ఏది, యేది, యేదియిల్లాల్లిపైఁకూర్చి

నీద, నీద, నీద, నేదెబలము

ఈదవడకి వడకియేది దిక్కునంచుఁ

బేదవడిమది విలపించుతటిని || ౧౩౯

గీ|| తెప్పచందముదోపంగఁ దేలియెదియొ

వడిగఁగొట్టుకపోవంగఁ నొడిసిపట్టి

దానియాధారమున నెట్లాదాటి తులసి

దానుఁడవ్వలిదరిఁజేరి తత్తరమున || ౧౪౦

గీ॥ అనతిదూరంబుగానున్న యత్తవారి
నిలయమున కేగి యేరికిఁజెలికుండ
లోపలికినేగి ప్రియురాలి లేపియామె
నవుడెయింటికిఁ గొంపోదునంచునెంచి ॥ ౧౪౧

ఉ॥ పోతణగండ మార్గమునఁ జోరునిలీలను దూరెనింటిలో
మారశిలీముఖవ్యధితమానసుడై పెరివారుచూచినన్
గౌరవహానియంచనక కామనిషాదుని బారికోడుచున్
బారుమ్మగమ్ము లేతెరవుఁ బట్టఁగ నైనను సంశయించునే॥

గీ॥ క్రంతమార్గాననిటు లర్ధరాత్రమందుఁ
దులసికడుకప్తమున నెట్లాదూరిదూకి
కాంత వెదకుచుఁజేరి తానంతిపురిని
నింతులనుగాంచె నిద్దర నేకశయ్య ॥ ౧౪౨

గీ॥ చూచినంత నె నిదురించుసుదతులందు
నొక్కరితయత్తయనియు వేటొకతమమత
యగుటదెలిసెనుగాని మార్కొగముగాఁగఁ
బండుకొనియుంట నేర్పరుపంగలేక ॥ ౧౪౩

కం॥ పరికించిచూచి దాసుం
డరుంధతియటులతి నూక్ష్మహాదీపమునన్
దరుణిన్ గుటితించితినిని
దరిఁజేరఁగఁబోవునట్టి తరుణమునందున్ ॥ ౧౪౪

గీ॥ దైవవశమున నొకగాలితాకువలన
వీగువివ్వయతోడ వివేకమాటఁ
దడపులాడుచుఁదమి మమలెయనితలఁచి
యత్తచెయిపట్టితిగిచెఁ గామాంధుఁడతఁడు॥ ౧౪౫

గీ॥ ఉలికిపాటున మేల్కొలిపించి కలికియౌలఁ
జోరులను భ్రాంతి నార్వంగసుతయులేచి
బొబ్బవెట్టంగఁ దులసి సమూహచిత్తుఁ
డగుచుమంచము క్రిందికొదించెనుబిడవ॥ ౧౪౬

ఉ॥ దొంగలుదొంగలంచునుదతుల్ భయవిహ్వలచి తల్తాచునా
ర్వంగ, గృహంబులోనిమగ వారునుమేల్కొనియీటెగ త్రిడా
లుంగయిఁబూనిపెద్దివియలుంబవలట్లు వెలుంగొనర్పగా
జెంగునవచ్చిచ్చుచ్చులనుజేల్పుడుకొట్టుడుకట్టుడంచునున్॥
కం॥ కోలాహలంబుతోనా

భీలంబుగ బొబ్బలిడుచు వెదకియిటునటుల్
మూలనుమోకాళ్ళదలన్
వ్రాలించిమంచంబుక్రిందవడకెడు నొకనిన్॥ ౧౪౭

ఆ॥ బల్మివెలికినీడ్చి బంధింపగాఁబోయి
మోముఁజూచి యొకరిమోమునొకరు
చూచుకొంచుమానినీచిత్తచోరుండు
గానిదొంగగామి వానివిడిచి॥ ౧౪౮

గీ॥ మమతదేనఁజూచి యంతనామనుజులెల్ల
నర్మగర్భంగాఁ జరునవ్వునవ్వి
యమ్మ! యీదొంగఁబట్ట మాకలవిగాదు
యెటులుశిక్షింతో నీవదియేలమాకు॥ ౧౪౯

గీ॥ అనుచు వచ్చినవారెల్ల సరిగిరంత
నల్లునవివేకమునకెఱిగొ యాత్మవగచి
పెదవిగదలంపవామోడివెడలెనాత్మ
జాత జామాతఁదావీడిమాతయంత॥ ౧౫౦

శం॥ కాంతునితోడను దానే

కాంతముగానుంటఁదెలిసి కాంత జగుప్ప

క్రాంతాత్మయగుచు నాథుని

చెంతకుఁబోనోడిబాష్పసిక్తాననయై॥

౧౫౩

ఉ॥ కూరిమి పేరిమిన్ సతులఁగొరుగ్మహస్సులులేరె? యెల్లరీ

తీరుననాత్మకౌరవము, ధీరత, బీరువడంగ నాల్కి

చోరునిలీలనింటఁజొరఁజూతురె? యయ్యొయ్యాయంతఁ

బోక యె

వ్వాడిటుల తఁబట్టి తలవంపులపాలయి బేలలైరిల॥ ౧౫౪

శం॥ ఓరిమియెఱుంగక నీవీ

తీరున వర్తింతువకట తీరినితమిఁదా

నారయక నీదుతల్లియె

నేరమున్నాపైనమోపి నిందించుఁగదా॥

౧౫౫

శం॥ విశ్వముమఱచి సతినెనయ

విశ్వేశ్వరునైన జగముపేక్షింపదు ప్రా

ణేశ్వర! మనుజులమగుటకుఁ

బళ్వాదులమించఁగల్గు ప్రతిభవలనదే॥

౧౫౬

శీ॥ చక్రవర్తుల నెయ్యంబుసరకుఁగొనక

బుధజనంబులమన్ననల్ బుగ్గిఁగలిపి

యిటకువచ్చితి వవమతి నెన్నవకట!

యాడుదానను నే నిఁకేమాడుదాన॥

౧౫౭

శం॥ అనిపెనిమిటియనమతిఁగని

మనమునఁగడుఁజింతఁజెంది మానినివలుక

వినిపించుకొనక దాసుఁడు

పిననవ్వుకయింతతోచ వెలఁదికిటులనున్॥

౧౪౮

గీ॥ చక్రవర్తులకుచ! నీవుసరసనున్నఁ

జక్రవర్తులఁదలపోయ సరసమగునె

రాజబింబాస్య! నాకు నీప్రాపుగలుగ

రాజమర్యాదలకునేల ప్రాకులాడ॥

౧౪౯

గీ॥ పిల్పులేక నిన్ను వెన్నంటియిచ్చటి

కరుగుదెంచుటదె యవమతియని

యితరులెరుగకుండనింటిలోపలఁజొచ్చి

దొంగనైతి నీకు గొంగనైతి॥

౧౫౦

గీ॥ నిన్నుగుఱితింపనేరక నీదుతల్లి

చేయిఁబట్టినతప్పచీకటిదియె

కాని చీకటితప్పదికాదునమ్ము

మేటికీచింత యొకపొరపాటుపనికి॥

౧౫౧

ఉ॥ నిక్కముఁదెల్పువాఁడ నళినీదళలోచన నాకు నీపయిన్

మక్కువయెంతమిక్కుటమొ మామమొదల్దొని యెల్లవారున

నిక్కరణింబరాభవము నెంతగఁజేసినఁజింతలేదు ని

న్నక్కునఁజేర్చి కూర్చి యధరామృతపానమునేయఁగల్గినన్॥

ఆ॥ ఎవ్వరేమియన్న నింటాతఁడేపట్టి

కత్తికొక్క కండగానఱికిన

వెరవకభినరించుఁ బ్రియుఁగూడఁబరకీయ

వలపుతోచనీదు పరిభవంబు॥

౧౫౩

కం॥ పరిభవమొత్తైన భవ

త్పరిరంభానందపారవశ్యంబునఁ దా

విరియున్ విరిఁబోడి! యికన్

విరిశరములకాగ లేను వినతియొనర్తున్ ।

౧౬౪

కం॥ అని యార్తుండై యాలిం

గనమున పతిబల్మిఁ జేర్పఁగాఁదిపురంగాఁ

బెనిమిటి కామాంధతకున్

మనమునఁగడువెగటుఁజెంది మానినిపలుకున్॥

౧౬౫

ఆ॥ కాకిచేతనాకుఁ గబురంపినటెన

వచ్చివడనె నీదుపాదయుగళి

నీదుసామ్మకాదె యీ దేహమయ్యయో

తనదిగొనఁగదొంగతనమదేల॥

౧౬౬

ఆ॥ మానహానిభయముమానినమానెగా

కకట! ప్రాణహానికైన వెఱవ

వఱదెయిట్టివేళఁ బ్రాణేశ్వరా! యేల

యముననీదు సాహసమునొనర్ప॥

౧౬౭

కం॥ మనుటకుఁ దినఁగావలయున్

మనఁదగునే తినుటకొఱకె మన్నాథయిఁకే

మనఁదగునిప్పిరొ! మనదగు

జననమునకుఁ గృత్యమెల్ల స్మరకేళియొకో॥

౧౬౮

ఆ॥ పరహితంబుపొంటెఁ బశువులుకనపైన

మెనవివసుధలోన విసువకెపుడుఁ

కాడిపంటఁగూర్చువానికి సాటియే

మనముచూడు నీవెమనమునందు॥

౧౬౯

ఆ॥ కన్నుముక్కుతీరుఁగాంచి మోహించెడు

వయసుతిరమె, తిరమె, ప్రాణములును

ముందుగడియ శేమి ముంచుక వచ్చునో

తెలియవశమెయింత తెలియవలదె

౧౭౦

చం॥ పునుఁగుజవాడిఁజందనముఁ బూసిరహిన్ విరిపాన్పువైననే

తనువునుఁజేర్చి పేర్చుమమతన్ బరిరంభము సేయుచున్

నినెతుదికట్టి మోసికొని నిర్దయులై చితిఁజేర్చి యక్కటా

గనగనమండునిప్పలనుగాల్పరె! కాయము హేయమేకదా॥

అ॥ ఎద్దిగలుగ దేహమింపారు నెయ్యది

పాసిపోవనపుడెపాసిపోవు

నెద్ది దిరమొ యెదియతీర్చిదియమోదాని

తత్త్వమరయుకడఁ కతగదెనాథ॥

౧౭౧

గీ॥ అనుచుబోధించు నిజవత్సినవహసించి

వలుకు వెడనవృద్ధోఁవఁగఁదులసియంతఁ

బ్రణయకలహంబు సతులకుఁబాడిగాని

వెట్టివేదాంతమేలనే ప్రియునిచెంత॥

౧౭౩

కం॥ తరుణులు స్తనజఘనములన్

గురుత్వమువహించుటొప్పగునుగానియిటుల్

వరుసకుఁగురువరు తెఱఁగునఁ

బరతత్త్వముబోధనేతభావ్యమెచెలియా॥

౧౭౪

కం॥ వినసాంపౌ మృదుభాషలుఁ

గనసాంపౌ మధురమూర్తికొఁగిలికనువౌ

నునుమేనుఁ గమ్మవాతెర

వనజానవకన్న భోగ్యవస్తువుగలదే॥

౧౭౫

గీ॥ సరనశృంగారరస సుధానరసిఁదేల్చి

భేదభావన హరియించి విశ్వమెల్ల

మఱవఁజేయుచు వెతలెల్ల మావనోపు

తరుణిలేకున్న నరునకీశ్వరుఁడుగలఁడె॥

౧౭౬

గీ॥ పటముఁగపటంబుఁ బోద్రోపిబంధురమగు

బాహుబంధంబునను సర్వబంధముక్తి

ననదృశంబగులీలమై పాసఁగఁజేయు

తరుణిలేకున్న నరునకీశ్వరుఁడుగలఁడె॥

౧౭౭

గీ॥ ఆరురుక్షుండుదిగఁ జారకశ్రమమున

నున్నతంబగు స్థానంబునొందుపొంపెఁ

గాలిబందంబుగా నోపుఁగాంతయరయఁ

దరుణిలేకున్న నరునకీశ్వరుఁడుగలఁడె॥

౧౭౮

గీ॥ పాలిలను జిత్తంబు భవమహాగ్ని

నుడుక్కైవల్యనవనీత మొందభువిని

ఆడుదియెతోడువా స్తవమరసిచూడఁ

దరుణిలేకున్న నరునకీశ్వరుఁడుగలఁడె॥

౧౭౯

గీ॥ మిథునమునఁగాక నాభ్యమేమీననయన

దృశ్యవిలయమునేసి నిర్వృత్తినిఁజెంద

రెండుచేతులు గలియకయుండేనేని

గలుగునే చెలియ! లయసుఖంబు భువిని॥

౧౮౦

గీ॥ వ్రణయమహిమము నిట్లు లుపవ్యసించు

ప్రియునిగన్గొని పల్కువివేకధుర్య

యజ్ఞులకుబోధ సేయంగనగునుగాని

తెలిసిపెడదారిఁబొయినఁ దెలుపనశమె॥

౧౮౧

కం॥ మనుజుఁడు గృహియై యిల్లా

లిననసియుండియును దేహాభీదీపవిధిన్॥

గనవలె నిహవరముల రెం

టినిసమూడగుచును నొకుమ్మడిన్ నిగ్మముఁ డై ॥ ౧౩౨

మ॥ అనఘా! యెంతటిదాననిన్ దెలుప స్థూలాగుంధతీన్యాయమై
వనితా చందనమాల్యలేఁములు సంభావించ భావ్యంబగున్
ఘనమైనిర్భయమైయఖండమయినిష్కామంబునైశాంతమై
చనునా బహ్మసుఖానుభూతి మనుజుల్ సాధించు యత్నం
బునన్ ॥ ౧౩౩

కం॥ స్తంభమున భక్తుఁగావఁగ

సంభవమును జెందెననుట సత్యమొ మృషయో

యంభోజాక్షుఁడుచుమలా

హంభావ స్తంభమందునగపడు నెపుడున్ ॥ ౧౩౪

కం॥ చెకుముకితాతనుగల్గు శి

ఖకణముల వెలుగు తిరంబె కృషియగునతఁడా

చెకుముకి సాయమునను దీ

పికవెలిగించిసుఖముంచు వీరతముఁడైయై ॥ ౧౩౫

గీ॥ ఆకురుక్షునకరయ నీవన్నయట్లు

కాలిబందంబెయగు నుపకారినిజము

బందమిడుకొనిక్రింద నేప్రాకులాడ

నడుగుసాగున పడఁడె యూజమఁడుచెడఁడె ॥ ౧౩౬

గీ॥ తోడుబెట్టినమాత్రాన దుగ్ధమంచు

వెన్నబడయంగవచ్చునె యెన్నఁడైన

నిశ్చలంబుగక్షీరంబు నిలుపవలయు

నాథ! యట్లుపైని గురుమథనంబువలయు ॥ ౧౩౭

కం॥ శేషమహీధరవాస! య

శేషజగన్నాథ! సర్వశేషీ! భవనం

శోషణ! నిఖిలవిశేష్య వి

శేషణపదలక్ష్మ్య భూత! శేషాహిశయా!

౧౮౩

మా॥ భవకలుషవిదారీ! భక్తదుఃఖాఘహరీ!

కవినిశితవిలాసా! కామినీహృద్వికాసా!

భవనభరణదక్షా! భూసురామ్నాయపక్షా!

శ్రవణమననసాధ్యా! సద్గురుస్వామిబోధ్యా!

౧౮౪

గ ద్య ము .

ఇది శ్రీ తిరుమల శ్రీనివాస త్రిలింగ మహా విద్యాపీఠ స్థాపనా

చార్య శ్రీ నాగభూషణ గురువర్య కృపాకటాక్షలబ్ధ

సారస్వతో పాసనాసాదిత సరస కవితావిలాస

శ్రీనివాస కవికృత తులసీదాస చరిత్రం

బను మహా వ్రబంధంబునందు

పంచమా శ్వాసము

ఓమితి శివమ్.

తప్పొప్పుల పటిక.

పుట	పద్యము	తాదము	తప్పు	ఒప్పు
28	75	2	మేల్కొలించి	మేల్కొంచి
24	79	3	బలశేజ	బలదీప్తి
24	84	2	మేల్కొలించి	మేల్కొంచి
25	88	1	అనుమానింపకుమయ్య అనుమానింపకుమయ్య	
28	100	4	తోడ్ర	తోడప
30	111	2	క్రాంత్రుడగుచు	క్రాంత్రుడగుచు
30	111	3	నచివరుడు	నచివనరుడు
32	120	4	జేసెగ్రమ్మర	గ్రమ్మరజేసె
46	61	2	కండ్లు	కనుల్
62	11	2	సేవ	సేవ
71	63	1	భిక్షకు	భిక్షకు
80	105	1	అల్లయభి	అల్లయభి
87	7	3	నరునమ్మక	నరుడునమ్మక
88	13	1	సోశహమనచాలు	సోహమనచాలు
91	33	1	మృగత్వ	మృగత్వ
106	120	1	విప్రుల	విప్రుల
113	5	2	ప్రేమాధ్వి	ప్రేమాధ్వి
115	16	1	ఎందైనగాన	ఎందైనగాని

శ్రీ తిరుమల శ్రీనివాస త్రిలింగ మహావిద్యాపీఠము,
విద్యాశాఖ.

కవితలక గ్రంథమాల

3/71 లాయిడ్స్ రోడ్డు, కేఫీడ్రల్ పోస్టు, మద్రాసు.

బాంచి—బెజవాడ.

6.2

క్రిమతి, కవితలక, కవితా విశారద, విద్యాన్.

కంచనవల్లి కనకమ్మగారు రచించినవి

పద్యగ్రంథములు

1 శ్రీ జీవయాత్ర—

ఇది వేదాంత ప్రతిపాదకమగు పద్యకావ్యము రు 2—8—0

2 హంసవిజయము—

ఇది మనోహరమగు వేదాంతనాటకము. రు 1—8—0

3 అమృతసారము— (పద్యకావ్యము)

శ్రీహరిపీయమగు తత్త్వబోధ మిందుగలదు. రు 1—0—0

4 ఆనందసారము—

తత్త్వశాస్త్రము-పద్యకావ్యము రు 1—4—0

5 అభిజ్ఞాన శాకుంతలము—

ఇయ్యది మహాకవి కాళిదాసుని సంస్కృత నాటకమునకు మనోహరమగు సాంధ్యనివాదము రు 1—0—0

6 శ్రీమద్రామాయణ కథానంగ్రహము—

నాల్గింటియ కాళిదాసుని ముగ్ధాంగికా కథానంగ్రహమున పద్యములు రు 0—4—0

వచనగ్రంథములు

1 రాధ —

ఇదియొక సాంఘికనవల. ఉన్నతపాఠశాలలలో
పాఠ్యగ్రంథముగ నుపయోగపడుచున్నది. రూ 0—15—0

2 గౌతమబుద్ధ చరిత్రము—

ఇది బౌద్ధమత వ్రాసిన గ్రంథము. బుద్ధజీవుని చరిత్రము
బాణకలకు, బాలకులకు బఠించుటకు యోగ్యము రూ 0—10—0

అచ్చులోనున్నవి

1 బోధకధానుధ—(వచనము) చిన్నకథలు

2 తోమాలియ— పద్యకుసుమముల సముదాయము

శ్రీమతి కనకాంబగారి వచన గ్రంథములుగాని పద్యగ్రంథములు
గాని దాదాపర్వయును మద్రాసు యూనివర్సిటీ, యం. టి. టి. టి.
ఇంటర్మీడియేట్ విద్యార్థి పరీక్షలకును, మరియు యస్. యస్. ఎల్. సి.
టి. యస్. ఎల్. సి. పరీక్షలకును, పాఠ్యగ్రంథములుగ నిర్ణయింపబడి
చున్నవి.

వైద్య గాజ డాక్టర్ దంటు సుబ్బారావుగారి కవి కృతములు.

1 ఆంధ్ర భామినీవిలాసము—

ప్రాస్తావికము. జగన్నాథ పండితరాయప్రణీత
సంస్కృతశ్లోకములకు సాగైన యాంధ్రాను
వాదము. మద్రాసు యూనివర్సిటీ, బి. ఏ., పరీక్షకు
పాఠ్యగ్రంథముగ నిర్ణయింపబడినది. రూ 1—0—0

2 పొగడపూలు—

భక్తిభావభరితములును, ప్రస్తావించితిములునగు,
పద్యకుసుమముల కూర్పు [అచ్చులోనున్నవి]

